

Kulturchok hos danske udvekslingsstuderende

- En empirisk analyse af danske CBS studerendes kulturchok under deres udvekslingsophold i Spanien.

Kandidatafhandling af:

Isabelle Jørgensen

Studie: Cand.ling.merc.

Vejleder: Lektor María Pilar Lorenzo

Copenhagen Business School

Afleveringsdato: 6. august 2010

Sideantal: 84

Kulturchok hos danske udvekslingsstuderende

- En empirisk analyse af danske CBS studerendes kulturchok under deres udvekslingsophold i Spanien.

Kandidatafhandling af:

Isabelle Jørgensen

Abstract

Culture shock experienced by Danish exchange students

- An empirical analysis of the culture shock Danish students at CBS experience during their period of exchange in Spain.

Although culture shock is a highly misinterpreted term often connected with negative connotations, it is however not uncommon to experience culture shock while living abroad in a foreign culture. This thesis is based on both culture shock theory and data collected through quantitative questionnaires and qualitative interviews. In this thesis I focus on Danish students, who during their bachelor's degree at Copenhagen Business School (CBS) spent half a year abroad studying at a Spanish partner university. The aim of this thesis is to analyze and estimate whether these students experience culture shock during their stay in Spain, to identify the contributory factors to their experienced culture shock and to clarify if the preparation that the students receive at CBS is of importance to the emergence of culture shock. Due to the fact that these students are all required to pass a Spanish language test in order to study at a Spanish university, they all have a high level of Spanish linguistic skills. Furthermore, most of these students have gained knowledge about the Spanish culture, history and political situation through their studies at CBS. Nonetheless, I argue that 38 % of the informants experience culture shock during their period of exchange.

After a methodological triangulation of the results from the two studies, it appears that some factors seem to be of importance to the emergence of culture shock that the students experience. The limited duration of the stay and the friendships the exchange students seek are among these factors. Too much interaction with other Danes and not enough interaction with Spanish people seem to be both symptoms as well as contributory factors to the culture shock, since they affect the students' adaptation to the Spanish culture.

Besides these factors, the studies show that certain cultural factors can also be of importance to the emergence of culture shock. These factors include significant changes in the exchange students' identity but also a lack of change, the students' perception of the Spanish culture based on their own ethnocentric world view and the great cultural distance between the Danish and Spanish culture. These are all factors that can result in poor adjustment to the Spanish culture and thereby the emergence of culture shock.

Change or lack of change in the everyday life, the social environment and the physical surroundings and psychological factors such as high unattainable expectations, anxiety and problems encountered during the

stay also seem to have an impact on the extent to which a culture shock emerges during the exchange period.

In this thesis I argue that Danish students do experience culture shock during their stay in Spain, despite their thorough knowledge about the Spanish culture and language. The knowledge they have is of limited use if the students are not willing to accept the differences and the backstage reasons for the onstage culture. I therefore argue that culture training in itself is not enough to prevent culture shock. What the students lack is culture contact training.

Results from the qualitative study indicate that information about culture shock could help reduce the emergence of culture shock. However, since CBS does not include information about culture shock in their preparation efforts of the Danish students, this preparation does not have any preventive effect, nor does it affect the emergence of culture shock.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 - Indledning	3
1.1. Indledning.....	3
1.2. Begrebsdefinition	4
1.3. Problemformulering	5
1.4. Emneafgrænsning.....	6
1.5. Metode	7
Kapitel 2 - Teori.....	10
2.1. Kulturchokteori.....	10
2.2. Reverse Kulturchok.....	11
2.3. Faser	11
2.4. Symptomer	14
2.5. Årsager.....	16
2.5.1. Medvirkende faktorer	16
2.5.1.1. Kulturmæssige faktorer	16
2.5.1.2. Miljømæssige faktorer	19
2.5.1.3. Psykologiske faktorer	19
2.6. Venskaber	21
2.7. Kendskab til kulturchok som forebyggende faktor	25
Kapitel 3 - Empiri.....	26
3.1. Undersøgelsernes formål	26
3.2. Fordele og ulemper ved kvantitative og kvalitative undersøgelser	26
3.3. Informantgruppen	27
3.4. Interviewer	28
3.5. Kvantitative undersøgelser - spørgeskemaer	29
3.5.1. Empirisk metode for den kvantitative undersøgelse	29
3.6. Kvalitative undersøgelser - interview	33
3.6.1. Empirisk metode for den kvalitative undersøgelse	33
3.7. Triangulering.....	37
3.8. Verificering.....	37

Kapitel 4 - Analyse.....	39
4.1. Metode til analysen	39
4.2. Resultaterne af den kvantitative undersøgelse	39
4.2.1. Undersøgelsens informanter	39
4.2.2. Informantgruppen med kulturchok.....	43
4.2.3. Informantgruppen uden kulturchok.....	46
4.2.4. Uafhængige variabler	46
4.2.5. Afhængige variabler	48
4.2.5.1. Faktorer uden betydning for kulturchokket	48
4.2.5.2. Faktorer af betydning for kulturchokket	53
4.2.6. Delkonklusion	61
4.3. Resultaterne af den kvalitative undersøgelse	62
4.3.1. Undersøgelsens informanter	62
4.3.2. Informanter med kulturchok	64
4.3.3. Afhængige variabler	69
4.3.3.1. Faktorer uden betydning for kulturchokket	69
4.3.3.2. Faktorer af betydning for kulturchokket	70
4.3.4. Delkonklusion	79
Kapitel 5 - Konklusion.....	82
Litteraturliste.....	85
Oversigt over figurer	86
Bilagsoversigt for CD-ROM	89
Bilag (CD-ROM)	

Kapitel 1 - Indledning

1.1. Indledning

Kulturchok er et begreb, som de fleste har hørt om mange gange, men som de færreste reelt kender til. Til trods for det ringe kendskab til kulturchok forbindes begrebet ofte med negative konnotationer og fordomme. En person, som har oplevet kulturchok, vil blandt andet kunne blive betragtet som værende en indadvendt, usikker og psykisk ustabil person med dårlig tilpasningsevne samt ringe kommunikationsevner og sprogkundskaber. Det at have oplevet kulturchok kan derfor for den udrejsende føles som et tegn på svaghed og som en kritik af dennes tilgang til og åbenhed over for andre kultur. Det kan føles som et nederlag, at man ikke har klaret sig så godt, som man ønskede, og som det var forventet i den fremmede kultur. Det er derfor de færreste som vil indrømme, at de har haft svært ved at tilpasse sig den nye kultur, da de derved vil føle sig mislykket samt muligvis tabe ansigt ved at skulle indrømme, at de ikke har haft kontrol over situationen. For blandt andet udstationerede medarbejdere og udvekslingsstuderende er det særligt flovt at skulle indrømme sit nederlag overfor arbejdsgiveren eller universitetet, som har lagt så mange ressourcer i opholdet, og som har høje forventninger til udbyttet. Men mest af alt kan selvbebrejdelsen og selvkritikken være meget destruktiv for den udrejsendes selvværd. De fleste vil derfor have svært ved både at indrømme overfor sig selv og overfor andre, at de har oplevet kulturchok under deres ophold i den fremmede kultur.

På trods af at være et lidt misforstået begreb er kulturchok ikke noget nyt begreb. Der er blevet forsket indenfor området i mange årtier, særligt i grupperne udvekslingsstuderende og udstationerede medarbejdere. Immigration og international uddannelse har fundet sted igennem mange tusinde år. Som følge af den stigende globalisering og internationalisering af verden ses desuden en stigning i udstationering af medarbejdere. Vidensdeling, outsourcing og handel på tværs af grænser er blevet så almindeligt og udbredt, at verden synes mindre. Mens krige har skabt dårlige livsvilkår for store befolkningsgrupper, som er immigreret eller flygtet til andre nærliggende eller fjerntliggende lande, har andre befolkningsgrupper frivilligt søgt udenlands i søgen efter et nyt anderledes liv. Turisme har eksisteret siden tidernes morgen, men i takt med den stigende globalisering er det også blevet nemmere og billigere at rejse ud og opleve verden. Folk rejser med andre ord mere ud end nogensinde før i perioder af både kortere og længere varighed. Hvorvidt dette forbedrer menneskers evner til at interagere med andre kulturer, kan dog diskuteres. Det, at vi rejser så meget og at verden føles mindre, gør ikke hverken de kulturelle forskelle mindre eller interkulturelle konflikter mindre forekommende. Det får os blot til at tro, at vi kan interagere med andre kulturer uden at problemer opstår.

Vanskeligheder med tilpasning og integration af nytilflyttere har været og er stadig et meget omdiskuteret emne for såvel virksomheder, universiteter samt regeringer. Selv i kulturer med lille kulturel distance kan der nemt opstå konflikter. En fælles historie og sproglige ligheder er derfor ikke lig med fælles kultur, hvorfor konflikter kan opstå som følge af misforståelser og fejlfortolkninger.

For at undgå alle disse problemstillinger og konflikter, som kan påvirke det internationale samarbejde bør især de aktive interaktører tilegne sig en bedre og mere fintfølelse interkulturel forståelse inden selve kulturmødet. Udrejsende forventes at tilpasse sig værtskulturen, men selve tilpasningen kan være en langt mere kompliceret proces, end man umiddelbart skulle tro, og kan påvirke den udrejsende både fysisk og psykisk. Kulturchokket, som udrejsende oplever, er derfor et helt almindeligt og menneskeligt fænomen, som måske vil kunne forebygges eller mildnes, hvis den udrejsende blot får indsigt i og forståelse for denne proces og mentale tilstand.

Min motivation til at skrive dette speciale tager udgangspunkt i mine egne personlige oplevelser af kulturchok. Da jeg i foråret 2007 i faget 'Intercultural Business Communication' blev introduceret for begrebet med de dertilhørende faser og symptomer, indså jeg, at jeg under mit udvekslingsophold i Madrid i efteråret 2006 havde oplevet kulturchok. Denne forståelse for at mine oplevelser skyldtes et naturligt forekommende fænomen, hjalp mig til at forstå mine oplevelser og erkende, at det, som jeg havde oplevet, var kulturchok. Et begreb som jeg ellers tidligere havde forbundet med så mange negative konnotationer. Det åbnede ligeledes mine øjne for, at andre, ligesom jeg, kunne opleve kulturchok uden at være klar over det, og at dette muligvis kunne forebygges ved udbredelsen af kendskabet til begrebet. Det er en svær situation, man som udrejsende står i med de mange forandringer i tilværelsen og omgivelserne, de høje forventninger som man har til sig selv og opholdet samt de mange bekymringer og problemer, der opstår som følge af de mange forandringer. Kulturchok er en langt mere kompleks størrelse end man umiddelbart skulle tro.

1.2. Begrebsdefinition

*"Vi kunne næsten kalde kulturchok for en erhvervsbetinget sygdom hos mennesker, som pludselig er blevet forflyttet til udlandet. Som de fleste lidelser har den sin egen ætiologi, symptomer og behandling."*¹

Oberg (1954)

¹ Dansk oversættelse af: "We might almost call culture shock an occupational disease of people who have been suddenly transplanted abroad. Like most ailments it has its own etiology, symptoms and cure."

Mange teoretikere har igennem årene defineret begrebet kulturchok på forskellige måder. Den finske antropolog K. Oberg var en af de første til at definere kulturchok i 1954, efter at Cora DuBois i 1951 introducerede begrebet (Oberg, 1954). Kulturchok kan ifølge Oberg nærmest sammenlignes med en midlertidig sygdom, som opleves af udrejsende, og skyldes tabet af de velkendte tegn og symboler ved sociale interaktioner (Oberg, 1954: 1). Ward *et al* (2001: 270) ser kulturchok som bestående af tre dele, affekten, adfærden og kognitionen. Disse afspejler menneskets følelser, adfærd, tanker og opfattelser ved mødet med den fremmede kultur. Varner & Beamer (2008: 16) definerer kulturchok, som en oplevelse af at føle sig fejlplaceret. Derudover siger Varner & Beamer, at kulturchok skyldes den stress, som opstår ved forsøg på omstilling og tilpasning til et fremmed miljø. Mens Furnham & Bochner (1986) mener at kulturchok er en række psykologiske reaktioner på uvante omgivelser, påstår Janet Bennett (1998: 216), at kulturchok er en slags overgangschok, som opleves som en tilstand med en følelse af tab og desorientering forårsaget af ændringerne i det velkendte miljø. På basis af ovenstående vil dette speciale derfor basere sig på følgende definition for begrebet kulturchok:

"Kulturchok er en almindeligt forekommende følelsesmæssig, adfærdsmæssig og erkendelsesmæssig tilstand forårsaget af de psykologiske reaktioner på mødet med den fremmede kultur, tilpasningen til det fremmede miljø samt følelsen af tabet på de vante omgivelser."

1.3. Problemformulering

Mit fokus i denne afhandling vil være på kulturchok i forbindelse med udvekslingsstuderendes ophold, som er af midlertidig varighed. Mere bestemt vil jeg fokusere på danske CBS studerende, som tager på udvekslingsophold i et semester på et partneruniversitet i Spanien. Da det forventes af de danske udvekslingsstuderende, som rejser til Spanien, at disse har et godt niveau i spansk sprog samt at størstedelen læser spansk på CBS, må det derfor også antages, at de fleste har en god forhåndsviden om såvel landet som kulturen. Det vil derfor være interessant at se, om disse studerende, som allerede er bekendte med kulturen, sproget og landet, i forbindelse med deres udvekslingsophold oplever kulturchok.

Da kulturchok spiller en stor rolle for tilpasningen til en fremmed kultur og dermed for det internationale samarbejde samt for den udrejsendes tilstand under opholdet, ønsker jeg derfor i dette speciale at undersøge, om danske CBS studerende oplever kulturchok under deres udvekslingsophold i Spanien for derved at se på hvilke faktorer der spiller ind på kulturchokket. I denne forbindelse vil jeg se på om den forberedelse, som CBS giver de studerende inden afrejsen, har betydning for udviklingen af kulturchokket.

Mine problemstillinger er derfor de følgende:

Oplever danske CBS studerende kulturchok under deres udvekslingsophold i Spanien?

Hvorfor oplever disse studerende kulturchok?

Hvilken betydning har den forberedelse, som CBS giver de studerende, for kulturchokket?

1.4. Emneafgrænsning

På trods af at dette speciale fokuserer på kulturchok, vil der ikke blive inddraget kulturanalyser eller nærmere redegørelser af forskelle imellem dansk og spansk kultur.

For at begrænse emnet vil jeg holde fokus på udvekslingsstuderende, som tager på ophold af midlertidig varighed. Dog vil også udrejsende som rejser ud i perioder af længere varighed eller permanent blive nævnt i teoridelen, og meget af teorien vil ligeledes kunne anvendes på disse.

Derudover vil de empiriske undersøgelser tage udgangspunkt i danske udvekslingsstuderende, som har været på udveksling i Spanien i efteråret 2008. Undersøgelser af spanske studerende på udveksling i Danmark kunne ligeledes være interessante at sammenholde med disse undersøgelser, men må grundet opgavens begrænsede længde undlades.

Selvom jeg mener, at kulturchok ikke udelukkende opleves som værende negativt, vil jeg i denne opgave fokusere på "negativt" kulturchok, med de dertilhørende negative symptomer, da jeg mener, at dette er nemmere at måle grundet de mange symptomer og kan have langt større konsekvenser for den udrejsendes ophold.

Begrebet reverse kulturchok vil kort blive nævnt i opgaven, men vil grundet pladsmangel ikke blive analyseret yderligere på trods af, at flere respondenter viser tegn på at have oplevet dette ved hjemkomsten.

Derudover vil jeg til besvarelsen af problemstillingen 'hvilken betydning har den forberedelse, som CBS giver de studerende, for kulturchokket?' ikke gå i dybden med det forberedelsesmateriale, som er tilgængeligt for udvekslingsstuderende, men derimod tage udgangspunkt i de studerendes udsagn og oplevelser af forberedelsen.

1.5. Metode

Da dette speciale tager udgangspunkt i danske studerendes oplevelser under deres udvekslingsophold, vil problemstillingerne derfor blive forsøgt besvaret ved inddragelse af såvel teori som empiri. Der er derfor tale om en empirisk afhandling.

Derudover bygger specieleafhandlingen på en deduktiv metode, da problemstillingerne vil tage udgangspunkt i teorien og derefter enten blive verificeret eller falsificeret ved hjælp af empirien. Der tages derfor udgangspunkt i den generelle teori, som vil blive anvendt på specifikke tilfælde.

Specialets struktur

Første kapitel er det indledende kapitel med de tilhørende afsnit som problemformulering, begrebsdefinition, afgrænsning og metodiske overvejelser omkring teori og empiri. Dernæst vil kulturchokteorien blive uddybet i det andet kapitel på baggrund af de valgte teorier. I denne teori vil der blive redegjort for såvel det synlige kulturchok som for de mulige bagvedliggende årsager til dette. Medvirkende faktorer vil blive delt op i kulturmæssige, miljømæssige og psykologiske faktorer. Ved miljømæssige faktorer henvises til den udrejsendes omgivende miljø blandt andet i form af sociale netværk og fysiske omgivelser. Termen har derfor intet at gøre med natur. Derudover vil kendskab til kulturchok som forebyggelse kort blive berørt. I det tredje kapitel vil empirien blive præsenteret, herunder både den empiriske teori og metode for de empiriske undersøgelser. Disse vil i analysen blive sammenholdt ved en triangulering, som ligeledes vil blive beskrevet i kapitel 3. Fjerde kapitel vil bestå af en analyse af de empiriske undersøgelser på baggrund af kulturchokteorien. I femte kapitel sammenfattes de forskellige kapitler til en konklusion, som forsøger at besvare problemstillingerne.

Teoretisk baggrund

Til besvarelsen af problemstillingerne vil den teoretiske baggrund i dette speciale bestå af kulturchokteori. Denne vil hovedsagligt blive udgjort af Ward, Bochner & Furnhams kulturchokteori fra bogen *'The Psychology of Culture Shock'* (2001) samt Varner & Beamers teori om kulturchok og interkulturel kommunikation fra bogen *'Intercultural Communication – in the Global Workplace'* (2008).

Det skal understreges, at ikke al teori inddrages, men kun det af relevans for opgavens problemstillinger. Dele af Varner & Beamers og Ward, Bochner & Furnhams kulturchokteori vil derfor sammen danne grundlag for kulturchokteorien, da disse komplementerer hinanden godt ved på forskellig vis at behandle kulturchok.

Udover den grundlæggende teori vil også artiklen '*Understanding the shock in "culture shock" (1996)*' af professor i interkulturel kommunikation, Jim Schnell, blive inddraget kort i forbindelse med at kendskabet til kulturchok bliver nævnt som en mulig forebyggende faktor for kulturchokket.

Ward, Furnham & Bochner

Colleen Ward, Stephen Bochner & Adrian Furnham, herefter refereret til som Ward *et al*, er alle professorer i psykologi. De kommer fra 3 forskellige engelsktalende lande, henholdsvis New Zealand, Australien og England, og kan derfor bidrage med deres forskellige kulturelle etnicitet. '*The Psychology of Culture Shock*' fra 2001 er en redigeret udgave af den meget anerkendte og citerede bog '*Culture shock: Psychological Reactions to Unfamiliar Environments*' af Furnham & Bochner fra 1986. Kapitel 7 '*Sojourners: International students*' er af særlig interesse for dette speciale, da dette tager udgangspunkt i gruppen udvekslingsstuderende. Dog vil også andre relevante dele af teorien blive inddraget.

Ward *et al*'s teori er meget egnet for denne afhandling, da denne udspringer af lange studier af kulturchok og tager udgangspunkt i andre teoretikers forskellige analyser og empiriske undersøgelser på området, heriblandt undersøgelser af udvekslingsstuderende. Teorien omhandler kulturchok og de psykologiske og sociale processer, som kan opleves under opholdet i en fremmed kultur.

Varner & Beamer

Den tysk-amerikanske professor Iris Varner og den amerikansk-canadiske professor Linda Beamer er begge anerkendte forskere og undervisere indenfor området interkulturel kommunikation. Disse har begge undervist i et utal af lande og har stor erfaring med at være tilflytter i en fremmed kultur. Deres bog '*Intercultural Communication – in the Global Workplace*' fra 2008 omhandler interkulturel kommunikation samt de komplikationer, som kan opstå som følge af manglende interkulturel forståelse og kompetence, heriblandt konflikter, misforståelser og kulturchok. I denne afhandling vil kapitel 1 '*Culture and Communication*' blive brugt, da det omhandler kulturmødet samt kulturchokket.

Varner & Beamers teori om kulturchok er valgt, da denne på kortfattet og præcis vis redegør for, hvordan kulturchok opleves i form af faser og symptomer. Derudover inddrager denne også mange andre aspekter af kulturmødet, som er vigtige at forstå og kende til for at få en god forståelse af den psykologiske proces, som den udrejsende oplever ved tilpasningen til værtskulturen samt ved kulturchokket.

Empiriske overvejelser

Det empiriske grundlag for dette speciale udgøres af såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser. Den kvantitative undersøgelse består af en spørgeskemaundersøgelse, mens den kvalitative består af semistrukturerede interviews af udvalgte respondenter fra spørgeskemaundersøgelsen. Disse

undersøgelser er valgt, da de komplementerer hinanden godt, eftersom de bruger forskellige indgangsvinkler til indhentningen af data. Ved en metodetriangulering vil de to undersøgelser kunne danne et godt grundlag for besvarelsen af dette speciales problemstillinger.

Empiriens teoretiske baggrund

Min metode til udformning af spørgeskemaerne vil blive baseret på Tony Proctors teori om udarbejdelse af spørgeskemaer '*Questionnaires*' fra bogen '*Essentials of Marketing Research*' fra 2003. Denne teori er valgt, da den på koncis vis behandler de forskellige faser i udarbejdelsen af en spørgeskemaundersøgelse.

Metoden for udarbejdelsen af interviewene vil tage udgangspunkt i Steinar Kvaales teori om semistrukturerede interviews, på baggrund af dennes teori fra bogen '*An introduction to Qualitative Research Interviewing*' fra 2009. Kvaales teori er valgt, da denne på meget omfattende og dybdegående vis dækker de mange aspekter af forberedelsen, udførelsen og behandlingen af et interview.

Uwe Flicks teori om triangulering '*Qualitative Research at Work II: Triangulation*' fra bogen '*An Introduction to Qualitative Research*' fra 2009 vil danne grundlag for trianguleringen af de empiriske undersøgelser.

De empiriske undersøgelser samt den empiriske metode vil blive uddybet nærmere i kapitel 3 'Empiri'. De empiriske resultater vil blive inddraget, uddybet og analyseret i kapitel 4 'analyse'.

Kapitel 2 - Teori

2.1. Kulturchokteori

På baggrund af den omtalte teori vil følgende emner blive præsenteret i dette kapitel: begrebet kulturchok, reverse kulturchok, faser i og symptomer på kulturchok, årsager og medvirkende faktorer til kulturchok, venskaber og deres betydning for kulturchok samt forebyggelsen af kulturchokket ved kendskab til begrebet.

Det er først vigtigt at pointere, at kulturchok ikke kun opleves i forbindelse med dårlig tilpasning, selvom en ringe tilpasning kan føre til kulturchok. En for hurtig tilpasning kan dog ligeledes føre til kulturchok, da den udrejsende som følge heraf kan føle et tab af sin identitet. Det er derfor vigtigt, at den udrejsende finder en gylden mellemvej og lærer at balancere og kombinere den nye og gamle kultur og identitet. Jeg mener derfor, at kulturchokket hovedsageligt er påvirket af tilpasningen til den nye kultur.

Kulturchok

Kulturchok er en tilstand, som ifølge Varner og Beamer opleves af alle, der igennem længere tid befinder sig i en fremmed kultur (Varner & Beamer, 2008: 16). Graden af kulturchok varierer dog fra person til person alt efter omstændighederne (Ward *et al*, 2001: 16). Jeg vil i dette speciale dog ikke forsøge at påstå, at alle udrejsende oplever kulturchok. Kendskab til kulturchok er ifølge Schnell (1996) af vigtighed for den udrejsendes forståelse for og mulige forebyggelse af kulturchokket. Der kræves derfor en dybere forståelse af de forskellige elementer i kulturchok.

Kulturchok består ifølge Varner & Beamer af 4 faser, som alle er af vigtighed for tilpasningen og integrationen til den fremmede kultur. Ward *et al* mener dog, at disse faser ikke opleves af alle. Faserne vil blive behandlet nærmere i afsnit 2.3 'Faser'.

Ved kulturchok kan man opleve både fysiske og psykiske symptomer. Mange af disse symptomer er almindeligt forekommende symptomer på almene sygdomme, som også kan opleves i hjemkulturen. Men ved kulturchok er disse mere hyppigt forekommende og opleves oftere i kombination med hinanden. Disse symptomer vil blive behandlet nærmere i afsnit 2.4 'Symptomer'.

Mødet med den fremmede kultur er selvfølgelig den hovedsagelige årsag til kulturchok, men andre faktorer menes også at spille ind på udviklingen af kulturchokket. Af medvirkende faktorer kan nævnes kulturmæssige og miljømæssige faktorer, som forandringer og påvirkninger, og derudover kan også de

psykologiske faktorer, som forventninger, bekymringer og problemer være af betydning for kulturchokket. Alle disse mulige årsager til kulturchok vil blive uddybet nærmere i afsnit 2.5. 'Årsager'.

Venskaber spiller også en central rolle i forbindelse med begrebet kulturchok. Når man skal leve i et nyt ukendt miljø, er det vigtigt at danne nye venskaber og sociale netværk. Dog findes der forskellige typer af venskaber, som alle har forskellig betydning for den udrejsendes tilpasning til den nye kultur og dermed også for udviklingen af kulturchokket. Nogle venskaber er nødvendige for den udrejsendes identitet, andre er vigtige for tilpasningen til den nye kultur og andre igen giver god social støtte under opholdet. Disse forskellige venskaber og deres betydning vil blive uddybet nærmere i afsnit 2.6. 'venskaber'. I samme afsnit vil det derudover blive diskuteret, hvorvidt venskaber er et symptom på kulturchok eller en medvirkende årsag til kulturchokket.

Ifølge teoretikeren Schnell kan kendskabet til kulturchok virke forebyggende på kulturchokket. Denne faktor vil blive uddybet nærmere i afsnit 2.7. 'kendskab til kulturchok som forebyggende faktor'.

2.2. Reverse kulturchok

På trods af at denne afhandling behandler kulturchok og ikke reverse kulturchok vil jeg dog alligevel kort præsentere dette begreb. Ligesom den udrejsende kan opleve kulturchok i værtslandet, kan det ifølge Ward *et al* samt Varner & Beamer også forekomme, at den udrejsende ved hjemkomsten til hjemlandet oplever endnu et kulturchok, kaldet reverse kulturchok. Ved reverse kulturchok kan den udrejsende endnu en gang opleve at føle sig fremmed og udenforstående ligesom ved mødet med den fremmede kultur (Varner & Beamer, 2008: 18). Ifølge teoretikerne kan den udrejsende ved reverse kulturchok opleve nogle tilsvarende faser og symptomer som ved kulturchok (Ward *et al*, 2001: 161-165 og Varner & Beamer: 17). Varner & Beamer og Ward *et al* er enige om, at reverse kulturchok kommer som en meget uventet overraskelse for de fleste udrejsende ved hjemkomsten, da disse ikke forventer problemer ved mødet med den gamle velkendte kultur (Varner & Beamer, 2008: 17 og Ward *et al*, 2001: 162). De problemer som den hjemvendte oplever, mener jeg hænger sammen med de mange ændringer, som denne har foretaget i sin kultur og identitet under udlandsopholdet.

2.3. Faser

Hvad angår faser i kulturchok er teoretikerne Varner & Beamer og Ward *et al* uenige om, hvorvidt den første fase eksisterer. Ifølge Varner & Beamer findes som tidligere nævnt fire faser i kulturchok;

euforifasen, frustrationsfasen, tilpasningsfasen og integrationsfasen (Varner & Beamer, 2008: 16-17). Disse ligner til forveksling de faser, som Oberg (1960) i sin tid beskrev. (Ward *et al*, 2001: 80). Ifølge Varner & Beamer er disse faser alle en del af kulturchokket, og ikke kun den negativt betonedede frustrationsfase, som oftest bliver forbundet med kulturchok.

I disse fire faser oplever den udrejsende forskellige følelser og symptomer af både positiv og negativ art. Ikke alle udrejsende når ifølge Varner og Beamer at opleve alle fire faser, såfremt opholdet er af kortere varighed. Man må derfor forvente, at de udrejsende kommer hjem til hjemlandet med forskellige oplevelser og følelser forbundet med opholdet i den fremmede kultur og værtskulturen.

Euforifasen

Den første fase, euforifasen, også kaldet turistfasen, varer som oftest kun i nogle uger (Varner & Beamer, 2008: 16). Som navnet indikerer, er denne fase forbundet med meget positive følelser og oplevelser, og det er derfor denne fase, som de fleste turister når at opleve, inden de rejser hjem til hjemlandet igen. Af positive følelser kan nævnes glæde, eufori, spændthed (Varner & Beamer, 2008: 16, Ward *et al*, 2001: 80) og lyst til at udforske og vide alt om værtskulturen. Varner & Beamer siger, at ikke alle når at opleve de efterfølgende faser, blandt andet hvis opholdet slutter tidligt (Varner & Beamer, 2008: 16). Dette forklarer, hvorfor turister, som rejser hjem i denne fase, kan få et meget rosenrødt og ukompliceret billede af værtskulturen, som i virkeligheden er langt mere kompleks end som så. Jeg mener derfor, at det ikke er overraskende, at stereotype opfattelser på baggrund af oplevelserne i denne fase, kan blive dannet eller bekræftet, da den udrejsende ikke når at se de dybere og mere komplicerede lag i kulturen. Ikke desto mindre er det heller ikke alle udrejsende, som ifølge Varner & Beamer overhoved oplever denne fase, da nogle springer den helt over og fra starten oplever den anden fase, frustrationsfasen (Varner & Beamer, 2008: 16). Ifølge Ward *et al* kan dette blandt andet skyldes, at den udrejsende inden afrejsen oplever stress, høje forventninger og bekymringer, som kan påvirke den udrejsendes oplevelser meget allerede i starten af opholdet (Ward *et al*, 2001: 160).

Frustrationsfasen

Den anden fase, frustrationsfasen, er af en mere alvorlig og, for nogle, negativ karakter. Denne er, som navnet også indikerer, forbundet med de mange negative følelser og symptomer, som kan forekomme under kulturchokket (Varner & Beamer, 2008: 16). Det er ifølge Ward *et al* logisk, at når den første eufori aftager, så vil den udrejsende i denne fase indse, at livet i værtskulturen ikke er så ukompliceret og rosenrødt, som først antaget (Ward *et al*, 2001: 82). Den udrejsende vil desuden blive konfronteret med de kulturforskelle, der er imellem værtskulturen og hjemkulturen, og vil i denne forbindelse indse, at dennes kulturelle forståelse for og ageren i værtskulturen er mangelfuld og utilstrækkelig (Varner & Beamer, 2008:

16). Den udrejsendes mangelfulde forståelse kan desuden resultere i misforståelser og konflikter med medlemmer af værtskulturen (Varner & Beamer, 2008: 2). Det er især i denne fase, at den udrejsende oplever forskellige fysiske og psykiske symptomer, som resultat på frustrationen (Varner & Beamer, 2008: 16). Fasen kan vare fra nogle få uger til adskillige måneder (Varner & Beamer, 2008: 16), hvorfor nogle udrejsende ikke når at opleve de efterfølgende mere stabiliserende faser. Dette drejer sig blandt andet om turister, udvekslingsstuderende samt udstationerede medarbejdere, som befinder sig i den fremmede kultur i en kortere periode.

Tilpasningsfasen

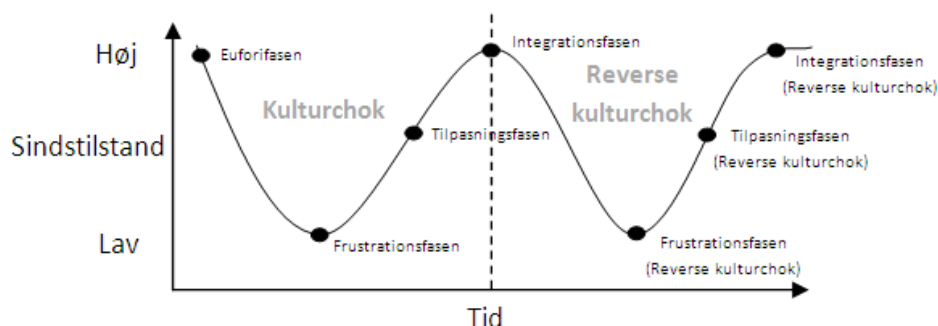
Den tredje fase er tilpasningsfasen, hvor den udrejsende begynder at forstå vigtigheden af tilpasningen til den fremmede kultur. En sådan tilpasning forudsætter, at den udrejsende opnår større forståelse for og kendskab til værtskulturen, herunder de kulturelle værdier, normer og skikke for derved bedre at kunne interagere og kommunikere med medlemmer af værtskulturen (Varner & Beamer, 2008: 16-17). Den udrejsende begynder at lære af de mange problemstillinger og konflikter, som opstår, og indser, at denne er nødt til at tilpasse sig værtskulturen og ikke omvendt. Eventuelle problemer, bekymringer og symptomer, som den udrejsende har oplevet i forrige fase, vil derfor i denne fase aftage i takt med, at den udrejsende begynder at falde til i den nye kultur (Varner & Beamer, 2008: 16-17). Denne fase kan derfor for mange føles som en positiv opgangsfase fra den negativt betonedede frustrationsfase. Men tilpasningen tager tid, og er ikke lig med integration.

Integrationsfasen

I den fjerde og sidste fase, integrationsfasen, har den udrejsende fået en dybere forståelse for de forskellige værdier, normer, skikke, traditioner og adfærdsmønstre i værtskulturen og begynder derfor at handle i overensstemmelse med de gængse normer. Med denne dybere forståelse begynder den udrejsende at kunne identificere sig med værtskulturen (Varner & Beamer, 2008: 17). Den udrejsendes identitet begynder at tage form af påvirkningerne fra den nye kultur, og dele af den nye kultur kan gå hen og blive en del af den udrejsendes identitet (Ward *et al*, 2001: 106-111).

Det kunne umiddelbart forventes, at den udrejsende efter disse fire faser er velintegreret i samfundet og ikke længere oplever interkulturelle problemer, men ifølge Varner & Beamer begynder cyklussen forfra igen og igen (Varner & Beamer, 2008: 17).

U-kurven/ W-kurven

Figur 1. W-kurven for faserne i kulturchok baseret på Gullahorn & Gullahorn (1963) (Egen produktion)

På basis af disse fire faser udarbejdede Lysgaard (1955) en U-kurve for kulturchokket, som Gullahorn & Gullahorn (1963) senere omdannede til en W-kurve for at inkludere reverse kulturchok (Ward *et al*, 2001: 80). W-kurven er gengivet i figur 1. Figuren illustrerer de forskellige faser og de op- og nedsving i kulturchokket, som ses i forbindelse hermed.

Ward *et al* mener derimod, at faserne og kurven ikke stemmer overens med virkeligheden. Teoretikerne mener, at der bør skelnes imellem turister og udrejsende, som rejser ud i perioder af midlertidig varighed, da disse to parter ikke rejser ud med de samme forventninger (Ward *et al*, 2001: 80-81). Ifølge Ward *et al* oplever en stor del af de udrejsende på midlertidige ophold bekymringer og depression fra starten af opholdet og ikke eufori. Ward *et al* mener derfor, at kurven bør vendes på hoved og at euforifasen bør fjernes. Ikke desto mindre findes der alligevel beviser på, at en, om end lille, del af de udrejsende følger kurven, hvorfor denne ikke helt kan afvises (Ward *et al*: 80-83).

Der er således uenighed blandt teoretikerne om faserne i kulturchokket.

2.4. Symptomer

"Når kroppen og psyken ikke kan bremse ned og finde hvile, er det som at sidde i en karrusel, der bare kører rundt og rundt. Og man kan ikke få råbt den faktor op, som styrer karrusellen. Man bliver mere og mere skidt tilpas, man bliver mere og mere ør og man mister mere og mere overblik og indflydelse på sin egen situation."

Christel, Uni Coaching, stress og stresshåndtering (2007)

Som tidligere nævnt kan udrejsende opleve mange forskellige fysiske som psykiske symptomer på kulturchok af både negativ og positiv art. Mens Varner & Beamer nævner en lang række forskellige negative symptomer (Varner & Beamer, 2008: 16), nævner Ward *et al* et par stykker samt nogle andre problemer, som udrejsende oplever (Ward *et al*, 2001: 147-160). Af negative psykiske symptomer kan nævnes hjemve, ensomhed samt indgåelsen af uholdbare, usædvanlige venskaber. Derudover kan den udrejsende opleve utilfredshed og frustration, især over situationen, men også irritation over ting, som den udrejsende ellers tidligere har kunnet tolerere. Det kan gå endnu videre til, at den udrejsende kan opleve at føle sig aggressiv, vred, fjendtlig, mistroisk samt vise ubehagelig adfærd (Varner & Beamer, 2008: 16). Disse fjendtlige følelser kan ifølge Varner & Beamer især være rettet mod medlemmer af værtskulturen. Mens nogen oplever at føle sig deprimerede (Varner & Beamer, 2008: 16), kan det for andre gå så vidt, som til at de får en depression. Af fysiske symptomer kan den udrejsende opleve smerter og ømhed i kroppen, maveproblemer, hovedpine, forkølelse, influenza, (kronisk) træthed, søvnproblemer, mangel på energi og mangel på appetit (Varner & Beamer, 2008: 16).

Alle disse symptomer opleves som nævnt især i frustrationsfasen ifølge Varner og Beamer og gerne kombineret med hinanden. Mange af symptomerne er almindeligt forekommende, og kan også i hjemkulturen være tegn på psykiske problemer, bekymringer eller stress. Da symptomerne bruges som tegn på kulturchok, er det fordi, de skal ses som en del af en større helhed. Symptomerne er altså fysiske og/eller psykiske tegn på, at den udrejsende synes overbelastet og i følelsesmæssig uligevægt. Desuden kan mange af symptomerne på kulturchok forbindes med hinanden. Mange af disse, mener jeg, i bund og grund skyldes et svækket immunforsvar, siden kroppen er så modtagelig.

Stress kan desuden ligeledes være et symptom på kulturchok, og opleves ifølge artiklen 'Symptomer på stress' af speciallæge i samfunds- og arbejdsmedicin Bo Netterstrøm forskelligt fra person til person. Der findes således en lang række symptomer, som alle kan være tegn på stress. Ifølge artiklen øger stress blandt andet risikoen for udviklingen af en depression. Mange af symptomerne på stress er de samme som for kulturchok, og kan ligeledes være tegn på andre sygdomme eller tilstande. Dog kan især længerevarende symptomer i høj grad tyde på stress. Ifølge Varner og Beamer skyldes kulturchok stress (Varner & Beamer, 2008: 16). Ligesom teoretikerne mener jeg bestemt, at stress og kulturchok kan kobles sammen, da stress ligeledes kan skyldes bekymringer, problemer og forandringer i tilværelsen.

Teoretikerne nævner dog ikke de positive symptomer, som ligeledes kan være resultatet af kulturchok. Et positivt symptom, mener jeg, kunne være, at den udrejsende føler større glæde og energi end i hjemkulturen, hvilket ikke er at forveksle med den glæde, der opleves i euforifasen. Jeg mener derfor, at en meget positiv forandring i sindstilstanden også er et symptom på kulturchok. Ikke desto mindre er det de

negative symptomer, som teoretikerne fokuserer på. Sandsynligvis fordi disse ikke blot er nemmere at måle og sætte i forbindelse med kulturchok, men også fordi det negative kulturchok kan have større konsekvenser for den udrejsende.

2.5. Årsager

Kulturchok, mener jeg, er en såvel fysisk som psykisk choktilstand, forårsaget af de mange kultur- og miljømæssige forandringer, påvirkninger, uopfyldte høje forventninger, bekymringer og stress, som den udrejsende oplever ved mødet med den nye kultur. Der findes ikke blot en enkelt årsag til kulturchok, men derimod mange medvirkende faktorer. Mødet med den fremmede kultur er derfor i sig selv ikke nok til at forårsage kulturchokket.

2.5.1. Medvirkende faktorer

Jeg mener derfor, at kulturchok kan ses som resultatet af to overordnede faktorer. Den ene er mødet med den fremmede kultur, den anden er de mange forandringerne i tilværelsen ved omplantningen til et nyt miljø. Disse forandringer og påvirkninger har jeg valgt at opdele i kulturmæssige og miljømæssige faktorer.

Af kulturmæssige faktorer kan nævnes kulturel tilpasning, det vil sige omstillinger i den udrejsendes kultur og identitet, herunder værdier, normer, traditioner, adfærd og verdenssyn. Denne kulturelle tilpasning er påvirket af ændringer eller manglen på ændringer i den udrejsendes identitet, den udrejsendes erkendelsen af sit eget etnocentriske verdenssyn, den udrejsendes forståelse og accept af de bagvedliggende årsager til den fremmede kulturs adfærd, det vil sige den onstage og backstage kultur, samt den udrejsendes oplevelse af den kulturelle distance imellem værts- og oprindelseskulturen. Disse faktorer kan derfor bevirke til en nemmere eller sværere tilpasning for den udrejsende og dermed også påvirke udviklingen af kulturchokket.

Jeg mener derfor, at for stor kulturel tilpasning ligesom for lille kulturel tilpasning kan være medvirkende faktor til udviklingen af kulturchokket.

De mange forandringer og påvirkninger kan desuden resultere i psykologiske faktorer, som bekymringer og stress, som ligeledes kan påvirke tilpasningen. Derudover findes også andre psykologiske faktorer som kan spille ind allerede inden opholdet, herunder den udrejsendes forventninger til opholdet.

2.5.1.1. Kulturmæssige faktorer

En tilpasning til en ny kultur er ikke uden komplikationer, og kræver mange omstillinger i den udrejsendes kultur og identitet. Kultur er ifølge Varner & Beamer lige så usynlig, ubevidst og nødvendig, som den luft man indånder (Varner & Beamer, 2008: 5). Derudover hjælper kulturen individet til at træffe valg og

beslutninger, tillægge bestemte ting og situationer værdier samt bestemme, hvad der er rigtigt og forkert (Varner & Beamer, 2008: 2-11). Ifølge Varner & Beamer bliver den udrejsende mere bevidst omkring sin egen kultur, ved at lærer om andre kulturer (Varner & Beamer, 2008: 13).

Ændringer i identiteten

Ifølge Varner & Beamer er kultur nødvendig for vores forståelse af, hvem vi er (Varner & Beamer, 2008: 5), det vil sige for vores identitet. Man må derfor antage, at en ændring i denne kultur ligeledes vil give en ændring i identitetsforståelsen. Derudover siger Varner & Beamer, at kultur er en del af det samfund, som individet er en del af. Individet, samfundet, kulturen og identiteten er derfor tæt forbundet med hinanden. Ward *et al* mener ligeledes, at identiteten er en del af individets selvopfattelse samt viser tilhørsforholdet til en gruppe. Desuden nævner Ward *et al* også den sociale identitets følelsesmæssige betydning for individet (Ward *et al*, 2001: 103). Ifølge Ward *et al* er identitet et dynamisk begreb og dermed foranderligt, hvorfor dette samt individets etniske tilhørsforhold er redefinerbart (Ward *et al*: 106). Både Ward *et al* (2001: 99) samt Varner & Beamer (2008: 17) siger, at den udrejsende vil opleve ændringer i dennes identitet som følge af tilpasningen til værtskulturen. I takt med tilpasningen til den fremmede kultur vil den udrejsende bevidst og ubevidst foretage ændringer i sin kultur og identitet (Ward *et al*, 2001: 99-100). Identiteten hænger desuden sammen med individets måde at anskue omgivelserne på (Ward *et al*, 2001: 100), hvorfor jeg mener, at en ændring af den udrejsendes identitet vil føre til en ændring i dennes etnocentriske verdensopfattelse.

Ifølge Ward *et al* er det vigtigt, at den udrejsende tilegner sig en identitet, som både er baseret på værtskulturen og oprindelseskulturen. Disse to kulturer er begge af vigtighed for den udrejsendes tilpasning. Mens identificeringen med oprindelseskulturen er vigtig for den udrejsendes psykologiske tilpasning, er identificeringen med værtskulturen vigtig for den sociokulturelle tilpasning ifølge Ward *et al* (Ward *et al*, 2001: 111). Tilpasningen til værtskulturen er derfor afhængig af, at den udrejsende foretager nogle ændringer i sin identitet. Dog skal den udrejsende stadig bibeholde dele af sin oprindelseskultur og -identitet.

Ændringerne i identiteten er ikke nemme at foretage, da de blandt andet vil kunne føre til forvirring og usikkerhed omkring såvel den kulturelle som den personlige identitet (Ward *et al*, 2001: 163-165). Man kan derfor forestille sig, at disse identitetsændringer vil kunne føre til bekymringer, problemer, stress og andre psykiske symptomer.

Etnocentrisme

Både Varner & Beamer samt Ward *et al* nævner, at individet anskuer verden ud fra sit eget etnocentriske verdenssyn. Individet anskuer derfor, ifølge Varner & Beamer, andre kulturer, med de dertilhørende værdier og normer, ud fra sin egen kulturbundne verdensanskuelse. Denne anser sin egen kultur for den eneste rigtige og forventer, at medlemmer af andre kulturer ligeledes ville foretrække dennes kultur, hvis de havde bedre kendskab til den. Medlemmer af andre kulturer kan derfor betragtes som uoplyste, underlegne og endda primitive. Ifølge Varner & Beamer er det naturligt, at individet mener, at dennes egen kultur er de andre overlegen og ikke ønsker at acceptere, at der findes andre måder at anskue verden på (Varner & Beamer, 2008: 20-24). Denne opfattelse af, at ens egen kultur er den eneste universelle kultur, kan ifølge Ward *et al* føre til konflikter (Ward *et al*, 2001: 10). At den udrejsende således anskuer andre kulturer ud fra sit eget etnocentriske verdenssyn, påvirker derfor tilpasningen negativt og dermed også udviklingen af kulturchokket. Jeg mener dog, at udrejsende, som er bevidste omkring deres egen etnocentrisme, i højere grad vil kunne forsøge at forstå og acceptere andre kulturer og dermed have nemmere ved at tilpasse sig disse. Dermed ikke sagt, at man nogensinde vil kunne være fuldkommen objektiv og helt upåvirket af sin egen etnocentrisme.

Onstage & Backstage kultur

Varner og Beamer mener ligeledes, at interkulturelle konflikter skyldes manglen på forståelse for de bagvedliggende faktorer til den fremmede adfærd. Denne forståelse kalder de to teoretikere for 'the why of culture', herefter refereret til som de bagvedliggende årsager til kulturen eller 'backstage' kultur. Ifølge Varner og Beamer er det nemt at observere og kopiere den 'onstage' adfærd observeret i en anden kultur, såsom hilsener, madvaner, påklædning, fejringen af helligdage osv., men for virkelig at kunne kende og forstå en kulturs onstage adfærd skal den udrejsende forstå, hvorfor medlemmer af værtskulturen opfører sig, som de gør. Disse dybere bagvedliggende årsager til handlingerne skal derfor findes i kulturens backstage kultur. For medlemmerne af en kultur er de backstage årsager så indgroede og ubevidste, at de slet ikke er klar over disse, før de står overfor en anden kultur, som har nogle andre værdisæt, normer og adfærdsmønstre (Varner & Beamer, 2008: 2-4).

Den udrejsende fortolker, på basis af sit eget etnocentriske verdenssyn, derfor nemt andre kulturers onstage adfærd ud fra sin egen backstage kultur, hvilket nemt kan føre til misforståelser og konflikter (Varner & Beamer, 2008: 22). Varner og Beamer mener, at så snart den udrejsende har tilegnet sig den bagvedliggende forståelse for og viden omkring værtskulturens onstage kultur i en bestemt situation, kan denne overføre sin viden og sine fortolkninger til andre lignende situationer (Varner og Beamer: 2-4). Den udrejsendes forståelse for og accept af den onstage og backstage kultur har derfor betydning for den udrejsendes tilpasning til værtskulturen. Ved manglende forståelse af de bagvedliggende årsager til den

onstage adfærd, vil konflikter kunne opstå, og den udrejsende vil få svært ved at tilpasse sig og identificere sig med værtskulturen.

Kulturel distance

Den kulturelle distance har ifølge Ward *et al* betydning for tilpasningen til den fremmede kultur. Kulturel distance henviser til den distance, der opleves imellem oprindelseskulturen og værtskulturen (Ward *et al*, 2001: 169). Der er altså tale om forskelle imellem kulturerne. Jo mere anderledes værtskulturen er fra kulturen i hjemlandet, det vil sige jo større den kulturelle distance er, jo sværere er det for den udrejsende at tilpasse sig den nye kultur (Ward *et al*, 2001: 9). Man må desuden forvente, at den udrejsende ved stor kulturel distance kan have svært ved at forstå og acceptere den fremmede kulturs backstage årsager, da disse kan virke så fjerne fra den udrejsendes egen backstage kultur. Derudover vil udrejsende, som oplever stor kulturel distance til værtskulturen, ligeledes opleve større forandringer i hverdagen ved tilpasningen til den nye kultur (Ward *et al*, 2001: 95).

2.5.1.2. Miljømæssige faktorer

I forbindelse med udlandsopholdet vil den udrejsende opleve nogle forandringer i livet, som kan påvirke denne på forskellig måde. Ved omplantningen til en ny kultur vil den udrejsende opleve visse forandringer i sine omgivelser og miljø, såsom ændringer i de fysiske omgivelser, ændringer i hverdagen og tilværelsen samt ændringer i det sociale netværk (Ward *et al*, 2001: 73). Derudover kommer selvsagt forandringer i sproget og kulturen. Den udrejsende vil blive påvirket af alle disse forandringer, af mødet med den fremmede kultur, af manglen på det velkendte netværk (Ward *et al*, 2001: 250) samt af de høje forventninger og krav, som den udrejsende selv og omgivelserne stiller. De store omvæltninger påvirker den udrejsendes sociale liv, personlige liv og arbejdsmæssige liv, og dermed også den udrejsendes tilpasning til værtskulturen. Dog vil jeg også mene, at nogle forandringer er nødvendige for tilpasningen til den fremmede kultur, hvorfor manglende forandringer i miljøet vil kunne påvirke tilpasningen negativt.

2.5.1.3. Psykologiske faktorer

Forventninger

Det er ikke ualmindeligt at have høje forventninger til opholdet allerede inden afrejsen. Ikke desto mindre vil realistiske forventninger til opholdet, ifølge Ward *et al*, fremme den udrejsendes tilpasning til værtskulturen. Derved vil den udrejsende desuden være bedre klædt på til at kunne håndtere de stressede situationer, som kan opstå. Realistiske forventninger bør derfor stemme overens med de faktiske oplevelser, som den udrejsende vil kunne opleve (Ward *et al*, 2001: 76). Opfyldelsen af forventningerne er forbundet med tilfredsheds- samt stressniveauet under opholdet. Hvis den udrejsendes oplevelser

overstiger forventningerne positivt, vil denne opleve større tilfredshed og mindre stress. Modsat vil den udrejsende opleve større skuffelse og utilfredshed med opholdet og i højere grad opleve stress, hvis oplevelserne ikke lever op til forventningerne (Ward *et al*, 2001: 76-77). Den udrejsende bør derfor kende til og forstå de mulige faktiske oplevelser, som vil kunne opleves under opholdet for derved at kunne danne sig nogle realistiske forventninger til opholdet. Forventninger spiller derfor en stor rolle for lysten til tilpasning og dermed for kulturchokket.

Bekymringer og problemer

Eftersom jeg mener, at bekymringer kan resultere i problemer og problemer kan resultere i bekymringer, har jeg valgt at sætte disse sammen under ét afsnit.

De bekymringer, som udrejsende oplever under opholdet, kan være af forskellig art, hvorfor de på basis af en undersøgelse foretaget af Crano & Crano (1993) er blevet delt op i flere overordnede kategorier. Kategorierne består af bekymringer i forbindelse med: arbejdsmæssige/uddannelsesmæssige forhold, boligmæssige forhold, sproglige forhold, kulturelle forhold, personlige forhold og sociale forhold (Ward *et al*, 2001: 155).

Den første kategori dækker over de bekymringer og problemer, som kan opstå i forbindelse med arbejdsmæssige eller studiemæssige forhold, alt efter opholdets art. I tilfældet med udvekslingsstuderende kan der opleves bekymringer for det akademiske niveau på værtsuniversitetet, karaktergivning samt undervisningsformen (Ward *et al*, 2001:153-156). Eftersom undervisningsformen og undervisningsmiljøet afspejler samfundet og dets værdier, normer og traditioner (Ward *et al*, 2001 s. 156), bliver den udvekslingsstuderende også her konfronteret med den nye kultur og er nødt til at tilpasse sig denne. Bekymringer i forbindelse med boligmæssige forhold kan opstå allerede ved ankomsten til værtslandet, hvis den udrejsende oplever problemer med at finde den rette bolig samt eventuelt skal lære at leve og dele bolig med andre, måske fremmede, personer. Det er en udfordring at skulle lære at tilpasse sig en ny kultur, men at tilegne sig et nyt sprog og lære at kommunikere problemfrit på sproget kan være endnu en udfordring (Ward *et al*, 2001: 155). Mange interkulturelle konflikter opstår som følge af kommunikationsproblemer og misforståelser (Varner & Beamer, 2008: 2). Det kræves eller forventes som oftest, at den udrejsende tilegner sig de nødvendige sproglige kompetencer for at kunne fungere, ikke blot på det sociale plan men også i arbejdsmæssige og studiemæssige sammenhæng. Mange udrejsende oplever sproglige og kommunikative bekymringer og problemer under opholdet, blandt andet føler mange, at deres sproglige niveau ikke lever op til kravene eller forventningerne (Ward *et al*, 2001: 154-155). De nævnte kulturelle forskelle kan ligeledes være grund til bekymringer hos den udrejsende, da den nye kulturs normer og værdier kan virke fremmede og underlige på den udrejsende. Der kan blandt andet

opleves forskelle i mad, vaner, skikke, traditioner, adfærd og helligdage. Jo større den kulturelle distance er imellem hjemkulturen og værtskulturen, jo flere bekymringer og problemer kan den udrejsende opleve under opholdet (Ward *et al*, 2001: 9). Derudover findes der bekymringer af mere personlig art. Disse bekymringer kan være meget forskellige fra person til person alt efter dennes personlige forhold. Dog kan der opleves bekymringer i forbindelse med økonomiske problemer (Ward *et al*: 154-155). Der er mange omkostninger forbundet med et udlandsophold og mange føler behov for at opleve en masse spændende, anderledes ting under opholdet. Hjemve, ensomhed og andre symptomer og følelser kan derudover skabe yderligere bekymringer i den udrejsende og hører derfor ind under bekymringer af personlig art (Ward *et al*, 2001: 155). Problemer i forbindelse med venskaber og sociale netværk i både ud- og hjemland kan give bekymringer omkring de sociale forhold. Udover bekymringer omkring det sociale netværk, kan ligeledes opleves bekymringer i forbindelse med forhold af en mere intim karakter, som dating og parforhold (Ward *et al*, 2001: 155). Det kan være svært og krævende for den udrejsende, at have en kæreste eller ægtefælle i hjemlandet, især hvis forholdet begynder at tage skade af afstanden og manglen på fysisk kontakt. Derudover indgår mange udrejsende uholdbare eller usædvanlige forhold til personer, som disse normalt ikke ville date. Endelig skal det nævnes, at de mange følelsesmæssige op- og nedture også kan skabe bekymringer og problemer for den udrejsende under opholdet (Ward *et al*, 2001: 153-156).

Mange af de omtalte bekymringer er dog ikke meget forskellige fra de bekymringer, som ligeledes vil kunne opleves i hjemlandet. En person, som flytter til en anden landsdel i hjemlandet, vil desuden kunne opleve mange af de samme bekymringer. Ward *et al* påstår, at jo flere livsændringer den udrejsende kommer ud for, jo flere bekymringer, symptomer og problemer vil denne opleve (Ward *et al*: 73). De mange nævnte miljømæssige og kulturmæssige forandringer og påvirkninger samt de mange bekymringer og høje forventninger kan ifølge teoretikerne føre til stress (Varner & Beamer, 2008: 16; Ward *et al*, 2001: 96), men som Ward *et al* også siger, er kulturkontakt i sig selv stressfuldt (Ward *et al*, 2001: 7: 98). Derudover kan problemer og bekymringer ved ankomsten desuden skyldes stress inden selve afrejsen (Ward *et al*, 2001: 160).

2.6. Venskaber

Venskaber og sociale relationer fortjener et særligt afsnit for sig selv, da disse grundet deres komplekse art kan påvirke kulturchokket på forskellig vis. Som nævnt i foregående afsnit kan problemer i forbindelse med de sociale forhold give anledning til bekymring. Venskaber spiller derfor en vigtig rolle for den udrejsendes sindstilstand under opholdet, men derudover tillægger både Ward *et al* samt Varner & Beamer disse en stor betydning for den udrejsendes tilpasning til værtskulturen. Ward *et al* og Varner & Beamer nævner i

sine teorier de forskellige typer af venskaber samt disses betydning for den udrejsendes tilpasning og udviklingen af kulturchokket (Ward *et al*, 2001: 147-151; Varner & Beamer, 2008: 17).

I denne afhandling vil begrebet 'venskaber' dække over alle slags venskaber, heriblandt tætte venskaber, bekendtskaber samt intime forhold.

De venskaber, som den udrejsende kan få under sit ophold i værtslandet, kan opdeles i tre typer: venskaber med lokale, venskaber med medlemmer fra hjemkulturen og venskaber med medlemmer fra andre kulturer end værts- og hjemkulturen. Disse tre typer venskaber, som vil blive uddybet i de kommende afsnit, har forskellig betydning for den udrejsendes ophold samt tilpasning til værtskulturen og dermed også for udviklingen af kulturchok (Ward *et al*, 2001: 147-148).

Venskaber med lokale

Indgåelsen af venskaber med lokale er ifølge Ward *et al* mindst almindeligt, da disse venskaber er de sværeste at få, og ofte er af en mere overfladisk formel karakter. Venskaber med lokale har ofte et instrumentalt formål, da den udrejsende som oftest bruger disse venskaber til at fremme de akademiske eller arbejdsrelaterede mål. De venskaber, som den udrejsende indgår af denne slags, er derfor som regel til lærere, vejledere, chefer, kollegaer eller studerende fra værtsuniversitetet (Ward *et al*, 2001: 148). På trods af at denne type venskab ikke er så almindelig, betyder dette ikke, at den ikke er vigtig eller kan bruges til andet end arbejdsrelateret sammenhæng. Tværtimod viser undersøgelser, foretaget af Ward & Kennedy (1993b), Zimmerman (1995) og Abe, Talbot & Geelhoed (1998) at denne type af venskaber har betydning for den udrejsendes tilpasning til værtskulturen. Ifølge Ward *et al* viser det sig, at jo flere venskaber med lokale den udrejsende har, jo bedre vil tilpasningen til værtskulturen være. Den udrejsende vil således opleve færre psykologiske problemer med tilpasningen samt mindre stress i forbindelse hermed (Ward *et al*, 2001: 149). Der er således både nogle tilpasningsmæssige og følelsesmæssige fordele at hente ved denne type venskab. Varner & Beamer tilråder også indgåelse af venskaber med lokale, hvis disse forstår at lytte og vise medfølelse overfor den udrejsendes situation (Varner & Beamer, 2008: 17).

Jeg vurderer derfor, at denne slags venskaber er yderst vigtige for den udrejsende, både for det overordnede mål, nemlig tilpasningen, men også for formindskelsen af faktorer som stress og bekymringer, som kan påvirke tilpasningen negativt og dermed være med til at fremme udviklingen af kulturchokket. På trods af at disse venskaber er vigtige, er det ifølge Ward *et al* sjældent, at udrejsende får tætte venskaber med lokale. Dette, mener jeg, kan hænge sammen med flere ting, som blandt andet opholdets varighed, da det tager tid, også i hjemlandet, at finde mennesker, som man føler har potentiale til at kunne blive gode, holdbare venner. Udrejsende, som opholder sig i værtslandet kortvarigt, kan derfor have svært ved at nå at finde disse få gode venner, selvom de kan føle et stærkt behov for at danne nye sociale

netværk og venskaber. Jeg mener, at dette behov kan resultere i indgåelsen af venskaber med mennesker, som man under normale omstændigheder ikke ville betragte som potentielle venner. Forholdene gør derfor den udrejsende mindre kræsen. Derudover kunne man forestille sig, at det for de lokale måske ikke umiddelbart virker som en god langsigtet investering at blive venner med den udrejsende, som ikke bliver i landet særlig længe, og som de måske aldrig ser igen, når denne tager hjem. Opholdets korte varighed mener jeg derfor, kan være en årsag til, at de udrejsende har sværere ved at indgå venskaber, end de lokale har (Ward *et al*, 2001: 148). I tilfældet med de udvekslingsstuderende ses der dog tiltag fra blandt andet værtsuniversiteter, i form af buddyprogrammer som forsøg på at formidle kontakten imellem lokale og udvekslingsstuderende. Disse programmer har ifølge Ward *et al* en effektiv virkning.

Det skal desuden fremhæves, at indgåelsen af disse venskaber i høj grad er påvirket af den kulturelle distance, som opleves mellem den udrejsende og de lokale (Ward *et al*, 2001, 148). En lille kulturel distance imellem de to kulturer gør det nemmere for den udrejsende og de lokale at forstå og acceptere hinandens normer, traditioner og værdier. Hvis den kulturelle distance derimod er stor, vil misforståelser nemmere opstå, hvilket vil kunne føre til interkulturelle konflikter (Ward *et al*, 2001: 9). Jo mindre den kulturelle distance er til værtskulturen, jo nemmere er det derfor at få venskaber med lokale.

Venskaber med medlemmer fra hjemkulturen

Venskaber med medlemmer fra hjemkulturen har derimod et andet formål og en anden betydning for den udrejsendes ophold i værtskulturen og tilpasningen til denne. På trods af at denne type af venskaber ikke umiddelbart er med til at bidrage til en hurtigere eller bedre tilpasning til værtskulturen, bidrager denne ifølge Ward *et al* dog til den udrejsendes trivsel og selvværd under opholdet. Dette skyldes blandt andet, at den udrejsende kan hente god social støtte i disse venskaber (Ward *et al*, 2001: 148-151), og afstanden til hjemkulturen kan synes mindre (Varner & Beamer, 2008: 17). Formålet med denne type venskab er dog især for den udrejsende at få bekræftet sin kulturelle oprindelsesidentitet (Varner & Beamer, 2008: 17). I disse sociale rum med medlemmer fra hjemkulturen kan den udrejsende udtrykke og få bekræftet sine kulturbundne værdier og holdninger, hvorved denne kan føle et fortsat tilhørsforhold til hjemkulturen (Ward *et al*, 2001: 148-150). At den udrejsende kan finde god social støtte i disse venskaber er ikke overraskende, da begge parter befinder sig i samme situation. De tilhører en minoritet i et fremmed land. Dog vil den udrejsendes oprindelige kulturelle identitet, ifølge Ward *et al*, kunne blive styrket ved mange venskaber med medlemmer af hjemkulturen (Ward *et al*, 2001: 149). Denne type af venskaber, mener jeg derfor også, er af vigtighed for den udrejsende, da den yder stabilitet i denne usikre, nye situation, ved at hjælpe den udrejsende med at huske, hvor denne kommer fra, således at denne ikke føler et pludseligt tab af identitet.

Varner & Beamer mener dog, at den udrejsende skal passe på, at disse venskaber ikke bliver så dominerende, at den udrejsende ved en styrkelse af den oprindelige kulturelle identitet distancerer sig selv endnu mere fra værtskulturen. Denne distance vil kunne resultere i fjendtlighed overfor værtskulturen og de lokale (Varner & Beamer, 2008: 17). Jeg mener derfor, at det ikke er anbefalingsværdigt for den udrejsende at have for stor kontakt med medlemmer fra hjemkulturen, da det vil kunne påvirke tilpasningen negativt og fremme udviklingen af kulturchokket.

Ifølge en undersøgelse af Bochner, McLeod & Lin (1977) opleves de tætteste venskaber oftest til medlemmer af hjemkulturen (Ward *et al*, 2001: 148), hvilket jeg mener, hænger sammen med, at den kulturelle distance imellem disse parter er meget lille eller ikke eksisterende. Det vil derfor være nemmere at indgå venskaber af denne slags, da der ikke vil opstå interkulturelle konflikter, problemstillinger og misforståelser som følge af den kulturelle distance.

Venskaber med udrejsende fra andre lande

Venskaber med udrejsende fra andre lande er nogle af de letteste at indgå, men ikke nødvendigvis de mest holdbare. På trods af at disse venskaber ikke direkte fremmer tilpasningen til værtskulturen, pointerer Ward *et al* vigtigheden af disse venskaber, da de har til formål at yde den udrejsende social og følelsesmæssig støtte. Dette skyldes, at den udrejsende og udrejsende fra andre lande befinder sig i samme situation og derfor deler oplevelsen af at være fremmede i en fremmed kultur (Ward *et al*, 2001: 148-151). Ikke desto mindre betyder dette ikke, at venskaber med udrejsende fra andre lande er holdbare. Tværtimod fremgår det af en undersøgelse foretaget af Bochner, Hutnik & Furnham (1985) af udvekslingsstuderende, at størstedelen af disse efter et år i værtslandet ikke har nogen nære venskaber med andre udenlandske studerende (Ward *et al*, 2001: 148). Derudover vil der også her kunne være kulturelle barrierer, som efterhånden vil kunne resultere i interkulturelle konflikter og misforståelser, alt efter den kulturelle distance imellem kulturerne.

Denne slags venskaber kan derfor på den ene side være gode for den udrejsendes følelsesmæssige tilstand, men på den anden side vise sig at være meget uholdbare. Jeg mener derfor, at disse venskaber er vigtigst for den udrejsende i begyndelsen af opholdet. Denne uholdbarhed, mener jeg, kan skabe usikkerhed og ustabilitet i den udrejsendes liv, som i forvejen er præget af mange forandringer. Jeg mener derfor, at det er vigtigt, at den udrejsende ligeledes har venskaber med lokale og medlemmer fra hjemkulturen. Hvis den udrejsende både indgår venskaber med lokale, medlemmer af hjemkulturen og udrejsende fra andre lande, vil denne have de bedste vilkår for en hurtig tilpasning til værtskulturen, samtidig med at denne bibeholder forbindelsen til oprindelseskulturen samt får god social støtte.

Symptom eller medvirkende årsag?

Jeg mener, at det kan diskuteres, hvorvidt venskaber er et symptom på kulturchok eller en fremprovokerende faktor for kulturchok. Dette er ikke diskuteret i teorierne, men jeg mener alligevel, at venskaber kan have flere betydninger for kulturchokket.

På den ene side ses det, som ovenfor nævnt, at udrejsende under opholdet gerne indgår usædvanlige og uholdbare venskaber. Disse venskaber kan derfor være et tegn på den udrejsendes ustabile og usædvanlige situation, som bevirker, at denne kan være villig til at gå på kompromis med sine forventninger og krav til venskaber for at få skabt sociale netværk. Derudover mener jeg, at valget af typen af venskaber afspejler den udrejsendes sindstilstand, da blandt andet mange venskaber med medlemmer fra hjemkulturen kan være et tegn på, at denne føler et behov for stabilitet og social støtte i disse nye omgivelser. Det er derfor tydeligt, at venskaber kan være et symptom på og et resultat af omstændighederne og kulturchokket. På den anden side kan indgåelsen af de forskellige venskaber forårsage yderligere bekymringer og ustabilitet, da disse kan være uholdbare og måske overfladiske, og derfor ikke yder den udrejsende den følelsesmæssige støtte, som der er behov for. Jeg mener derfor også, at venskaber kan være en medvirkende faktor for udviklingen af kulturchok.

2.7. Kendskab til kulturchok som forebyggende faktor

Ifølge Schnell (1996) er det at være sig bevidst omkring kulturchokket, mens det opstår, den bedste metode til at undgå kulturchok. Schnell mener, at den frustration og de symptomer og problemer, som opleves i frustrationsfasen, kan undgås eller mildnes, hvis den udrejsende kender til årsagen. Schnell mener derfor, at kendskabet til kulturchok, herunder faserne og symptomerne, som den udrejsende kan komme til at opleve, kan være en forebyggende faktor på udviklingen af kulturchokket (Schnell, 1996: 1-7). Også Varner og Beamer udtrykker vigtigheden af kendskabet til kulturchok og de medfølgende faser og symptomer, for at udrejsende derved forstår, at disse reaktioner og oplevelser er normale (Varner & Beamer, 2008: 16). Jeg er enig med teoretikerne i, at man ikke bevidst kan forsøge at forebygge noget, som man ikke kender til eller forstår.

Kulturtræning som forberedelse

Ifølge Varner & Beamer kan forberedelse af den udrejsende inden afrejsen mindske kulturchokket og de medfølgende symptomer (Varner & Beamer, 2008: 17). Ward *et al* kritiserer manglen på kulturtræning af udrejsende (Ward *et al*, 2001: 248-249) og siger, at der er beviser på, at det for de fleste udrejsende vil være fordelagtigt at få kulturtræning, da det kan hjælpe disse med tilpasningen til den fremmede kultur. Dog findes der ifølge Ward *et al* endnu så få beviser på træningens effekt, men alligevel inddrager teoretikerne de forskellige træningsmetoder og giver råd til, hvad effektiv træning bør indeholde.

Kapitel 3 - Empiri

3.1. Undersøgelsesernes formål

I dette kapitel vil metoden for de empiriske undersøgelser blive uddybet og informantgrundlaget blive præsenteret.

Ifølge Steinar Kvale (2009) bør en undersøgelse tilrettelægges på basis af tre grundlæggende spørgsmål: Hvorfor skal der laves en undersøgelse? Hvad skal undersøges? Og hvordan vil man finde frem til resultatet? Intervieweren bør derfor først afklare formålet med undersøgelsen og tilegne sig relevant viden om emnet for derefter at vælge den metode, som skal bruges til at besvare undersøgelsens problemstilling (Kvale, 2009: 125-127). Eftersom mine undersøgelses formål og problemstillinger allerede er uddybet i indledningen, vil jeg i dette kapitel fokusere på måden, hvorpå jeg finder frem til resultatet. Jeg vil derfor i det følgende begrunde mit valg af metode samt uddybe metoden for hver af de to undersøgelser.

Til besvarelsen af problemstillingerne er det som nævnt valgt at bruge både en kvantitativ og en kvalitativ undersøgelse, og sammenholde resultaterne af disse ved en triangulering for derved at validere de indhentede data. Mere specifikt er det valgt at foretage en spørgeskemaundersøgelse og semistrukturerede interview. Undersøgelserne vil på forskellig vis forsøge deduktivt at afklare, om de studerende oplever de i kulturchokteorien nævnte symptomer på og medvirkende årsager til kulturchokket.

3.2. Fordele og ulemper ved undersøgelserne

Der kunne laves en lang liste over fordele og ulemper for hver af de to typer af undersøgelser. Jeg vil her dog kun nævne nogle af disse. Hvor den kvantitative undersøgelse har til formål at standardisere og strukturere større mængder data, for derved at kunne finde nogle generelle tendenser, har den kvalitative undersøgelse til formål at fokusere på de enkelte resultaters betydning. Mens den kvantitative undersøgelse tager udgangspunkt i målinger af emnet, fokuserer den kvalitative undersøgelse derfor på den dybere forståelse af emnet (Rasmussen *et al*, 2006: 93-94).

I denne afhandling vil resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen blive brugt og inddraget statistisk i analyseafsnittet. Eftersom resultaterne af den kvantitative undersøgelse er ensidige, grundet respondenternes begrænsede svarmuligheder, vil man ikke få samme uddybende eller varierende svar som

ved kvalitative interview. For at give specialet denne dybde har jeg derfor valgt at foretage nogle uddybende kvalitative interview af nogle få respondenter fra spørgeskemaundersøgelsen. Udover den nuance og dybde som opnås ved det kvalitative interview, vil disse være semistrukturerede, for at interviewpersonerne vil kunne bidrage med nye aspekter til emnet, som jeg måske ikke selv har overvejet. Interviewpersonen vil dog også kunne give oplysninger om forhold, som er irrelevante for opgaven. Det er derfor mere tidskrævende både at foretage interviewet men også efterfølgende at analysere og udvælge den relevante information. Derudover vil man ved kvalitative interview ikke kunne måle nogen generelle tendenser ud fra en enkelt persons oplevelser, som det derimod er muligt ved kvantitative undersøgelser. Ikke desto mindre vil resultaterne kunne overføres til andre tilsvarende situationer (Kvale, 2009: 288), og disse vil ved en triangulering kunne af- eller bekræfte resultaterne fra den kvantitative undersøgelse. Det kvalitative interview har derfor ikke til formål at kvantificere den modtagne information eller generalisere på baggrund af denne men derimod at indhente deskriptiv nuanceret viden om den enkelte interviewpersons oplevelser og opfattelser af dennes livsverden på basis af nogle specifikke situationer (Kvale, 2009: 46-48), for derved at kunne vise hvilke mulige situationer, der vil kunne opstå. Generaliserbarheden af de to typer undersøgelser er derfor meget forskellig, og en triangulering af de to vil derfor give et godt nuanceret billede af de studerendes oplevelser.

3.3. Informantgruppen

I april i 2009 blev spørgeskemaundersøgelsen sendt ud til danske CBS studerende, som på daværende tidspunkt næsten lige var vendt hjem fra endt udvekslingsophold i Spanien. Et link til undersøgelsen samt en introduktion til denne blev sendt til respondenternes CBS mail via Det Internationale Kontor. Interviewene bestod udelukkende af respondenter som havde deltaget i spørgeskemaundersøgelsen. Kriterierne for at deltage i undersøgelsen var derfor, at informanterne var danske CBS studerende, som havde været på udveksling i Spanien i efteråret 2008.

For at informanterne havde samme grundlag for at deltage i undersøgelserne, valgte jeg en enkelt årgang, da disse informanter har fået samme forberedelse af CBS, ved deltagelse i forberedelsesmødet, samt været på udveksling i samme periode, hvorfor deres erindringer af oplevelserne må ligge lige langt tilbage.

Som nævnt i afsnit 1.3. 'problemformulering', forventes det, at de studerende, som rejser på udveksling til Spanien, har et godt kendskab til landet, sproget og kulturen inden afrejsen. Derfor vil denne gruppe sandsynligvis overvejende bestå af studerende, som studerer spansk på CBS. Udover at disse forventes at have dybdegående kendskab til landet, kulturen og sproget, forventer jeg ligeledes, at de i deres

undervisning på CBS har fået kulturtræning. Derudover må alle informanter have haft kendskab til det spanske sprog for at kunne komme i betragtning til en plads på et partneruniversitet i Spanien, da det kræves af ansøgerne, at disse består en sprogtest inden ansøgningen. Man kan derfor forestille sig, at der må være høje forventninger til, at disse studerende vil have nemt ved tilpasningen til den spanske kultur grundet deres store forhåndsviden.

Da der på Fakultet for Sprog, Kommunikation og Kultur på CBS er flere kvindelige studerende end mandlige, forventes det ligeledes, at størstedelen af respondenterne er kvinder. Grundet det danske skolesystem og den tid, som det tager at læse i Danmark, forventes det, at respondenterne alle er over 19 år, højst sandsynlig i 20'erne.

Der findes således nogle relevante baggrundsvARIABLER, som ikke påvirker undersøgelsen resultater, da disse gør informantgruppen homogen. Disse er derfor: alder, studiested, studieniveau (bachelorstuderende), udvekslingsland, udvekslingsperiode, forhåndskendskabet til sproget samt forberedelsen fra CBS, hvis disse valgte at deltage. Disse uafhængige variable har derfor ikke betydning for om informanter udvikler kulturchok. Det havde derudover været ønskeligt, hvis respondenterne alle læste på samme studie, men denne variabel kan ikke forudbestemmes, da alle CBS studerende har mulighed for at komme afsted til Spanien, såfremt de har de rette sprogkundskaber og CBS har en aftale med partneruniversitetet.

Det vil være interessant at afklare, om disse informanter, på trods af deres forhåndskendskab til sproget og kulturen, alligevel oplever kulturchok. Hvis dette er tilfældet kan det derfor tyde på at sprog- og kulturtræning ikke er tilstrækkeligt for at kunne forebygge kulturchokket. Det vil desuden være interessant at se på, om kulturchokket skyldes de i teorien nævnte faktorer eller om andre faktorer kan spille og have betydning for udviklingen af kulturchokket.

3.4. Interviewer

Da jeg selv har udarbejdet og foretaget begge undersøgelser, har det derfor været vigtigt, at jeg har forsøgt at forholde mig så objektiv og åben som muligt. Ifølge Kvale er objektivitet af stor betydning for en undersøgelses validitet og reliabilitet. En undersøgelse er objektiv, hvis interviewer forsøger at forholde sig fordomsfri og upåvirket af sine egne holdninger og i stedet forsøger at observere informanterne fra deres eget synspunkt. Det er derfor vigtigt, at man som interviewer har forståelse for ens egen forudindtagethed og sine egne fordomme, for derved objektivt at kunne reflektere over sin egen subjektivitet (Kvale, 2009: 268-270). Jeg har derfor i undersøgelserne været bevidst omkring min egen forudindtagethed og forsøgt at være åben samt observere og forstå informanterne ud fra deres eget

perspektiv. Spørgeskema, interview, transskription af interview, analyse og fortolkning er derfor udført med stor omtanke og sensitivitet overfor informanternes livsverden og verdenssyn. Det er dog ikke muligt at være helt upåvirket af mit eget etnocentriske verdenssyn og mine egne oplevelser af kulturchok. Ikke desto mindre har jeg i undersøgelserne forsøgt på at basere mine spørgsmål på teorien og ikke på mine egne meninger eller oplevelser. Denne ekstra opmærksomhed på min egen subjektivitet, mener jeg dog, har været en fordel, da jeg hele tiden har haft det i baghovedet, at jeg skulle forholde mig objektiv og åben.

Det kvalitative interview er ifølge Kvale i høj grad præget og styret af interviewerens og dennes forhåndsviden om emnet, da interviewerens på grundlag heraf kan udforme relevante spørgsmål og forholde sig til den allerede tilegnede viden om emnet (Kvale: 127). Dog kan viden om emnet også komme fra andet end blot litteratur, for eksempel hvis interviewerens ved egne erfaringer har opnået særlig indsigt i emnet (Kvale, 2009: 128). På dette punkt har mine egne erfaringer derfor været en fordel, da jeg som CBS-studerende har haft nemt ved at sætte mig ind i de udvekslingsstuderendes oplevelser og livsverden. Jeg har derfor en god indsigt i interviewpersonernes mulige oplevelser og følelser, da jeg har samme uddannelsesmæssige baggrund og har opholdt mig i samme miljø som respondenterne samt ligeledes har været på udvekslingsophold i Spanien, hvilket ifølge Kvale kan være en fordel som interviewer men også en ulempe (Kvale, 2009: 128).

3.5. Kvantitativ undersøgelse - Spørgeskemaer

Spørgeskemaundersøgelsen har jeg foretaget i perioden april 2009 - juni 2009 af i alt 29 respondenter, hvilket må anses for passende grundlag til nærmere analyse. Denne er vedlagt som bilag 2.

3.5.1. Empirisk metode for den kvantitative undersøgelse

Som nævnt i det indledende kapitel har jeg brugt Tony Proctors teori til udformningen af spørgeskemaundersøgelsen.

Ifølge Proctor består en spørgeskemaundersøgelse af tre hoveddele: introduktionen, indholdet og baggrundsdataene (Proctor, 2003: 178-180). Jeg vil i det følgende se på de tre dele i forbindelse med udformningen af mit spørgeskema.

En vigtig del af spørgeskemaundersøgelsen er selve **introduktionen**, som udover at være indbydende og overtalende også skal fortælle om det overordnede emne for undersøgelsen samt henvende sig til den rigtige informantgruppe (Proctor, 2003: 178-179). Jeg lagde derfor stor vægt på at få formuleret en overtalende introduktion til spørgeskemaet, som blev sendt ud til informantgruppen af Det Internationale

Kontor. Denne introduktion opridsede på kortfattet vis undersøgelsens formål og karakter. Desuden blev det valgt at nævne samarbejdet med Det Internationale Kontor for at understrege undersøgelsens seriøsitet. For at skabe en personlig og uformel tilgang valgte jeg desuden at fortælle, at jeg under mit udvekslingsophold havde oplevet kulturchok, hvorved jeg derfor henvendte mig til respondenternes følelser samt forsøgte at vise, at der ingen skam er i disse oplevelser. Det fremgik desuden at, undersøgelsen var specifikt rettet mod disse studerende. Formålet med introduktionen var derfor at appellere til denne gruppes følelse af tilhørsforhold til informantgruppen. Derudover var det særlig vigtigt, at kontakten til de studerende foregik via Det Internationale Kontor, da disse derved tog henvendelsen mere seriøst og følte, at denne var mere direkte rettet mod dem. Introduktionen kan findes i bilag 1. Udover den udsendte mail med linket til undersøgelsen var der også en kort introduktion i selve undersøgelsen. Denne opridsede kort emnet, men oplyste samtidig respondenterne om deres anonyme deltagelse samt bad dem om at svare ærligt på undersøgelsens spørgsmål. Denne introduktion kan findes i bilag 2.

Den anden bestanddel, som Proctor nævner, **indholdet**, er selvsagt den vigtigste del af undersøgelsen, da det er her resultaterne findes. Indholdet skal derfor dække de nødvendige emner for at kunne besvare problemstillingen.

For at kunne identificere gruppen og sammenligne de individuelle respondenters svar blev respondenterne desuden bedt om at svare på nogle få **baggrundsspørgsmål** af demografisk art. Baggrundsdataene blev ikke kun inkluderet for at identificere informantgruppen men også for at se på, om der var nogen demografiske forhold, som viste sig at have særlig betydning for udviklingen af kulturchok.

Udover de tre hoveddele i spørgeskemaundersøgelsen siger Proctor, at der er 8 faser i selve udformningen af spørgeskemaet. Faserne behandler: problemidentificeringen, valget af informantgruppe, metoden til dataindsamling, valget af rækkefølge af kategorier, valget af krydstabuleringer, valget og formulering af spørgsmål, som besvarer emnerne, designet og opsætningen af spørgeskemaundersøgelsen og afprøvningen af spørgeskemaet (Proctor, 2003: 180-194). Problemidentificeringen, valget af informantgruppen samt metoden er allerede uddybet i tidligere afsnit. Eftersom jeg ikke inkluderer krydstabuleringer, vil denne fase ikke blive uddybet. Undersøgelsens reliabilitet og validitet vil blive diskuteret nærmere i afsnit 3.8. 'Verificering'. De øvrige faser vil derimod blive uddybet i det følgende med udgangspunkt i min undersøgelse.

Rækkefølge af kategorier

Undersøgelsen er bygget op omkring følgende kategorier:

1. Indledende spørgsmål af demografisk og faktuel art
2. Forberedelse og information modtaget af CBS og partneruniversitetet
3. Kendskab til begrebet kulturchok
4. Følelser og symptomer på kulturchok
5. Venskaber under opholdet
6. Tilpasningen til kulturen og ændringer i informantens kultur
7. Reverse kulturchok
8. Afsluttende spørgsmål

Som man kan se, bygger disse kategorier på kulturchokteorien, hvorved undersøgelserne ved analysen nemmere vil kunne kobles til teorien. Spørgeskemaerne er bevidst stykket sammen, så spørgsmålene følger en naturlig, kronologisk og sammenhængende rækkefølge. Desuden følger emnerne hinanden på den mest hensigtsmæssige måde fra det generelle til det mere specifikke. Alle spørgsmål til hvert emne er stillet under hver sin kategori, før jeg er gået videre til næste emne (Proctor, 2003: 188-192).

Spørgsmål

For at kunne besvare mine problemstillinger og belyse forskellige faktorer, som kunne være af betydning for kulturchokket, blev der i undersøgelsen stillet forskellige spørgsmål til begrebet kulturchok, opholdet, følelserne, symptomerne, venskaberne og forberedelsen. Derudover er det ifølge Proctor vigtigt, at de enkelte spørgsmål er formuleret, så de er forståelige for respondenterne. Spørgsmålene var derfor forsøgt gjort kortfattede samt let forståelige i almindeligt sprog for at undgå tvetydighed og misforståelser. Derudover var ledende og negative spørgsmål bevidst undgået. Det er i introduktionen gjort klart, at et indgående kendskab til begrebet kulturchok ikke er så udbredt, hvorfor respondenterne ikke forventedes at kende til hverken begrebet eller de medfølgende symptomer, faser og medvirkende årsager. Respondenterne blev i stedet bedt om at forsøge at huske tilbage på de følelser og oplevelser, som de havde under opholdet. Det er i forbindelse med reliabiliteten og validiteten af undersøgelsen værd at bemærke, at respondenterne blev bedt om at huske under et halvt år tilbage, hvorfor erindringen om opholdet måtte være forholdsvis frisk. Respondenterne deltog desuden anonymt i undersøgelsen, så respondenterne ikke følte frygt for eller tvang til at deltage i undersøgelsen (Proctor, 2003: 180-184).

Udover spørgsmålene var svarmulighederne også lige så vigtige for resultatet. Jeg havde valgt at gøre brug af såvel åbne som lukkede svarmuligheder i min undersøgelse alt efter spørgsmålets art. Derudover havde

jeg desuden valgt ved nogle lukkede spørgsmål at lade det være muligt for respondenterne at vælge og uddybe en alternativ svarmulighed, som for eksempel i feltet 'andet'. Disse svarmuligheder vil jeg referere til som semilukkede. De lukkede svarmuligheder var de mest dominerende, mens de åbne svarmuligheder, som oftest efterfulgte en lukket svarmulighed. Dette var valgt, da de lukkede svarmuligheder gør det nemmere at kvantificere, sammenligne og fortolke resultaterne. Ved nogle svar var det dog valgt, at disse skulle kunne uddybes ved efterfølgende åbne svarmuligheder, da dette kunne give bedre indsigt i og forståelse for svarene, samt hjælpe til fortolkningen af disse.

I de lukkede svarmuligheder havde jeg brugt dikotomiske svarmuligheder, som "ja" og "nej", samt multiple choice svarmuligheder. Ved nogle svarmuligheder med multiple choice spørgsmål kunne respondenterne kun vælge én svarmulighed, mens de ved andre kunne vælge flere svar. Derudover er semilukkede svarmuligheder bevidst valgt i nogle tilfælde, for at respondenterne kunne uddybe eller variere sine lukkede svar. For at sikre at de lukkede spørgsmål blev besvaret, var alle disse låste, med undtagelse af de semilukkede spørgsmål, således at respondenterne var nødt til at besvare spørgsmålene i den valgte rækkefølge, inden de kunne fortsætte til næste spørgsmål. Ved nogle spørgsmål var det desuden muligt at vælge 'ved ikke' eller 'kan ikke huske', så respondenterne ikke behøvede at vælge et tilfældigt svar for at komme videre i undersøgelsen, hvis de ikke kunne svare på spørgsmålet (Proctor, 2003: 187-188).

Design og opsætning

Jeg har bevidst valgt at gøre undersøgelsens design og opsætning minimalistisk for at skabe et godt overblik med fokus på spørgsmålene. Derudover var der, som Proctor anbefaler, inkluderet små instrukser til respondenterne ved hvert spørgsmål i undersøgelsen, så de forstod, hvilken type svar der forventedes af dem, f.eks. om de skulle vælge én svarmulighed eller flere (Proctor, 2003: 192).

Testforsøg af spørgeskemaet

Efter første udkast til spørgeskemaet blev dette testet igennem af en udenforstående og derefter modificeret, så det var mere konkret. Denne modificering skete af nogle omgange (Proctor, 2003: 192-193).

Bearbejdning af resultater

Spørgeskemaet blev udformet og udsendt ved brug af defgo.net, som er et "webbaseret system til spørgeskemaundersøgelser og fuldautomatiserede grafikrapporter i bl.a. Microsoft Excel og Word." (defgo.net, 2010). Da spørgeskemaundersøgelsen var færdig, brugte jeg defgo.net's system til at hente besvarelsene ned i et Excel ark. Besvarelsene blev derefter på overskuelig vis sat ind i et nyt dokument, vedlagt som bilag 3.

Inden bearbejdelsen af resultaterne valgte jeg at slette alle svar fra de respondenter, som undervejs i undersøgelsen havde ombestemt sig med hensyn til deltagelsen, da de ikke havde svaret på alle spørgsmål.

Til analysen af resultaterne har jeg valgt selv at udarbejde grafer for såvel den samlede gruppe som for respondentgrupperne med og uden kulturchok. Størstedelen af graferne viser den procentvise fordeling og ikke det absolutte antal af respondenter. Dette er valgt for at kunne sammenligne gruppen af respondenter med kulturchok med gruppen af respondenter uden kulturchok.

3.6. Kvalitative undersøgelser - interview

De fire dybdegående interviews blev foretaget henover efteråret 2009 og foråret 2010 og tog udgangspunkt i interviewpersonernes spørgeskemasvar. De fire interviewpersoner som deltog, var de eneste af de 29 respondenter, som stillede sig til rådighed for interviewet. Jeg har derfor ikke selektivt udvalgt informanter, som kunne understøtte eller bekræfte mine argumenter, hvorfor jeg ikke har påvirket resultaterne ved en selektiv udvælgelse.

3.6.1. Empirisk metode for den kvalitative undersøgelse

De semistrukturerede interview blev som nævnt udført på baggrund af Steinar Kvaales teori.

Ifølge Kvale findes der syv faser i en interviewundersøgelse, som både omfatter de forberedende faser op til interviewet, selve interviewfasen samt de behandlende faser efter interviewet. Disse syv faser er: tematisering, design, interview, transskription, analyse, verificering og rapportering (Kvale, 2009: 119-123). Disse faser, som jeg har inddraget i udformningen af de kvalitative interview, samt de overvejelser, som jeg har haft i forbindelse hermed, vil blive uddybet i de følgende afsnit, med undtagelse af verificeringen, som vil blive behandlet i afsnit 3.8. 'verificering'.

Tematisering

Tematiseringsfasen udgør sammen med designfasen de indledende og forberedende faser til undersøgelsen. Jeg har i denne fase afklaret og formuleret formålet med undersøgelsen samt tilegner mig den nødvendige viden om emnet, som tidligere nævnt i dette kapitel (Kvale, 2009 s. 125).

Design

Selve omstændighederne for interviewet er af betydning for resultatet. Da de studerende alle var fra CBS, blev det besluttet, at interviewene skulle foregå på CBS. Hvert interview blev foretaget i et aflukket grupperum, for at undgå forstyrrelser undervejs og for at interviewene kunne optages ned på diktafon uden baggrundsstøj. Hver interviewperson blev inden interviewet budt på kaffe fra kantinen og

hjemmebagt kage for at gøre stemningen let og hyggelig. Derudover blev der inden interviewet desuden brugt minimum 10 minutter til afslappet samtale om andre emner end interviewet for derved at skabe en afslappet og uformel stemning, så interviewpersonen følte, at denne roligt og åbent kunne besvare spørgsmålene.

De første minutter af interviewet er ifølge Kvale af stor vigtighed, da det er her interviewpersonen ser interviewer an. Det er vigtigt, at informanten føler tillid til interviewer, og føler at denne åbent kan dele sine oplevelser og meninger med interviewer. Interviewet blev indledt med en briefing om formålet med undersøgelsen og afhandlingen. Respondenten fik at vide, at interviewspørgsmålene var baseret på dennes svar på spørgeskemaundersøgelsen, hvorfor interviewet ligeledes hovedsageligt ville omhandle samme emne og kategorier. Derudover oplyste jeg interviewpersonen om, at interviewet ville blive optaget ned på diktafon og spurgte om denne havde spørgsmål inden interviewets påbegyndelse. Interviewpersonen blev til sidst oplyst om, at denne deltog anonymt i undersøgelsen. (Kvale, 2009: 79-90: 149). Interviewpersonen blev desuden bedt om at fortælle frit om sine oplevelser, følelser og meninger i interviewet.

Efter interviewet afsluttedes samtalen med en kort debriefing, hvor interviewpersonen kunne stille spørgsmål eller komme med yderligere kommentarer. Endeligt blev interviewpersonens informerede samtykke indhentet. (Kvale, 2009: 149)

Interview

Hvert interview blev udført på baggrund af en interviewguide, vedlagt som bilag 14-17, som bestod af de forskellige kategorier, der skulle spørges ind til, samt en række relevante spørgsmål til hver kategori. Spørgsmålene var baseret på respondenternes svar på spørgeskemaets emner og spørgsmål, dog var de mere dybdegående og søgte at finde andre nuancer og anden viden end den, som var indhentet ved spørgeskemaundersøgelsen. Spørgsmålene ikke så usmidige, at disse ikke undervejs kunne omformuleres eller udelades. Som følge af interviewpersonernes svar kunne nye spørgsmål desuden opstå undervejs i interviewene. Interviewene var derfor på trods af de forberedte emner og spørgsmål fleksible og åbne, men samtidig til dels strukturerede. Spørgsmålene fulgte derfor ikke i en planlagt rækkefølge, men i stedet samtals gang (Kvale, 2009: 151). Det blev forsøgt undervejs i interviewene at følge den metode, som Kvale kalder for tragt-formet interview (Kvale, 2009: 151). For hvert emne forsøgte jeg derfor at stille de mere overordnede spørgsmål til at starte med og spurgte efterhånden mere ind til specifikke spørgsmål. Interviewspørgsmålene var ligesom spørgsmålene i spørgeskemaundersøgelsen forsøgt formuleret på en kortfattet og koncis måde i almindeligt letforståeligt sprog for at undgå misforståelser (Kvale, 2009: 152-154).

Transskription

Transskription er ifølge Kvale: "forvandlingen af den mundtlige interviewsamtale til en skreven tekst i form af udskrifter, der egner sig til analyse" (Kvale, 2009: 199) og er nødvendig for den efterfølgende analyse. En transskription fungerer desuden som dokumentation for de indsamlede data. Transskriptionerne af de fire interview er vedlagt som bilag 6-9, mens optagelserne af interviewene er vedlagt som bilag 10-13.

Jeg har ved transskriptionen forsøgt at transskribere interviewene så ordret som muligt, dog har jeg været nødt til at ændre en del sætninger fra talesprog til skriftsprog for at gøre indholdet klart og forståeligt for læseren (Kvale, 2009: 202-203). Ifølge Kvale går blandt andet kropssproget, stemmelejet, intonationer og åndedræt under interviewet tabt ved transskriptionen. Disse har jeg derfor ikke forsøgt at gengive. Pauser og følelsesmæssige udtryk som latter og suk samt talesproglige pauselyde, som 'øh', 'hm' og lignende, er også blevet udeladt (Kvale, 2009: 200-203), da de ikke er af betydning for undersøgelsens formål. Derudover har jeg tilladt mig at fjerne nogle gentagelser og afbrudte sætninger, som ikke giver mening ved ordret gengivelse. Da strukturen i talesprog er anderledes end på skriftsprog, ses der derfor ligeledes en del omstrukturering og omformulering af sætninger.

I min transskription af interviewene har jeg brugt følgende transskriptionskonventioner:

- Ved udeladelse af ord eller sætninger, samt ved ord, som ikke kan tydes under transskriptionen, vil følgende tegn figurere: [...]
- Interviewpersonen vil blive henvist til som "R" mens interviewerens vil blive kaldt for "I".

Analyse

Ifølge Kvale skal der ved analysefasen vælges en analysemetode, som passer til undersøgelsens formål og emne (Kvale, 2009: 122). Grundet formålet med undersøgelsen har jeg derfor valgt at bruge en analysemetode, som ifølge Kvale fokuserer på mening.

Til analysen af interviewene har jeg derfor valgt at blande to metoder, meningskategorisering (Kvale, 2009: 223-227) og meningskondensering (Kvale, 2009: 227-229) på følgende måde. Som nævnt i afsnittet 'Rækkefølgen af kategorier' under afsnit 3.5.1. 'Empirisk metode for den kvantitative undersøgelse', var der inden undersøgelsen opstillet nogle kategorier af relevans for afhandlingens problemstillinger. Interviewene var ligeledes baseret på samme kategorier. Efter at have opstillet de overordnede kategorier læste jeg udskrifterne igennem for at danne mig et overblik. Derefter vurderede jeg, at kategorierne burde udvides med flere 'meningsenheder', som var relevante for undersøgelsens formål. Jeg valgte derfor at tilføje følgende kategorier: 'oplevelser af opholdet (og kulturchokket)', 'forekomsten af mulige årsager og medvirkende faktorer til kulturchokket' samt kategorien 'anden information'.

De 11 meningskategorier for interviewene er derfor:

1. Kendskab til kulturchok
2. Faser
3. Følelser og symptomer på kulturchok
4. Oplevelser af opholdet (og kulturchokket)
5. Venskaber under opholdet
6. Tilpasningen til kulturen og ændringer i informantens kultur
7. Forekomsten af mulige årsager og medvirkende faktorer til kulturchokket
8. Forberedelse og information modtaget fra CBS og partneruniversitet
9. Reverse kulturchok
10. Baggrundsinformation
11. Anden information

Da disse emner udspringer af kulturchokteorien, vil teori og empiri derfor nemt kunne kobles sammen i analysen, ligesom for den kvantitative undersøgelse.

Efterfølgende blev de forskellige udsagn kategoriseret men samtidig også kondenseret, da indholdet kort blev gengivet med mine egne ord. På denne måde blev de lange interviewudskrifter og de mange udsagn ved analysen reduceret og struktureret til nogle enkelte meningskategorier og indholdet kondenseret, hvorved udskrifterne og indholdet af disse blev gjort mere overskuelige (Kvale, 2009: 223-228).

Rapportering

Rapporteringen af undersøgelsens resultater på en veldokumenteret og velformuleret måde inkluderer ifølge Kvale ikke blot en gentagelse af resultaterne for læseren men også interviewerens fortolkning af disse samt måden, hvorpå resultaterne præsenteres (Kvale, 2009: 293). Ifølge Kvale giver en god rapportering et godt overblik over de vigtigste resultater (Kvale, 2009: 304). Jeg vil derfor kun inddrage de væsentligste resultater, som har betydning for specialets problemstillinger.

Interviewresultaterne vil til analysen blive præsenteret ved brug af udvalgte interviewcitater, som vil blive fortolket i analysen. Hvis flere interviewpersoner udtrykker samme mening, vil kun det bedst formulerede af disse udsagn blive brugt, og de andre vil blive knyttet til dette udsagn for at undgå overflødige gentagelser (Kvale, 2009: 306-307).

Grundet interviewpersonernes anonymitet har jeg valgt at ændre deres navne i min afhandling.

3.7. Triangulering

Triangulering er ifølge Flick (2009) måden, hvorpå forskeren benytter sig af forskellige tilgangsvinkler til besvarelsen af en problemstilling. Disse tilgangsvinkler kan opnås ved brug af forskellige metoder, som kobles sammen ved trianguleringen. (Flick, 2009: 445)

Til denne afhandling er det valgt at bruge en metodetriangulering (Flick, 2009: 444) af den kvalitative og kvantitative undersøgelse, da disse komplementerer hinanden godt blandt andet ved at opveje hinandens svagheder og ulemper. Ifølge Flick tillægges de to metoder ved trianguleringen lige stor betydning for det overordnede formål og emne. For at triangulere undersøgelserne har jeg, på basis af Flicks teori, valgt at bearbejde og analysere resultaterne for den kvantitative undersøgelse og derefter resultaterne for den kvalitative undersøgelse for derefter at sammenholde disse (Flick, 2009: 26-27). For at kunne foretage en sådan triangulering, skal undersøgelserne derfor basere sig på de samme kategorier, hvilket mine undersøgelser gør. Jeg har ligeledes valgt at bruge informanter fra den samme informantgruppe til begge undersøgelser. Formålet med en triangulering er dog ikke at komme frem til de samme resultater eller basere undersøgelserne på de samme spørgsmål, men derimod at opnå resultater for samme emne på forskellige niveauer (Flick, 2009: 448-449). Ved at lægge fokus på forskellige aspekter af samme emne bør der derfor opnås heterogene data ved de to undersøgelser. Dette betyder dog ikke, at jeg ikke vil inddrage data som på forskellig vis understøtter hinanden. Metodetriangulering er valgt til denne afhandling for at validere resultaterne, som er indsamlet og kombineret ved forskellige metoder (Flick, 2009: 444).

3.8. Verificering

I denne specialeafhandling vil jeg forsøge at sikre reliabiliteten og validiteten ved trianguleringen af undersøgelserne samt ved at sammenholde resultaterne med kulturchokteorien.

Verificeringen består, ifølge Kvale, af begreberne reliabilitet, validitet og generaliserbarhed (Kvale, 2009: 267). Mens reliabilitet handler om at måle rigtigt, handler validitet om at måle det rigtige. Generaliserbarheden af undersøgelserne er allerede omtalt i afsnit 3.2. 'Fordele og ulemper ved kvantitative og kvalitative undersøgelser'.

Reliabilitet har kort fortalt at gøre med pålideligheden af undersøgelsens resultater. En undersøgelse anses for pålidelig, hvis man ved en gentagelse af undersøgelsen kommer frem til de samme resultater, uanset tidspunktet for undersøgelsen og valget af interviewer. Reliabilitet er derfor afhængig af objektivitet, da

subjektivitet kan påvirke respondentens svar og udfaldet af resultaterne. Mit forsøg på at forholde mig objektiv er allerede omtalt i afsnit 3.4. 'interviewer'.

Validitet har at gøre med gyldigheden af undersøgelsen, det vil sige om denne "undersøger det, som den har til formål at undersøge" (Kvale, 2009: 272). Jeg vil derfor argumentere for validiteten af mine undersøgelser, da undersøgelsesernes formål, kategorier og spørgsmål forsøger at besvare problemformuleringen og udspringer af kulturchokteorien. Ifølge Kvale afhænger valideringen blandt andet af kvaliteten af undersøgelsesprocessen, heriblandt interviewerens pålidelighed (Kvale, 2009: 274-275), som er diskuteret adskillige gange i dette kapitel. Validiteten er derfor afhængig af reliabiliteten.

Kapitel 4 - Analyse

4.1. Metode til analysen

I dette kapitel vil jeg ved en triangulering af undersøgelserne analysere de indsamlede data.

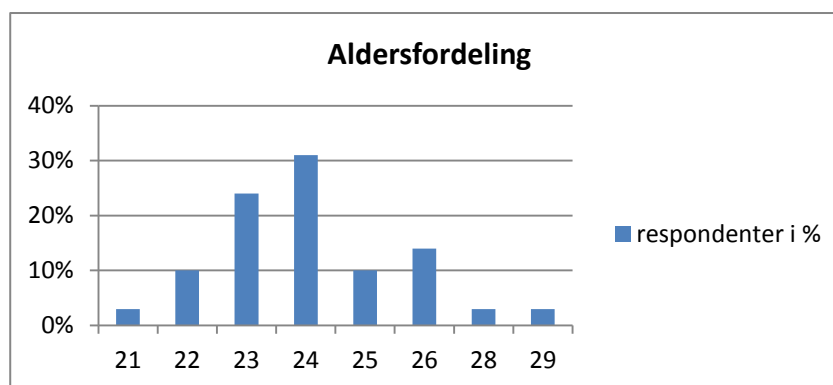
Først vil jeg præsentere og analysere resultaterne fra den kvantitative spørgeskemaundersøgelse og dernæst resultaterne fra de mere (specifikke) kvalitative interview.

For hver af de to undersøgelser vil jeg i analysen først præsentere informanterne for derved også at vurdere om disse er som beskrevet i 'afsnit 3.3. informantgruppen'. På basis af identificeringen af informantgruppen vil jeg derved finde frem til de uafhængige variabler, som alle informanterne har til fælles, og som dermed er uden betydning for kulturchokket. Efterfølgende vil jeg se på de faktorer, som vil kunne være af betydning for udviklingen af kulturchokket.

4.2. Resultaterne af den kvantitative undersøgelse

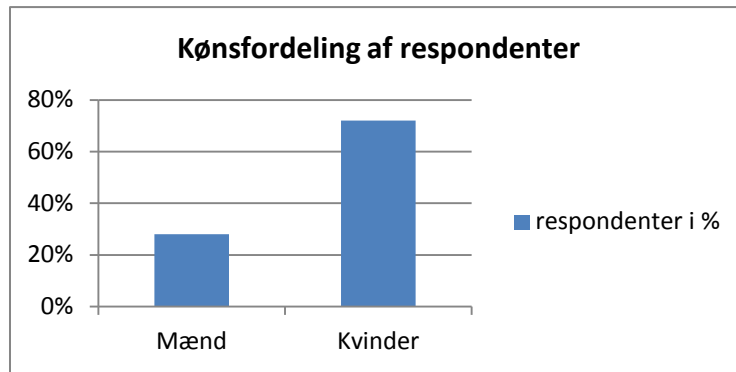
4.2.1. Undersøgelsens informanter

Identificeringen af informanterne vil ske på baggrund af deres besvarelser af spørgeskemaundersøgelsens demografiske spørgsmål.

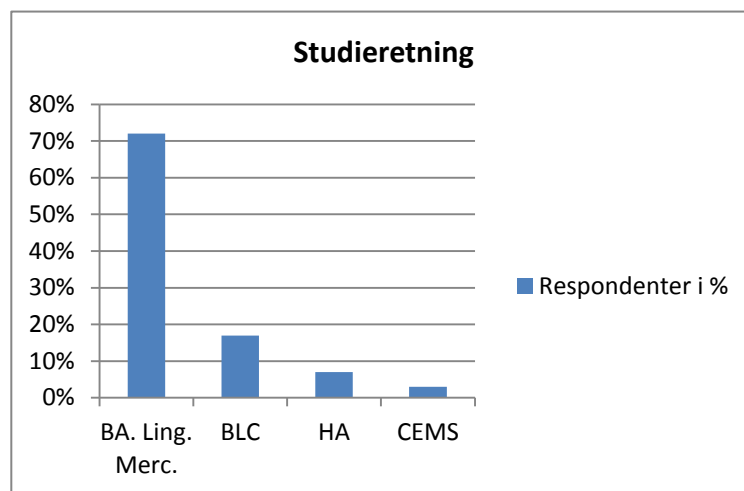
Figur 2. Procentvis aldersfordeling af respondenter.

Af baggrundsdataene fra spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, som vist i figur 2, at de 29 informanter er i alderen 21-29 år.

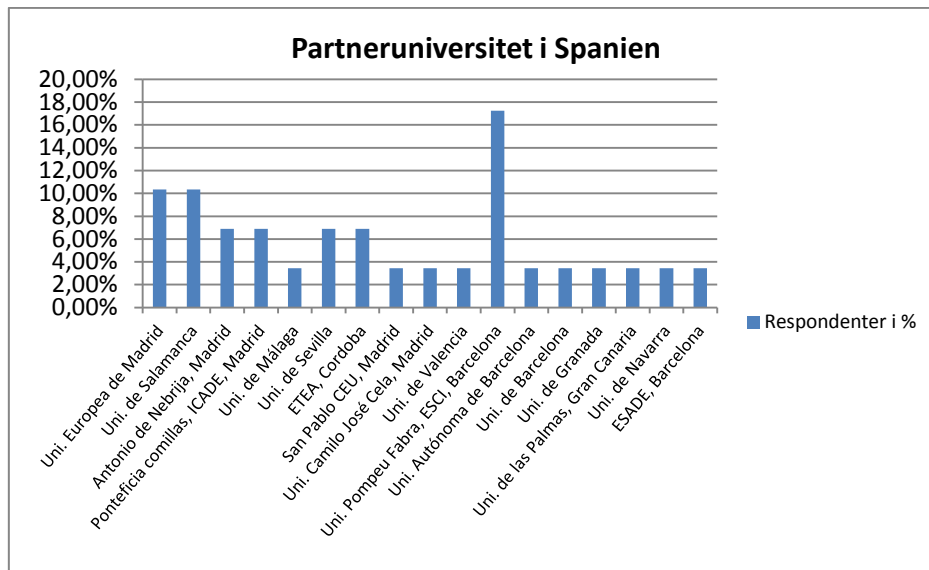
Figur 3. Procentvis kønsfordeling af respondenter.

Som det ses af figur 3, er 72 % af respondenterne kvinder. Denne kønsfordeling stemmer godt overens med den gennemsnitlige kønsfordeling indenfor området humaniora, som fremgår af Universitets og Bygningsstyrelsens notat om kønsfordeling i forbindelse med optag 2009, se bilag 18. Kvinder er derfor overrepræsenteret i undersøgelsen, hvilket ikke er overraskende for de humanistiske fag.

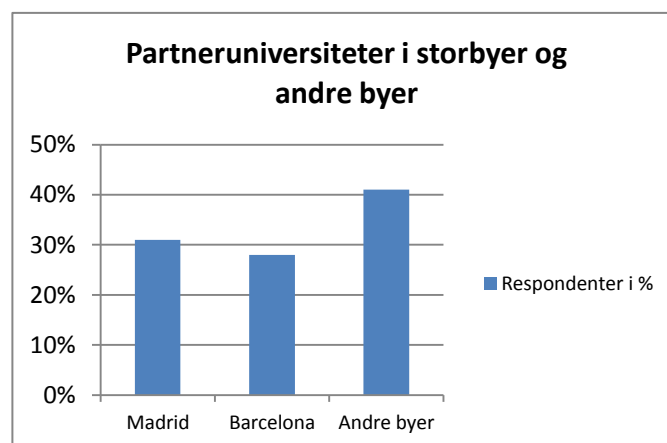
Figur 4. Procentvis fordeling af respondenter ud fra studieretning.

Alle de 29 respondenter er som forventet CBS studerende, og mens størstedelen, det vil sige 72 %, læser Bachelor i Erhvervssprog (BA.ling.merc), læser 17 % Business Language & Culture (BLC), 7 % HA og 3 % CEMS, som illustreret i figur 4.

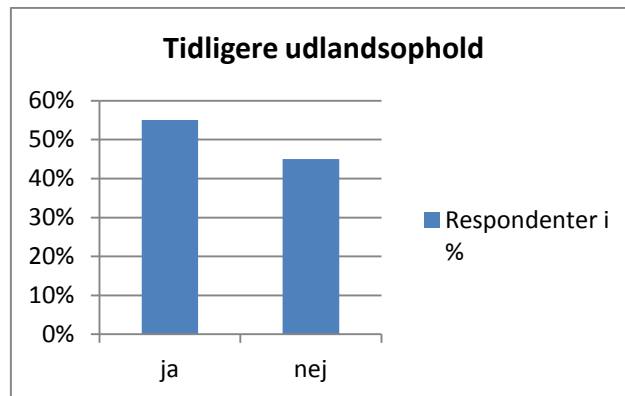
Figur 5. Procentvis fordeling af respondenter på spanske partneruniversiteter.

Af ovenstående figur 5 ses det, at de studerende under deres udvekslingsophold i Spanien gik på et bredt udsnit af spanske universiteter, fra små private til større offentlige universiteter samt universiteter i storbyer og i mindre byer. Med ca. 17 % af de studerende var Universidad Pompeu Fabra, ESCI i Barcelona det universitet, hvor den største procentdel af informanterne læste. Dernæst læste ligeledes en stor procentdel på Universidad Europea de Madrid og Universidad de Salamanca.

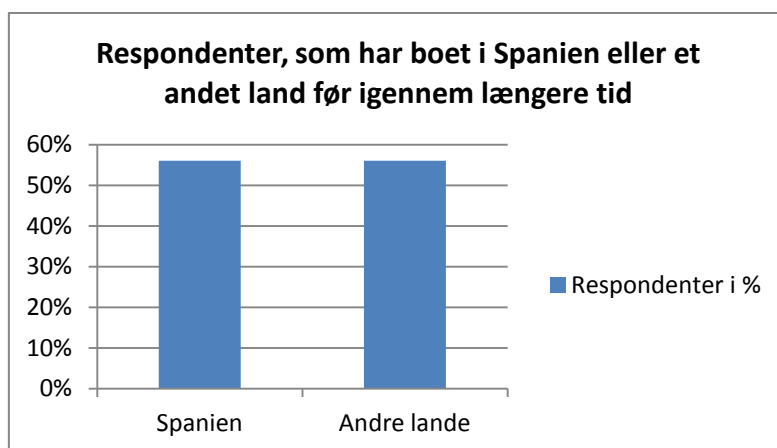
Figur 6. Procentvis fordeling af respondenteres udvekslingsophold fordelt på byer i Spanien.

Mens lidt over halvdelen af respondenterne studerede og boede i storbyer som Madrid og Barcelona, boede 41 % i andre mindre byer, se figur 6. De studerende var derfor bredt godt ud over storbyer og mindre byer.

Figur 7. Procentvis fordeling af respondenter, som tidligere har boet i et andet land før.

Det lader til at en stor procentdel, 55 %, af respondenterne tidligere har boet i et andet land igennem længere tid, det vil sige minimum 4 måneder, som det fremgår af figur 7.

Figur 8. Procentvis fordeling af respondenter, som tidligere har boet i et andet land før, fordelt på henholdsvis Spanien og andre lande

Af disse respondenter, som har boet i et andet land før, har 56 % tillige boet i Spanien som illustreret i figur 8. Dette svarer derfor til, at 31 % af alle informanterne tidligere har stiftet bekendtskab med livet i Spanien, det spanske sprog og den spanske kultur.

For at kunne vurdere om de danske CBS studerende oplever kulturchok under deres udvekslingsophold, vil jeg i det følgende, på basis af nogle udvælgelseskriterier, dele den samlede informantgruppe op i informanter med kulturchok og informanter uden kulturchok.

4.2.2. Informantgruppen med kulturchok

Ifølge Varner & Beamer oplever alle udrejsende kulturchok i større eller mindre grad. Alligevel vil jeg ikke forsøge at påstå, at alle informanterne har oplevet kulturchok, og da graden kan variere, vil jeg forsøge at udvælge de informanter, som jeg mener, har oplevet kulturchok i højere grad.

Udvælgelseskriterier

Min kvantitative måling af studerende med kulturchok vil blive foretaget på basis af kulturchokteorien behandlet i kapitel 2 'Teori'. Af teorien fremgik det, at kulturchok blandt andet opleves ved fysiske og psykiske symptomer. Derudover spiller venskaberne også en rolle, og uholdbare og usædvanlige venskaber kan også være et tegn på kulturchok, som nævnt i teorien. På baggrund af dette vælger jeg derfor i denne afhandling at foretage den kvantitative måling af informanter med kulturchok ud fra om de har haft mange symptomer samt indgået uholdbare og usædvanlige venskaber. Jeg har valgt ikke at inkludere faser, da det er svært kvantitativt at måle, om respondenterne har oplevet de forskellige faser uden forudgående at oplyse respondenterne om faserne. Ydermere er det, ifølge teorien, ikke alle udrejsende, som oplever euforifasen, og det er heller ikke alle, som når at opleve de forskellige faser i kulturchok. Det vil derfor være for usikkert at basere vurderingen på dette grundlag.

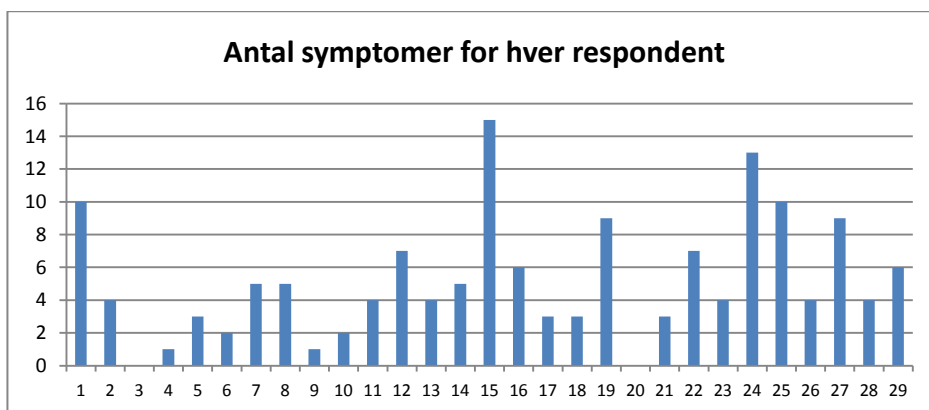
Jeg mener, at kulturchok ikke kan bevises ved blot et enkelt symptom eller to, da disse kan være tegn på anden sygdom. Eftersom jeg ikke vil distingvere imellem symptomerne på det kvantitative niveau, har jeg valgt kun at inkludere respondenter, som har oplevet minimum fire symptomer af fysisk og/eller psykisk art i gruppen af informanter med kulturchok. Da symptomerne er de tydeligste tegn på kulturchok, er disse prioriteret højest, hvorfor jeg af de respondenter, som har oplevet minimum fire symptomer vil udvælge de respondenter, som også har indgået uholdbare og usædvanlige venskaber.

Uholdbare venskaber vil derudover blive vægtet tungere end usædvanlige venskaber, da de tydeligere viser, hvor ustabil og usikker den studerendes situation er, og denne uholdbarhed, mener jeg, kan have større konsekvenser for den udrejsendes tilstand end indgåelsen af usædvanlige venskaber. Uholdbare venskaber er derfor et negativt symptom, mens usædvanlige venskaber dog også kan vise sig at være et positivt symptom. Desuden er det ikke kun usædvanlige venskaber, som kan være uholdbare.

Ikke alle respondenteres alternative svarmuligheder på spørgsmål 21 og 22 er blevet godkendt som værende symptomer på kulturchok. Respondenterne 20, 22 og 26 har i feltet 'andet' valgt at uddybe deres svar, hvorfor de ikke kan anses for at være symptomer. Heller ikke respondent 22's svar (til spørgsmål 22) om personlig udvikling vil blive godtaget som symptom. Respondent 15's svar 'hals- og mellemørebetændelse' samt respondent 27's svar 'opgivenhed' godtages dog som symptomer. Derudover oplevede nogen af respondenterne positive symptomer på kulturchok, herunder respondent 9's svar 'større glæde end i

Danmark' og respondent 22's svar 'Mere energi end i Danmark'. Dog vil disse svar heller ikke blive inkluderet, da der i denne afhandling fokuseres på de negative symptomer. De godkendte svar er inkluderet, fordi disse er af fysisk eller psykisk art, mens de andre er ekskluderet, fordi de blot er personligt uddybende kommentarer og ikke viser tegn på kulturchok.

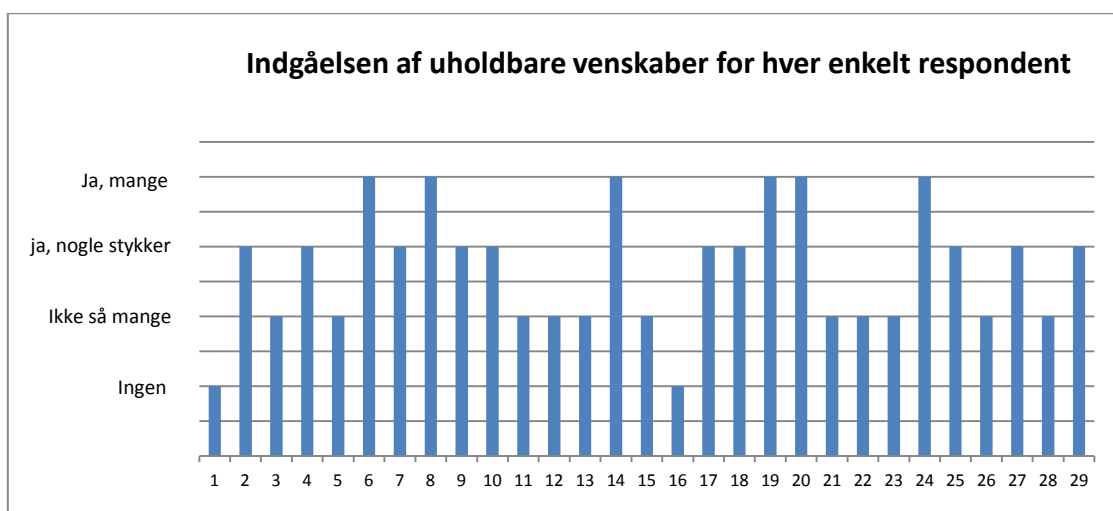
Informanternes symptomer og venskaber

Figur 9. Antal symptomer for hver af de 29 respondenter.

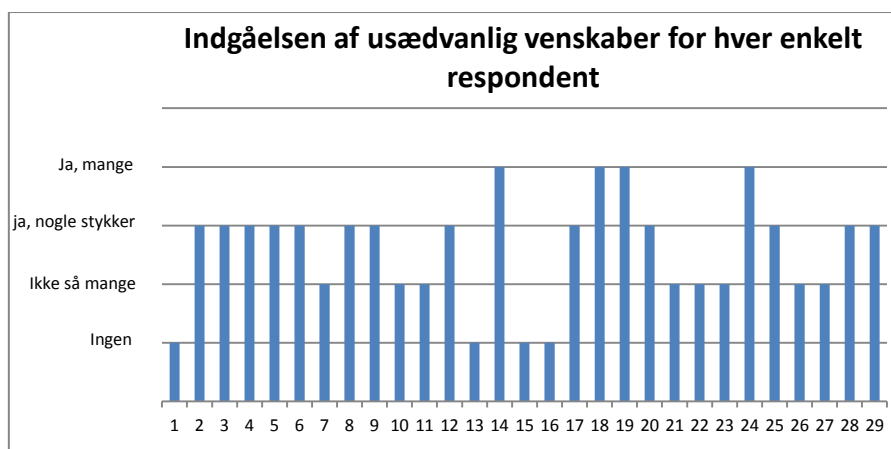
Hvis man ser nærmere på symptomerne for de 29 respondenter, fremgår af figur 9, at 19 respondenter, det vil sige 65 %, har oplevet 4 symptomer på kulturchok eller derover under opholdet.

På trods af at jeg ikke vil gå i dybden med de enkelte symptomer, kan man dog se af bilag 4, at nogle symptomer optræder hos flere respondenter end andre. Af fysiske symptomer er træthed og forkølelse de mest forekommende, mens hjemve, irritation, frustration, utilfredshed og ensomhed er de mest forekommende psykiske symptomer.

Figur 10. Indgåelsen af uholdbare venskaber for hver af de 29 respondenter.

Mens 65 % af informanterne har oplevet minimum fire symptomer, fremgår det af figur 10, at 16 af de 29 respondenter², det vil sige 55 %, har svaret, at de har oplevet at få mange eller nogle uholdbare venskaber³.

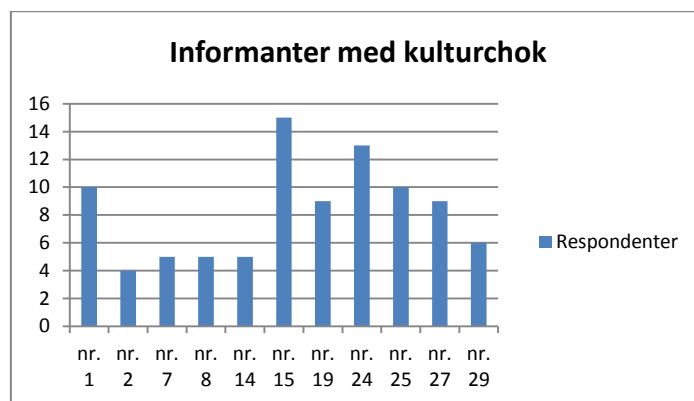

Figur 11 Indgåelsen af usædvanlige venskaber for hver af de 29 respondenter.

Hvad angår indgåelsen af usædvanlige venskaber ses det af figur 11, at 17 af de 29 respondenter⁴, det vil sige 59 %, har oplevet at indgå mange eller nogle usædvanlige venskaber⁵.

Dog har kun 13 respondenter⁶ både fået mange eller nogle uholdbare og mange eller nogle usædvanlige venskaber.

Informanter med kulturchok

Figur 12. Antal symptomer for respondenter med minimum 4 symptomer på kulturchok samt mange eller nogle uholdbare og usædvanlige venskaber⁷.

² Det vil sige respondenterne 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 27 og 29.

³ Kun respondenter som har svaret 'ja, mange' og 'ja, nogle stykker' er inkluderet i denne procentdel.

⁴ Det vil sige respondenterne 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 28 og 29.

⁵ Kun respondenter som har svaret 'ja, mange' og 'ja, nogle stykker' er inkluderet i denne procentdel.

⁶ Det vil sige respondenterne 2, 4, 6, 8, 9, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25 og 29.

På baggrund af de nævnte kriterier, vurderer jeg derfor, at 11 informanter, det vil sige 38 % af respondenterne, har oplevet kulturchok på deres udvekslingsophold, se figur 12.

Da jeg som nævnt vægter uholdbare venskaber højere end usædvanlige venskaber, er respondent 7 blevet inkluderet i gruppen med kulturchok, da denne har oplevet at indgå nogle uholdbare venskaber.

Derudover skal det nævnes, at eftersom respondenterne 1, 15 og 27 med henholdsvis 10, 15 og 9 symptomer har oplevet usædvanligt mange symptomer er disse blevet inkluderet i gruppen af informanter med kulturchok, selvom de kun har indgået få eller ingen uholdbare og usædvanlige venskaber.

6⁸ af disse 11 informanter har oplevet mellem 9 og 15 symptomer på kulturchok, og jeg vurderer derfor, at disse 6 har oplevet den stærkeste grad af kulturchok. Det er værd at bemærke, at disse 6 respondenter udgør 21 % af de 29 respondenter og mere end halvdelen af respondenterne med kulturchok.

De enkelte symptomer for hver af de 11 informanter med kulturchok findes i bilag 5.

4.2.3 Informantgruppen uden kulturchok

De resterende 18 respondenter udgør derfor gruppen af informanter uden kulturchok, på trods af at nogle af disse ligeledes har oplevet en del symptomer eller uholdbare og usædvanlige venskaber, men ikke begge dele. For at kunne finde frem til de faktorer, som kan have betydning for udviklingen af kulturchokket, vil grafer for hver af disse to grupper i den følgende analyse af medvirkende faktorer blive sammenholdt. Herved vil forskelle og ligheder imellem de to grupper blive tydeliggjort.

4.2.4. Uafhængige variabler

Inden jeg ser på de faktorer, som kan være af betydning for udviklingen af kulturchokket vil jeg først nævne de faktorer, som er fælles for alle respondenterne, og som dermed ingen betydning har for kulturchokket.

Ifølge afsnit 3.3. 'Informantgruppen' forventes de fælles faktorer for respondenterne at være alder, studiested og studieniveau, udvekslingsland, udvekslingsperiode, kendskab til det spanske sprog og den spanske kultur og forberedelse fra CBS for de informanter, som deltog i mødet.

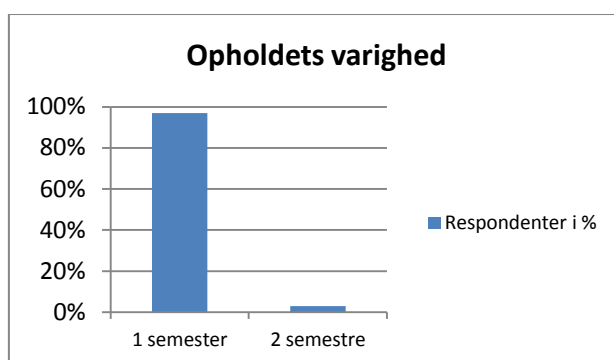
Som allerede nævnt og illustreret i figur 2 er respondenterne alle i alderen 21-29 år og må derfor betragtes som jævnaldrende, hvorfor alder ikke er en variabel, som har betydning for det kulturchok, som informanterne oplever.

⁷ Med undtagelse af respondent 1 og 15, som havde få eller ingen usædvanlige og uholdbare venskaber, samt respondent 7 som kun havde nogle uholdbare venskaber.

⁸ Respondent nr. 1, 15, 19, 24, 25 og 27.

Derudover er alle de 29 respondenter, som forventet, CBS studerende, som ifølge figur 4 alle er i gang med deres bachelor. Alle har de været på udvekslingsophold i Spanien som vist i figur 5.

Sprog og kultur indgår som en del af undervisningen i studiet for de studerende, som læser BA.Ling.Merc. og BLC, det vil sige for 89 % af respondenterne ifølge figur 4. Det fremgår desuden af spørgeskemaundersøgelsen, at alle BA'ere i Erhvervssprog havde sproget spansk som en del af deres studie⁹, hvorfor de også har haft fag om Spaniens historie og kultur som led i deres undervisning. Disse studerende havde derfor et forudgående kendskab til det spanske sprog, den spanske kultur og Spaniens historie. Hovedparten af respondenterne er derfor spansk studerende. Det fremgår ikke, om de 17 % BLC studerende også læste spansk, men man kunne forvente, at det samme var tilfældet her, eftersom der i dette studie er fokus på sprog og kultur. Derudover skulle alle studerende bestå en spansk sprogtest inden de blev nomineret til at studere på et spansk universitet. Samtlige respondenter må derfor har haft et vist kendskab til det spanske sprog.

Figur 13. Procentvis fordeling af varigheden af udvekslingsopholdet for den samlede gruppe af respondenter.

Alle respondenter, på nær 3 %, var, som vist i figur 13, afsted på udvekslingsophold i ét semester. Den eneste respondent, som var afsted i to semestre, tilføjer dog i spørgeskemaet, at det andet semester var et praktikophold, hvorfor alle derfor kun har været på udvekslingsophold i ét semester. Dette stemmer også overens med, at CBS studerende kun kan komme på udveksling i ét semester ad gangen. Respondenternes udvekslingsophold har derfor været af samme varighed og foregået i samme periode.

Gruppen af informanter stemte derfor overens med forventningerne i afsnit 3.3. 'Informantgruppen' og de uafhængige faktorer nævnt i dette afsnit har derfor ikke betydning for udviklingen af kulturchokket for respondenterne i denne afhandling.

⁹ Respondent 19 siger dog at hun læser engelsk, men det viste sig senere at denne læste spansk inden og under opholdet.

4.2.5. Afhængige variabler

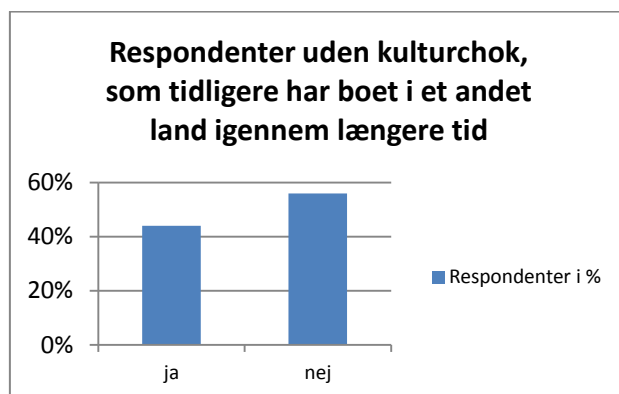
For at forstå hvorfor de studerende oplever kulturchok, er det vigtigt at se på, hvilke faktorer der ifølge de kvantitative resultater kan have spillet ind på udviklingen af kulturchokket. Ifølge kulturchokteorien kan flere faktorer have betydning for kulturchokket, herunder de nævnte kulturmæssige, miljømæssige og psykologiske faktorer, men af resultaterne for spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at der ligeledes kan være andre faktorer, som har betydning.

4.2.5.1. Faktorer uden betydning for kulturchokket

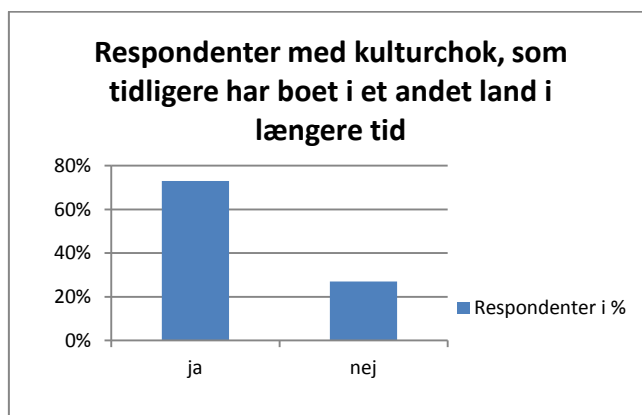
Udover de uafhængige variabler, som ikke har betydning for kulturchokket, da de er ens for alle respondenterne, viser resultaterne for den kvantitative undersøgelse, at der ligeledes findes andre faktorer, som er uden betydning for kulturchokket.

Tidligere ophold i udland

Blandt disse faktorer kan nævnes erfaring med at bo i et andet land fra tidligere udlandsophold. Som nævnt i afsnit 4.2.1. 'Undersøgelsens informanter' har lidt over halvdelen af de 29 respondenter tidligere boet i et andet land igennem længere tid. Af dem havde en stor del tillige boet i Spanien før.

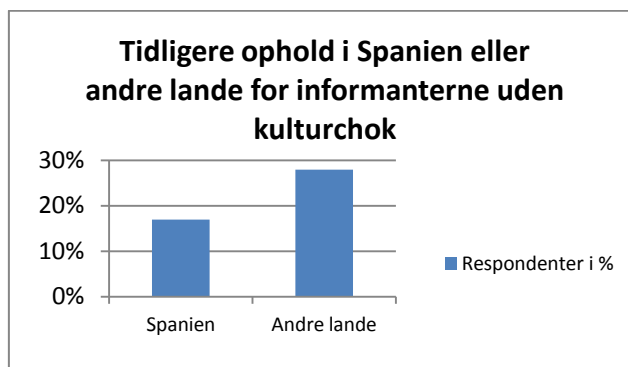

Figur 14. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i et andet land.

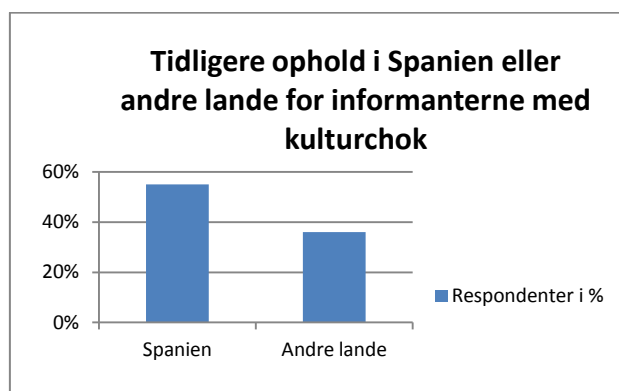

Figur 15. Procentvis fordeling af respondenter med kulturchok, som tidligere har boet i et andet land.

Hvis man fokuserer på informantgrupperne med og uden kulturchok, fremgår det af figur 14 og 15, at mens 73 % af respondentgruppen med kulturchok tidligere har boet i et andet land igennem længere tid, er det samme kun tilfældet for 44 % af respondenterne uden kulturchok.

Figur 16. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i Spanien eller andre lande.

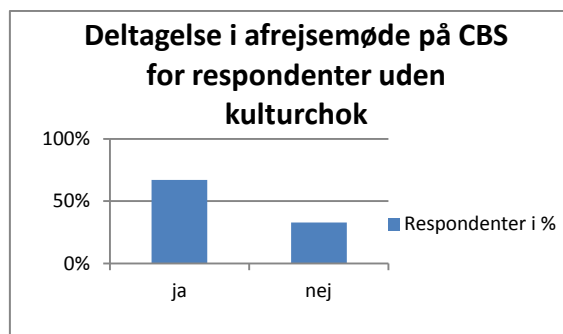

Figur 17. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i Spanien eller andre lande.

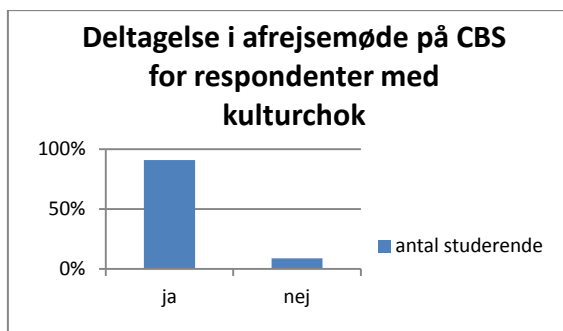
Hvis man derefter ser på, hvor respondenterne har boet før, ses det af figur 16 og 17, at 55 % af respondenterne med kulturchok har boet i Spanien før i længere tid, mens kun det samme er tilfældet for 17 % af respondenterne uden kulturchok. Det vil altså sige, at af de 73 % af respondenterne med kulturchok, som har boet i et andet land før, har 75 % boet i Spanien, hvorimod kun 38 % tidligere har boet i Spanien af de 44 % af respondenterne uden kulturchok, som har boet i et andet land før. Der er altså tale om en betydelig forskel på de to informantgruppers erfaring med at bo i såvel udlandet som Spanien, og det lader til, at respondentgruppen med kulturchok har langt større erfaring med at bo i både udlandet og Spanien end respondentgruppen uden kulturchok.

Erfaring med at bo ude i en fremmed kultur lader derfor ikke til at virke forebyggende på udviklingen af kulturchokket. Snarere tværtimod. Dette kan give anledning til forundring, da man skulle tro, at erfaring med at bo i et fremmed land fra tidligere udlandsophold netop burde gøre tilpasningen til værtskulturen nemmere. Derudover kunne man ligeledes forestille sig, at netop erfaringen med at have boet i Spanien ville fremme tilpasningen til den spanske kultur.

Deltagelse i informationsmøder

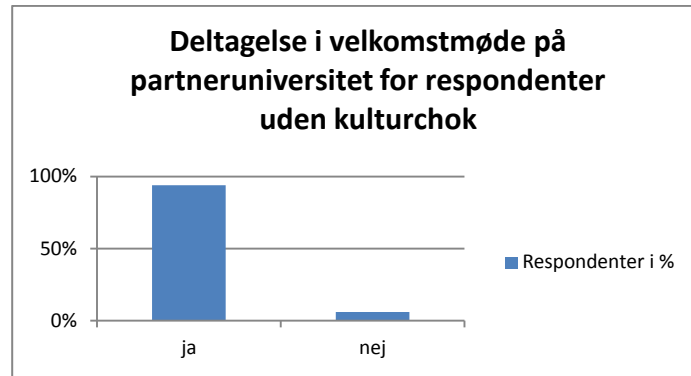

Figur 18. Procentvis fordeling for deltagelse i informationsmødet på CBS inden afrejsen for respondenter uden kulturchok.

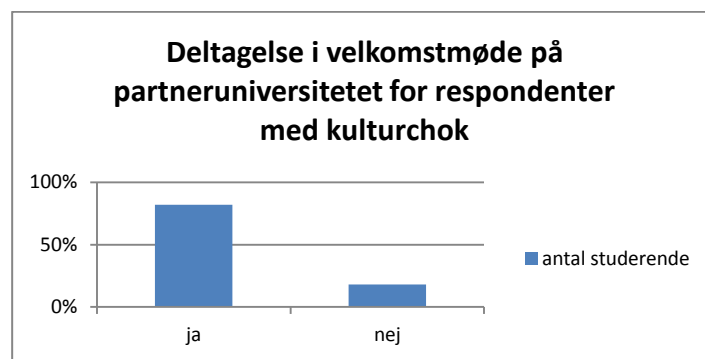

Figur 19. Procentvis fordeling for deltagelse i informationsmødet på CBS inden afrejsen for respondenter med kulturchok.

Inden afrejsen afholdt CBS et afrejssemøde for de udrejsende CBS studerende. Eftersom alle respondenter med kulturchok, med undtagelse af en enkelt, havde deltaget i afrejssemødet på CBS, som vist i figur 19, mener jeg derfor ikke, at deltagelse i mødet eller manglende deltagelse kan have haft betydning for kulturchokket. Det er alligevel værd at bemærke, at hele 33 % af respondenterne uden kulturchok ikke deltog i mødet på CBS, som vist i figur 18, hvilket kan undre én, da man må gå ud fra at deltagelse i mødet ikke ligefrem kan være medvirkende årsag til udviklingen af kulturchokket.

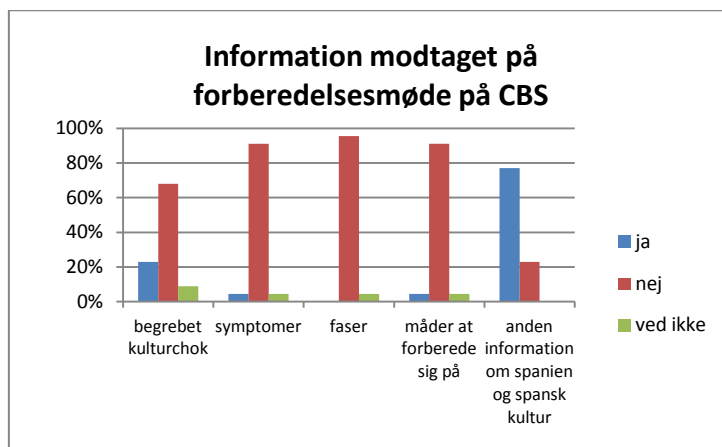

Figur 20. Procentvis fordeling for deltagelse i velkomstmøde på partneruniversitetet for respondenter uden kulturchok.

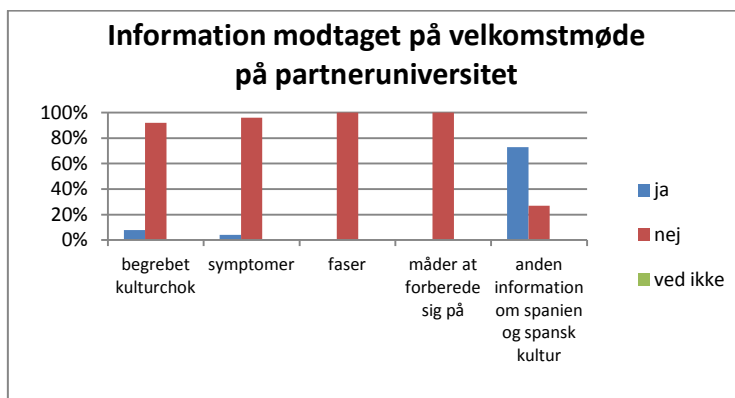
Figur 21. Procentvis fordeling for deltagelse i velkomstmøde på partneruniversitetet for respondenter med kulturchok.

Der er ligeledes kun meget få respondenter, som ikke har deltaget i et velkomstmøde på partneruniversitetet, ifølge figur 20 og 21, hvorfor deltagelse eller manglende deltagelse i dette møde heller ikke lader til at have betydning for udviklingen af kulturchokket.

Figur 22. Procentvis fordeling af information, som deltagende respondenter modtog på informationsmøde på CBS inden afrejse.

Hvis man ser på den information, som respondenterne, der har deltaget i afrejsemødet på CBS husker at have fået, er det af figur 22 tydeligt, at størstedelen af respondenterne ikke mener at have modtaget information om begrebet kulturchok, symptomer, faser eller måder at forberede sig på for at undgå kulturchok. Nogle af respondenterne, 23 %, mener dog at have fået information om begrebet kulturchok, mens 5 % ligeledes mener at have modtaget information om symptomer og måder at forberede sig på for at undgå kulturchok.

Figur 23. Procentvis fordeling af information, som deltagende respondenter modtog på informationsmøde på partneruniversitetet efter ankomst.

Heller ikke på velkomstmøderne lader det til, at de studerende har modtaget disse informationer om kulturchok, se figur 23, selvom disse møder har fundet sted på mange forskellige universiteter i Spanien som tidligere nævnt.

Ifølge de studerende selv modtager disse derfor i meget ringe grad, hvis nogen, information om begrebet kulturchok, symptomer på kulturchok, faser i kulturchok samt måder at forberede sig på for at undgå kulturchok fra såvel CBS som partneruniversiteterne.

Til gengæld fremgår det af figur 22 og 23, at respondenterne i høj grad modtager anden information om Spanien og spansk kultur på begge møder.

Kendskab til kulturchok

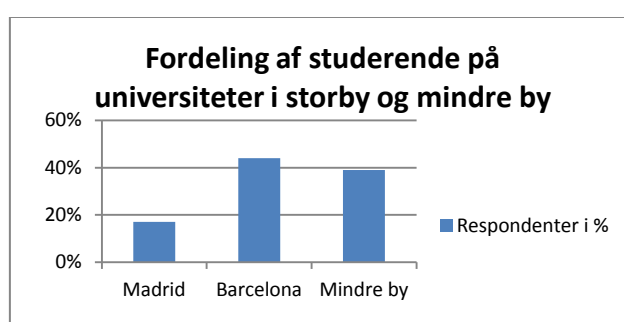

Figur 24. Procentvis fordeling af respondenternes kendskab til begrebet kulturchok for den samlede gruppe.

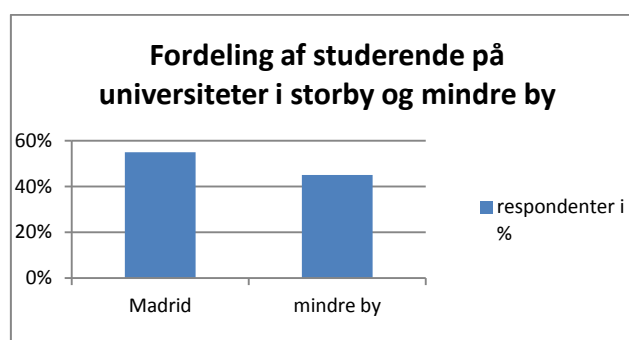
Eftersom respondenterne kan have forkerte indtryk eller forestillinger om, hvad kulturchok er, vil jeg derfor ikke inddrage de to gruppers svar på, om de mener, at de kender til kulturchok, da det ville kræve, at jeg forinden foretog en vurdering af, om deres uddybende beskrivelser af kulturchok stemte overens med teorien og definitionen på kulturchok. Dog fremgår det af resultaterne for den samlede gruppe i figur 24, at 72 % af respondenterne ikke vidste, hvad kulturchok var eller var usikre på, om de vidste det. Jeg tror dog denne procentdel vil blive højere, hvis man går i dybden med deres uddybende beskrivelse af kulturchok.

4.2.5.2. Faktorer af betydning for kulturchokket

Værtsbyen

Figur 25. Procentvis fordeling af studerende på universiteter i Madrid og mindre byer for respondenter uden kulturchok.

Figur 26. Procentvis fordeling af studerende på universiteter i Madrid og mindre byer for respondenter med kulturchok.

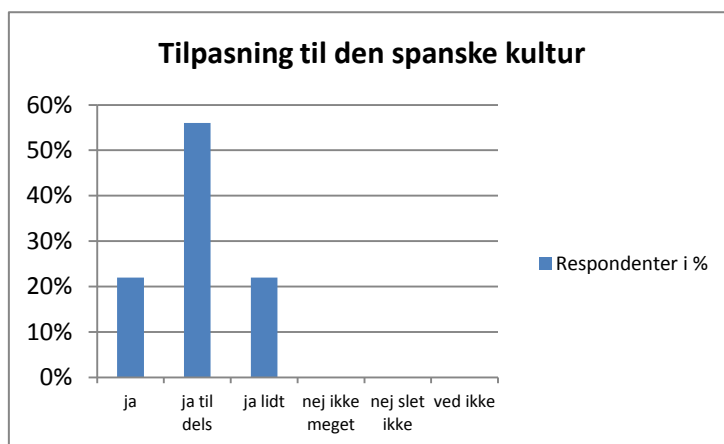
En faktor som af resultaterne lader til at have betydning for kulturchokket er værtsbyen. Ifølge figurerne 25 og 26 ses der en markant forskel på, hvilke byer respondenterne for de to grupper har opholdt sig i under opholdet. Mens størstedelen af respondenterne med kulturchok, 55 %, har læst i Madrid, er det samme kun tilfældet for 17 % af respondenterne uden kulturchok. Derimod har 44 % af respondenterne uden

kulturchok opholdt sig i Barcelona, mens ingen af respondenterne med kulturchok har læst i Barcelona. En næsten lige stor del af respondenterne for de to grupper har boet i mindre byer.

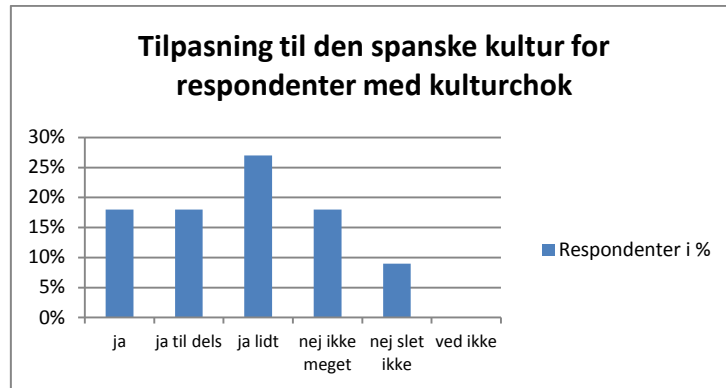
Af resultaterne er det derfor tydeligt, at mens ingen af de respondenter, som har opholdt sig i Barcelona, har oplevet kulturchok, har en stor del af de respondenter, som har boet i Madrid, derimod oplevet kulturchok. Det tyder derfor på at valget af storby kan have en betydning for udviklingen af kulturchokket. Da Madrid er noget større end Barcelona kunne man derfor forestille sig, at dette skyldtes byernes størrelse. For at kunne vurdere om informanternes kulturchok kan skyldes byernes størrelse, vil man dog være nødt til at se på de enkelte respondents oprindelsesbyer samt oplevelse af værtsbyen, hvilket ikke er muligt af de kvantitative resultater. Ikke desto mindre har respondenter, som har boet i mindre byer i lige så høj grad oplevet kulturchok, hvorfor det er usikkert om denne faktor er af betydning for kulturchokket.

Ændringer i identiteten

Ifølge teorien vil der som følge af tilpasningen til en fremmed kultur ske ændringer i den udrejsendes personlige kultur og identitet. Som allerede nævnt kan for store ændringer eller manglen på ændringer føre til udviklingen af kulturchok.

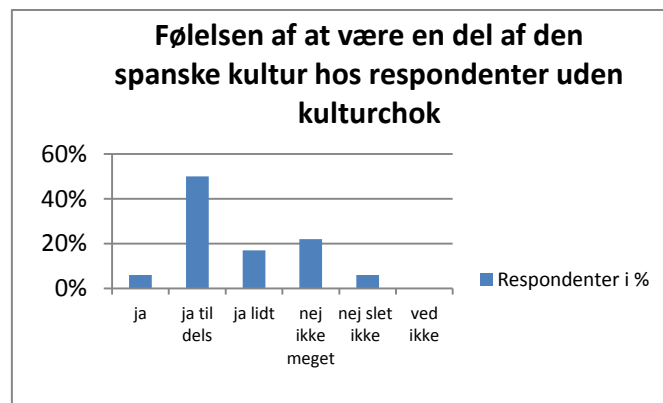

Figur 27. Procentvis fordeling af tilpasningen til den spanske kultur for respondentgruppen uden kulturchok.

Figur 28. Procentvis fordeling af tilpasningen til den spanske kultur for respondenterne med kulturchok.

Selvom figur 27 og 28 er baseret på informanternes egen subjektive vurdering af deres tilpasning, fremgår det, at mens alle respondenter uden kulturchok føler, at de har tilpasset sig den spanske kultur i større eller mindre grad, føler kun 63 % af respondenterne med kulturchok samme tilpasning. Der er derfor en stor forskel på de to respondentgruppers vurdering af deres tilpasning til den spanske kultur.

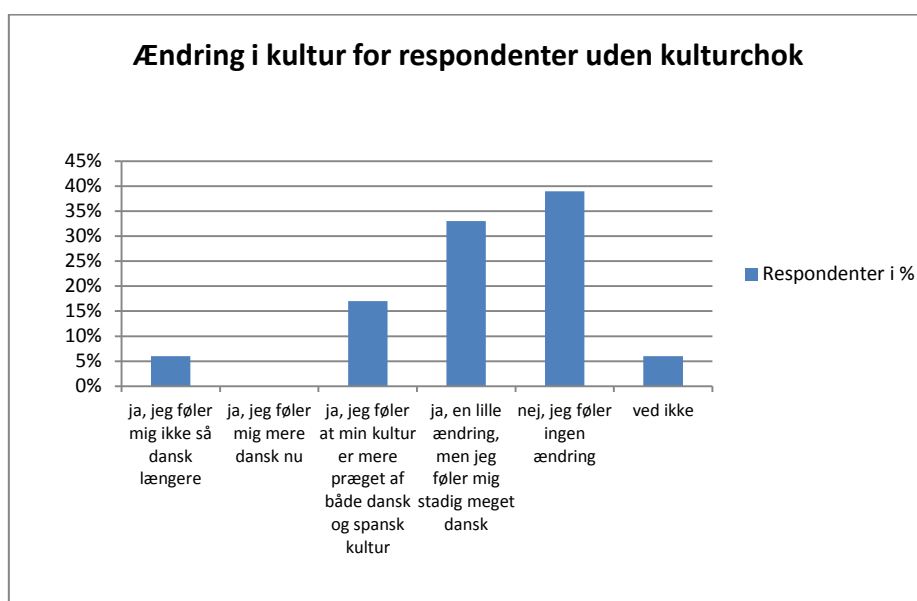
Figur 29. Procentvis fordeling af følelse af integration til den spanske kultur for respondentgruppen uden kulturchok.

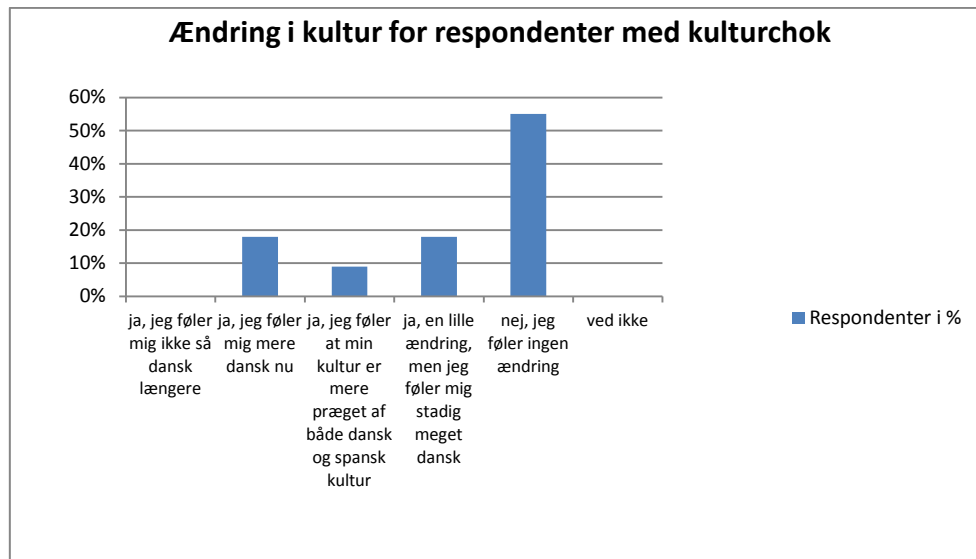
Figur 30. Procentvis fordeling af følelse af integration til den spanske kultur for respondentgruppen med kulturchok.

Hvis man går endnu videre til at se på, om respondenterne følte, at de var begyndt at blive en del af den spanske kultur, følte hele 73 % af gruppen af respondenter uden kulturchok, ifølge figur 29, at de i større eller mindre grad blev en del af den spanske kultur, mens kun 36 % af respondenterne med kulturchok følte det samme, ifølge figur 30. Denne forskel på de to grupper ses også af at 36 % af respondenterne med kulturchok har svaret, at de slet ikke følte, at de blev en del af den spanske kultur, mens kun 6 % af respondenterne uden kulturchok har svaret det samme.

Det tyder derfor på, at respondenterne med kulturchok i langt mindre grad har følt, at de har tilpasset sig den spanske kultur og er blevet en del af denne end respondenterne uden kulturchok, hvilket stemmer overens med teorien om, at en manglende tilpasning til værtskulturen og oplevelsen af kulturchok hænger sammen.

Figur 31. Procentvis fordeling af ændring i kultur for respondenterne uden kulturchok.

Figur 32. Procentvis fordeling af ændring i kultur for respondenter med kulturchok.

Da en tilpasning som nævnt kræver ændringer i kulturen og identiteten kan disse ændringer eller manglen på ændringer være af betydning for kulturchokket. Af figurene 31 og 32 ses det dog, at den største procentdel af respondenterne ikke føler nogen ændring i deres kultur, uanset om de har oplevet kulturchok eller ej. Dette, mener jeg, hænger sammen med Varner & Beamers teori om, at den udrejsende først begynder at foretage mærkbare ændringer i identiteten i integrationsfasen, som de studerende nok ikke er nået til endnu grundet opholdets korte varighed. For respondentgruppen uden kulturchok føler lidt over halvdelen, 56 %, dog en ændring i deres kultur i større eller mindre grad, mens det samme er tilfældet for 45 % af respondenterne med kulturchok. Mens 17 % af respondenterne uden kulturchok føler, at deres kultur er præget af den spanske kultur, føler kun 9 % af respondenterne med kulturchok samme prægning. Selvom 33 % af respondenterne uden kulturchok stadig føler sig meget danske mod 18 % af respondenterne med kulturchok, føler 18 % af respondenterne med kulturchok sig mere danske efter opholdet.

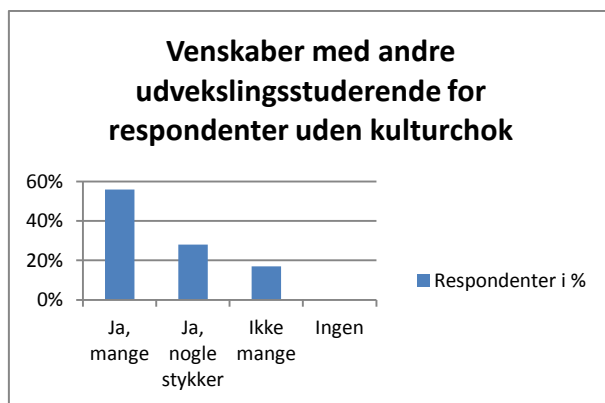
Eftersom en stor del af begge grupper ingen ændring føler, og da dette kan skyldes, at de studerende ikke nåede til integrationsfasen, er det svært ud fra disse resultater at vurdere, om en mangel på ændring eller for store ændringer kan have været medvirkende faktor til kulturchokket. Dog kan det ses, at en stor del af gruppen af respondenter med kulturchok har fået styrket deres danske identitet, mens en stor del af respondenterne uden kulturchok har oplevet, at deres identitet er blevet præget af den spanske kultur.

Venskaber

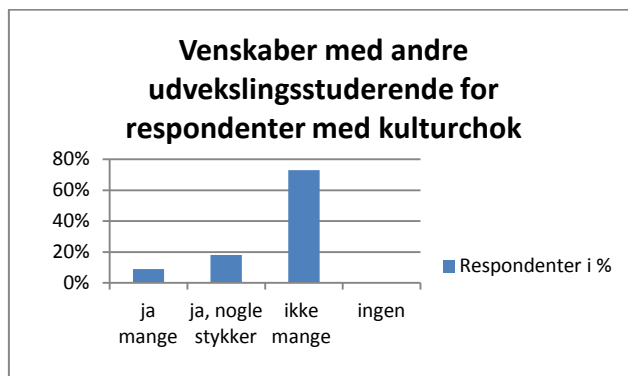
Ifølge teorien kan indgåelsen af uholdbare og overfladiske venskaber være medvirkende årsag til kulturchokket, da den udrejsende ikke finder den ønskede støtte og stabilitet i disse venskaber. Eftersom

uholdbare og usædvanlige venskaber i denne afhandling er et symptom på kulturchok, hvorpå jeg har baseret min vurdering af respondentgruppen med kulturchok, ses disse venskaber selvsagt i højere grad hos disse respondenter. Jeg vil derfor ikke kunne afgøre, om uholdbare og usædvanlige venskaber også kan være en medvirkende årsag til kulturchokket.

Derudover nævnes det i teorien, at de forskellige typer af venskaber ligeledes kan være såvel et symptom som en medvirkende årsag til kulturchokket.

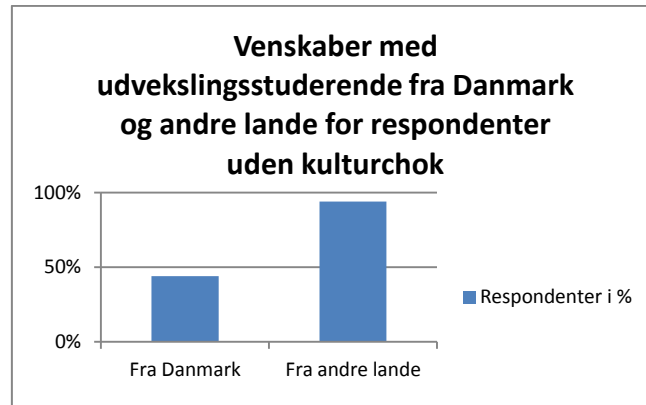

Figur 33. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende for respondenter uden kulturchok.

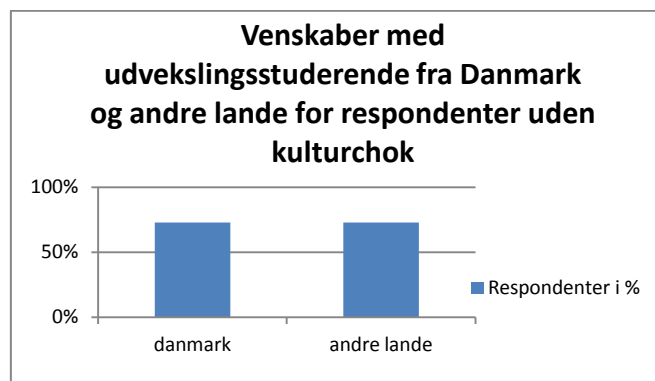

Figur 34. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende for respondenter med kulturchok.

Af figurerne 33 og 34 fremgår det, at respondenter med kulturchok i langt mindre grad har indgået venskaber med andre udvekslingsstuderende end respondenterne uden kulturchok. Respondenterne uden kulturchok henter derfor i langt højere grad social støtte fra disse ligestillede udrejsende.

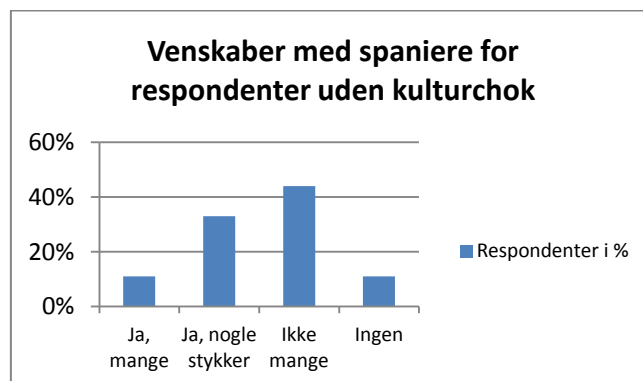

Figur 35. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende fra Danmark eller andre lande for de respondenter uden kulturchok, som har indgået venskaber med andre udvekslingsstuderende.

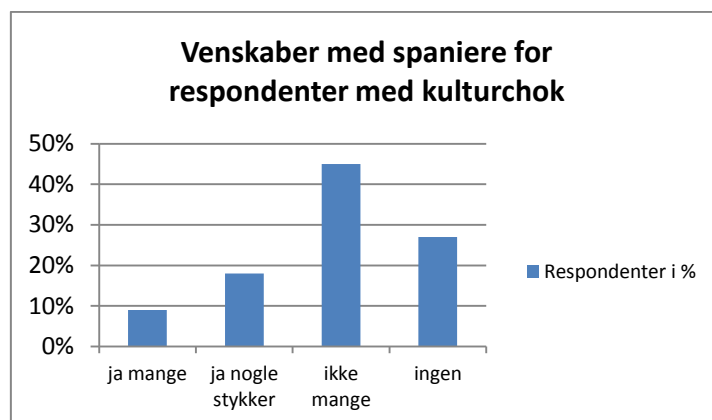

Figur 36. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende fra Danmark eller andre lande for de respondenter med kulturchok som har fået venskaber med andre udvekslingsstuderende.

Mens respondenterne uden kulturchok i større grad indgår venskaber med udvekslingsstuderende fra andre lande, tyder det på, at respondenterne med kulturchok i langt højere grad indgår venskaber med andre danskere, som man kan se af figurerne 35 og 36.

Figur 37. Procentvis fordeling af venskaber med spaniere for respondenter uden kulturchok.

Figur 38. Procentvis fordeling af venskaber med spaniere for respondenter med kulturchok.

Hvad angår venskaber med spaniere, ses det af figur 37 og 38, at en større del af respondenter med kulturchok ingen spanske venner har fået end af respondenterne uden kulturchok. Sidstnævnte har dog i højere grad har svaret 'ja, nogle stykker'. Det lader derfor til, at respondenterne uden kulturchok har fået flere spanske venner end respondenterne med kulturchok.

Hvis man i stedet for at se på, hvor mange venskaber de to grupper har fået, kun ser på, hvor mange procent der for hver gruppe har indgået disse tre forskellige typer af venskaber¹⁰, fremgår det af de kvantitative resultater, at for respondentgruppen med kulturchok har 73 % fået venskaber med andre udvekslingsstuderende, 73 % fået venskaber med andre danskere og 73 % fået venskaber med spaniere. Der ses derfor for denne gruppe en ligelig fordeling af indgåelsen af venskaber med såvel danskere, spaniere og udvekslingsstuderende fra andre lande. For respondentgruppen uden kulturchok ses dog større udsving, da 89 % har fået venskaber med studerende fra andre lande, 44 % har fået venskaber med andre danskere og 89 % har fået venskaber med spaniere.

Man kan derfor af ovenstående se, at respondenter med kulturchok har fået færre venskaber med andre udvekslingsstuderende, flere venskaber med andre danskere og færre venskaber med spaniere end respondenterne uden kulturchok.

Eftersom venskaber med andre danskere styrker den respondenternes danske kultur og identitet, fremmer disse venskaber hverken tilpasningen til den spanske kultur, ændring i den udvekslingsstuderendes kultur, identitet og etnocentriske verdenssyn, eller mindske den kulturelle distance til den spanske kultur. Det lader derfor til at mange venskaber med andre danskere samt få venskaber med spaniere kan være en medvirkende årsag til de studerendes kulturchok.

¹⁰ Det vil sige samler de respondenter, som har svaret 'ja, mange', 'ja, nogle stykker' eller 'ikke mange', til én procentdel.

4.2.6. Delkonklusion

I ovenstående behandling og analyse af resultaterne for den kvantitative undersøgelse blev først informantgruppen præsenteret og identificeret, og viste sig at være som forventet i afsnit 3.3. 'Informantgruppen', og resultaterne bekræftede, at de uafhængige variabler for informantgruppen var alder, studieniveau, studiested, værtsland, udvekslingsopholdets varighed og periode samt kendskabet til sproget og kulturen, hvorfor disse ikke var af betydning for informanternes kulturchok.

På basis af nogle kriterier fra kulturchokteorien foretog jeg en vurdering af, om respondenterne havde oplevet kulturchok, hvormed den samlede informantgruppe blev opdelt i to grupper; respondentgruppen med kulturchok og respondentgruppen uden kulturchok. Vurderingen viste at hele 38 % af den samlede informantgruppe havde oplevet kulturchok, hvilket må siges at være en betydelig del af respondenterne. Resultaterne for de to grupper blev sammenholdt i analysen af de forskellige afhængige variabler.

Det fremgik af resultaterne, at deltagelsen i informationsmøderne ikke havde nogen betydning for udviklingen af kulturchokket, og at respondenterne ikke blev oplyst om begrebet kulturchok på møderne. Derudover viste det sig, at respondenterne generelt ikke havde kendskab til begrebet kulturchok. Eftersom der på møder ikke blev informeret om kulturchok og informanterne ikke havde kendskab til begrebet, var det ikke muligt at måle, om dette forudgående kendskab kunne virke som en forebyggende faktor på udviklingen af kulturchokket. Erfaring med at bo i andre lande, herunder erfaring med at bo i Spanien, virkede overraskende nok ikke forebyggende på kulturchokket, men var tværtimod mere forekommende hos respondenterne med kulturchok. Da så stor en del af respondenterne oplevede kulturchok, til trods for den kulturtræning de havde fået på CBS samt det kendskab, de havde til sproget, lader det derfor til, at et forudgående kendskab til kulturen og sproget heller ikke er tilstrækkeligt til at kunne forebygge udviklingen af kulturchok. Kulturchok skyldes derfor ikke manglende kendskab til kulturen og sproget, men der er således tale om nogle andre faktorer, som spiller ind.

Selvom man kunne forestille sig, at der kunne være forskel på udviklingen af kulturchok, alt efter om respondenterne opholdt sig i en storby eller en mindre by, viste resultaterne dog, at disse faktorer ikke var af betydning for kulturchokket. Til gengæld viste det sig, at der var stor forskel på, om respondenterne havde opholdt sig i Madrid eller Barcelona. De respondenter, som havde læst på et partneruniversitet i Barcelona, oplevede ikke kulturchok, hvorimod en stor del af de respondenter, som havde boet i Madrid, oplevede kulturchok. Da disse byer begge er storbyer, er det derfor svært at vurdere, hvad årsagen kan være til denne forskel, eller om der er tale om en tilfældighed.

I kulturchokteorien blev det nævnt, at venskaberne kunne være en medvirkende årsag til kulturchokket. Det fremgik af undersøgelsens resultater, at respondenterne med kulturchok i langt højere grad havde indgået venskaber med andre danskere samt havde fået færre venskaber med spaniere og udvekslingsstuderende fra andre lande end respondenterne uden kulturchok. Megen kontakt med andre danskere, mener jeg, har været en medvirkende årsag til kulturchokket, da denne kan have påvirket tilpasningen negativt ved at styrke informanternes danske identitet.

Det blev i afsnit 2.5.1.1. 'kulturmæssige faktorer' påstået, at udviklingen af kulturchok også kan skyldes nogle kulturmæssige faktorer. Blandt disse faktorer blev det nævnt, at dens udrejsendes grad af etnocentrisme, manglen på kendskab og accept af den onstage og backstage kultur samt oplevelsen af stor kulturel distance til den nye kultur kunne gøre tilpasningen svær. Disse faktorer kunne ikke måles af de kvantitative resultater, men vil blive undersøgt nærmere i analysen af resultaterne for den kvalitative undersøgelse.

En sidste kulturmæssig faktor var dog ændringer i identiteten. Af teorien fremgik det at for store eller for små ændringer i identiteten kunne påvirke tilpasningen og den udrejsendes tilstand. I forbindelse med tilpasningen er den udrejsende nødt til at foretage nogle ændringer i dennes identitet for at kunne tilpasse sig den fremmede kultur. Selvom jeg mente, at denne ændring ville være svær at måle grundet den kortvarige udvekslingsperiode, viste resultaterne for den kvantitative undersøgelse, at respondentgruppen uden kulturchok i højere grad følte, at de tilpassede sig værtskulturen end respondentgruppen med kulturchok. Derudover fremgik det, at mens flere respondenter uden kulturchok følte, at deres kultur var blevet mere præget af den spanske kultur efter opholdet, følte flere respondenter med kulturchok, at deres danske kultur og identitet var blevet styrket under opholdet. Denne styrkelse af den danske identitet, mener jeg kan kobles sammen med de mange danske venskaber, som respondenterne med kulturchok indgik.

4.3. Resultaterne af de kvalitative undersøgelser

4.3.1. Undersøgelsens informanter

Respondenten Tine¹¹

Respondenten Tine er 23 år, kvindelig studerende og læser BA i erhvervssprog i spansk og kommunikation på CBS. Hun læste på Universidad Europea de Madrid under sit udvekslingsophold i Spanien og boede i en

¹¹ Respondent 1 i spørgeskemaundersøgelsen.

rolig forstad til Madrid. Hun og to danske veninder, som ligeledes var danske CBS studerende, boede sammen med hendes far. Hun har under alle sine udlandsophold boet sammen med familie, hvorfor hun, som hun selv siger, har følt sig mere tryk og i mindre grad været tvunget til at tilpasse sig den fremmede kultur end andre udrejsende. Respondenten havde tidligere boet ude i andre lande igennem længere tid, herunder i Tyskland i 3 år og i Madrid, Spanien, i et år. Det skal nævnes at hun under det tidligere ophold i Madrid boede i samme by og hus som under udvekslingsopholdet, hvilket er meget usædvanlige omstændigheder for en udvekslingsstuderende. Respondenten deltog i såvel afrejsemødet på CBS som velkomstmødet på partneruniversitetet. Transskriptionen for interviewet med Tine er vedlagt som bilag 6 og i citater vil der blot blive henvist til hende ved navn.

Respondenten Anna¹²

Respondenten Anna er 24 år og ligeledes kvindelig studerende. Hun læser BA i erhvervssprog i spansk og interkulturel marketing på CBS. Under sit udvekslingsophold læste hun på Ponteficia Comillas, ICADE, i Madrid, og boede centralt i Madrid. Hun delte lejlighed med fem andre personer, herunder tre spaniere og to andre udlændige. Hun har tidligere boet i Spanien og Grækenland igennem længere tid, mens hun arbejdede som guide. Under disse ophold bestod hendes omgangskreds hovedsageligt af danskere og andre skandinaver. Respondenten deltog både i informationsmødet på CBS og velkomstmødet på partneruniversitetet. Transskriptionen for interviewet med Anna er vedlagt som bilag 8 og i citater vil der blot blive henvist til hende ved navn.

Respondenten Maria¹³

Respondenten Maria er 25 år og kvindelig studerende. Hun læser BA i erhvervssprog i spansk og engelsk på CBS. I spørgeskemaundersøgelsen havde hun dog svaret, at hun læste engelsk og markedsstudier, men inden interviewet nævnte hun dog, at hun havde læst spansk under opholdet i Madrid. Hun læste under sit udvekslingsophold på San Pablo CEU i Madrid og boede også centralt i Madrid sammen med fire andre, herunder én spanier og tre andre udlændinge. Respondenten er af anden etnisk baggrund, da hun som 9-årig kom til Danmark som flygtning fra Bosnien. Derudover har hun ikke anden erfaring med at bo i fremmede kulturer. Da respondenten på et sent tidspunkt valgte at tage på udvekslingsophold, nåede hun derfor ikke at deltage i afrejsemødet på CBS, men deltog dog i et velkomstmøde på partneruniversitet. Transskriptionen for interviewet med Maria er vedlagt som bilag 7 og i citater vil der blot blive henvist til hende ved navn.

¹² Respondent 7 i spørgeskemaundersøgelsen.

¹³ Respondent 19 i spørgeskemaundersøgelsen.

Respondenten Sarah¹⁴

Respondenten Sarah er 23 år og også kvindelig studerende. Hun læser BA i erhvervssprog i spansk og kommunikation på CBS, og læste under sit udvekslingsophold på Universidad de Sevilla. Hun boede under sit ophold sammen med en anden dansk pige fra CBS i en lejlighed centralt beliggende i Sevilla. Hun har tidligere boet i Barcelona i Spanien i 4 måneder. Inden afrejsen havde Sarah haft en depression som følge af stress og i begyndelsen af sit udvekslingsophold slog hun og hendes kæreste op. Respondenten deltog både i afrejsemødet på CBS og velkomstmødet på partneruniversitetet. Transskriptionen for interviewet med Sarah er vedlagt som bilag 9 og i citater vil der blot blive henvist til hende ved navn.

De fire interviewpersoner er derfor alle kvinder i alderen 23-25 år, og læser BA. ling.merc. i spansk. Interviewpersonerne havde derfor alle et godt forhåndskendskab til det spanske sprog og den spanske kultur inden opholdet, hvilket ligeledes bekræftes af respondenterne Annas udsagn: "der var jeg glad for, at jeg havde den baggrund, jeg havde. Vi har jo haft en masse her på CBS om spansk kultur og diktaturet og så videre. Så jeg var glad for, at jeg havde noget baggrund, så jeg havde noget at komme med og noget at basere mine meninger på." (Anna: 24). Interviewpersonerne har derudover alle boet ude i et andet land før igennem længere tid, ligesom en stor del af den samlede respondentgruppe, og tre af dem har desuden boet i Spanien før i længere tid. De har derfor ikke kun erfaring med at bo i fremmede lande, men også med at bo i den spanske kultur, med undtagelse af en enkelt.

4.3.2. Informanter med kulturchok

Ifølge min vurdering af resultaterne fra den kvantitative undersøgelse har tre af de fire interviewpersoner oplevet kulturchok. Disse tre er Tine, Anna og Maria. Respondenten Sarah har jeg dog ikke vurderet til at opleve kulturchok.

For at kunne be- eller afkræfte om interviewpersonerne har oplevet kulturchok, vil jeg i det følgende først se på, om de selv mener, at de har oplevet kulturchok. Da kulturchok, som nævnt i det indledende kapitel, er et forholdsvis misforstået begreb forbundet med negative konnotationer, og da så stor en del af informanterne ikke har et dybere kendskab til begrebet, som det ses af resultaterne for den kvantitative undersøgelse, kunne man forestille sig, at nogen ikke selv vil mene, at de hører til gruppen af respondenter med kulturchok. Jeg vil derfor forholde mig kritisk til informanternes egne meninger for ved derefter at sammenholde deres udsagn og oplevelser med kulturchokteorien.

¹⁴ Respondent 9 i spørgeskemaundersøgelsen.

Informanternes oplevelse af kulturchok

Respondenten Maria har jeg i den kvantitative analyse vurderet til at have oplevet et forholdsvis stærkt kulturchok, da hun har oplevet hele ni symptomer, samt mange usædvanlige og uholdbare venskaber. Respondenten er ikke selv i tvivl om, at hun har oplevet kulturchok under sit udvekslingsophold, hvilket fremgår af såvel hendes svar på spørgeskemaundersøgelsen som udsagn fra interviewet. Da hun blev spurgt om, hvordan hun vidste, at det, som hun havde oplevet, var kulturchok, svarede hun: "Det var efterfølgende, da jeg kom hjem og reflekterede over det og læste om det, at jeg kunne se, at det var det, jeg havde oplevet. [...] og i forbindelse med et fag jeg havde 'Intercultural Business Communication'" (Maria: 3). Respondenten kendt derfor ikke til kulturchok inden opholdet, men lærte om det efter hjemkomsten i et fag på CBS. Der er derfor ingen tvivl om, at respondenteren har sat sig ind i begrebet og har et vist kendskab til dette.

Respondenten Anna har ifølge spørgeskemaundersøgelsen oplevet fem symptomer på kulturchok samt fået nogle uholdbare og nogle få usædvanlige venskaber. De fem symptomer blev dog i interviewet ændret til seks, da det viste sig, at hun også har lidt af søvnforstyrrelser under opholdet. Hvad angår indgåelsen af venskaber, har respondenteren i interviewet desuden gjort det klart, at hun ubevidst ikke ønskede at få mange nye venner, da hun fra tidligere ophold har erfaret, at deres karakter som regel er uholdbar og usædvanlig. Hun undgik derfor at få mange nye venner. Respondenten kunne i interviewet ikke selv svare på, om hun havde oplevet kulturchok, men svarede i stedet: "Jeg synes kulturchok er sådant et stærkt ord. Et chok er jo rimeligt stærkt. Så jeg ved ikke, om jeg oplevede et decideret kulturchok. Jeg var jo slet ikke forberedt på, at der var så store forskelle, som der nu en gang er. Altså, at de små forskelle gør så stor en forskel" (Respondenten Anna: 17). Hun er derfor meget påvirket af de negative konnotationer forbundet med begrebet og lader ikke til at have et dybere kendskab til begrebet.

Respondenten Tine har oplevet hele 10 symptomer, men havde i spørgeskemaet anført, at hun ikke oplevede at få nogen usædvanlige eller uholdbare venskaber. Dette ændrede hun dog helt under interviewet, hvor hun opdagede, at hun måtte have svaret forkert, da hun under sit ophold har oplevet at få både usædvanlige og uholdbare venskaber. Grundet de mange symptomer hører hun også til de respondenter, som jeg i den kvantitative analyse mener, har oplevet den højeste grad af kulturchok. Ligesom respondenteren Anna var Tine selv meget i tvivl om, hvorvidt de symptomer, som hun havde oplevet, skyldtes kulturchok: "Altså som sagt havde jeg meget ondt i maven på det halve år i forhold til hvad jeg har haft i hele mit liv. Men jeg ved ikke om jeg vil sige at det var kulturchok." (Respondenten Tine: 8) Hun tilføjer dog "Men det er nok også fordi, begrebet er lidt fremmed for mig." (Respondenten Tine: 8), hvilket viser, at også denne informant tager afstand fra begrebet grundet hendes mangel på kendskab til dette. Respondenteren mente dog ikke selv, at hun følte noget chok ved mødet med den spanske kultur, som

hun kendte fra sit tidligere ophold: "Det var ikke noget kæmpe nyt chok at komme til landet og bo igen i hvert fald, det havde man jo prøvet før" (Tine: 5). Som nævnt i kulturchokteorien er det ikke kun mødet med den fremmede kultur, der har betydning for udviklingen af kulturchokket, men også en hel række andre faktorer kan spille ind.

Respondenten Sarah havde svært ved at sige, om hun oplevede kulturchok under sit ophold, men mente derimod, at hun oplevede reverse kulturchok efter hjemkomsten: "Jeg blev overrasket, da jeg læste dine spørgsmål og da jeg sagde "ja" til sådan nogle ting, hvor jeg tænkte "Gud, siger jeg ja til det her og det er jo helt rigtigt" og pludselig kunne jeg se mønsteret i det." (Sarah: 16)

For at be- eller afkræfte min kvantitative vurdering af om de fire informanter har oplevet kulturchok, vil jeg i det følgende afsnit se nærmere på deres oplevelser af faserne i og symptomerne på kulturchok samt deres indgåelse af uholdbare og usædvanlige venskaber for derved på basis af kulturchokteorien at kunne vurdere, om de har oplevet kulturchok.

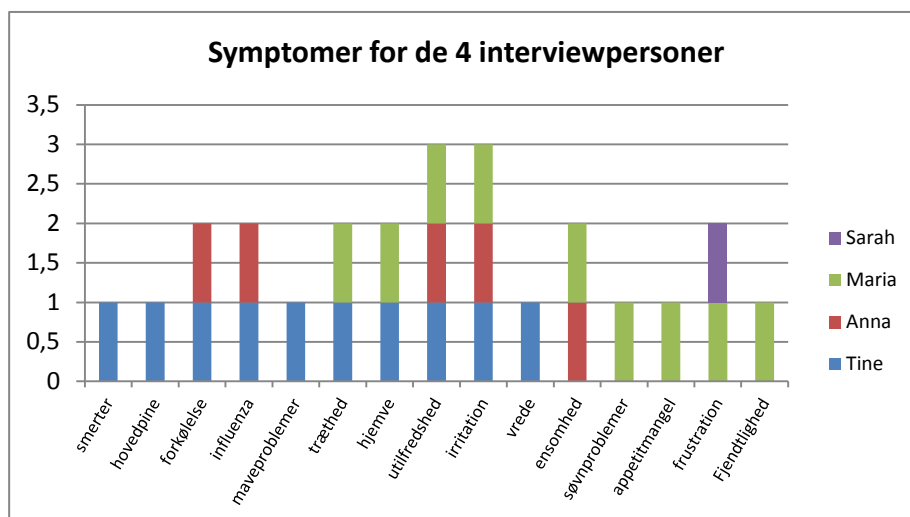
Faser

Selvom det ikke er alle, der oplever de forskellige faser i kulturchok, vil det alligevel være interessant at se på de fire interviewpersoners oplevelser af faserne.

Informanterne Anna, Maria og Tine oplevede alle euforifasen: "Altså i starten følte jeg bare eufori over, at det hele var så sjovt og fantastisk" (Anna: 4), og frustrationsfasen: "Så begyndte det at gå ned af bakke. [...]det kom sådan efterhånden. Og så blev det bare værre og værre jo flere ting, der kom." (Maria:7). Respondenten Anna nåede, som den eneste af de tre, derudover også til tilpasningsfasen, inden hun vendte hjem, idet hun begyndte at vænne sig til og tilpasse sig til livet i kulturen: "I og med at jeg boede sammen med de her spaniere, så blev det jo også til til sidst [...] at jeg fik vænnet mig til at være der og fik tilpasset mig lidt til deres måde at leve på" (Anna s. 20). Respondenten Sarah har muligvis også oplevet de forskellige faser. Hun startede dog med at føle frustration: "i starten var det jo sådan, at jeg kom dernel alene, og de første tre dage var jeg alene og boede på et hostel, og det kan jeg huske, at jeg syntes var meget hårdt." (Sarah: 14) Hun oplevede dog hurtigt en overgang fra frustrationsfasen til tilpasningsfasen: "så begyndte jeg at sætte ekstrem stor pris på at få lov til at være der og gå rundt i de der små gader og til sidst var jeg virkelig glad for at være der" (Sarah: 15)

De fire interviewpersoner oplevede derfor alle nogle af faserne i kulturchok, men dette er ikke ensbetydende med, at de har oplevet kulturchok.

Symptomer på kulturchok

Figur 39. Symptomer for de fire interviewpersoner.

De forskellige symptomer, som interviewpersonerne oplevede er illustreret i figur 39, og i interviewet fik de mulighed for at forklare, hvordan de oplevede symptomerne samt hvilke der var særligt fremtrædende.

De tre respondenter Anna, Maria og Tine oplevede alle irritationer af forskellig art under deres ophold. Især irritationer over hjemlige problemer og situationer gik igen hos de tre respondenter: "Meget irritation. Jeg boede sammen med mine to klassekammerater og veninder. Det havde vi ikke prøvet før og jeg tror, at jeg følte mig mere irriteret, end jeg normalt er, og der var flere ting, som hurtigere gik mig på, som de måske gjorde. Det var nok fordi, man ikke var vant til at bo sammen og man også var et fremmed sted og skulle vænne sig til hinanden." (Tine: 2).

Respondenterne Anna og Maria oplevede mange af de samme symptomer. De led begge af søvnforstyrrelser, hvor de sov meget og længe, de følte sig også begge i dårligt humør meget af tiden, og derudover isolerede de sig begge fra omverdenen ved at tilbringe meget tid med at se film på deres værelse. De har desuden begge oplevet ensomhed og utilfredshed, som, jeg mener, muligvis kan kobles sammen med deres isolering fra omverdenen. De tre respondenter Anna, Maria og Tine oplevede alle hjemve eller savn af hjemkulturen: "Det lyder hårdt, men jeg har ikke savnet min familie, når jeg har været afsted. Jeg savner ting, som jeg har lavet med min familie" (Anna: 25). Mens Tine led af mavepine under hele opholdet, oplevede Anna gentagne gange influenza. Begge omtaler de disse symptomer som

usædvanlige. Hvor de tre andre interviewpersoner oplevede adskillige symptomer, oplevede respondenteren Sarah kun frustration, som dog hurtigt fortog sig.

Generelt kan man se, at interviewpersonerne Tine, Anna og Maria har oplevet mange af de samme symptomer, og en del af dem er ikke særligt almindeligt forekommende. Hvis man blot ser på nogle af de symptomer, som respondenterne Anna og Maria oplevede, det vil sige isoleringen fra omverdenen, ensomheden, savnet af hjemkultur, den negative tilstand, irritationerne på spanierne og samboerne, utilfredsheden samt søvnforstyrrelserne, så ville jeg mene, at disse til sammen giver grund til bekymring. Jeg vurderer derfor, at Anna og Maria oplever symptomer på kulturchok.

Udover den længerevarende mavepine oplevede respondenteren Tine også usædvanligt mange symptomer, som ligeledes til sammen viser tegn på kulturchok.

Respondenteren Sarah, som ikke oplevede mere end et enkelt symptom på kulturchok, viser som den eneste ikke tegn på kulturchok.

Venskaber

Af resultaterne for den kvantitative undersøgelse fremgik det at respondentgruppen med kulturchok i højere grad fik flere danske venner, færre venskaber med udvekslingsstuderende fra andre lande samt færre spanske venskaber end respondentgruppen uden kulturchok. Det samme er tilfældet for de tre interviewpersoner med kulturchok. Alle tilbragte de meget tid med andre danskere, og mindre tid med udvekslingsstuderende fra andre lande. Respondenterne Anna og Maria og Sarah tilbragte nogen tid sammen med spaniere, mens Tine ingen spanske venskaber havde. Kun Anna fik et enkelt tæt venskab med en spanier. Da interviewpersonerne blev spurgt om hvorfor de havde fået så få spanske venner, var der flere, som svarede, at det var svært at komme ind på spanierne og tryggere at omgås andre danskere. Mange venskaber med andre danskere og få venskaber med spaniere, mener jeg derfor, er et resultat på omstændighederne og derfor et symptom på kulturchokket, som de alle viser.

De tre interviewpersoner har alle oplevet at få usædvanlige og uholdbare venskaber, hvilket kan være med til at skabe utryghed og usikkerhed i respondenternes dagligdag. Disse usædvanlige venskaber skyldes ifølge respondenteren Maria, at man som udrejsende slækker på sine krav til venskaberne: "Altså, jeg blev venner med folk, som jeg normalt ikke ville være blevet venner med i Danmark. [...] De var bare ikke mine typer. Men når man er dernede, så er det svært at få venner og finde folk, som man gerne vil være venner med, så man tager næsten bare hvad som helst nærmest." (Maria: 12). Flere af respondenterne mener dog også, at mange af de venskaber, der indgås med andre danskere eller udvekslingsstuderende fra andre lande, skyldes, at man som udrejsende har det til fælles, at man er fremmed i en fremmed kultur: "Jeg ved jo godt fra tidligere, at det man har til fælles, det er, at man er væk fra hjemmet" (Anna: 9), hvorfor

venskaber med andre ligestillede nemmere kan opstå. Disse usædvanlige venskaber var dog også ofte uholdbare, da det bånd af fællesskab, der bandt dem sammen under opholdet, opløstes, da informanterne vendte hjem til hjemlandet: "Og så blev vi ligesom venner dernede, fordi man havde det her fællesskab, og det har jeg prøvet før. For det er sådan, at når man tager ud, så får man et fællesskab med nogen, som man ikke har fællesskab med ellers. Mens man er i den nye situation sammen, så har man en masse til sammen, og når man så skilles igen og oplever noget nyt, så har det ikke været stærkt nok til at holde." (Tine: 7). Dette bekræfter derfor, at de usædvanlige og uholdbare venskaber ligeledes er et resultat af omstændighederne.

På baggrund af oplevelsen af faserne, symptomerne og venskaberne vurderer jeg derfor, at interviewpersonerne Maria, Anna og Tine alle har oplevet kulturchok under deres udvekslingsophold, da de har oplevet flere faser i kulturchok, mange symptomer på kulturchok, haft mange danske venskaber og få spanske venskaber samt alle haft indgået usædvanlige og uholdbare venskaber. Respondenten Sarah viste derimod kun få symptomer på kulturchok. Selvom hun oplever mange faser, venskaber med andre danskere, få venskaber med spaniere og usædvanlige og uholdbare venskaber, mener jeg ikke, at hun har oplevet samme grad af kulturchok som de tre andre informanter. Hun vil derfor ikke være blandt informanterne med kulturchok i de følgende afsnit, ligesom jeg heller ikke har vurderet, at hun hører til denne gruppe ud fra den kvantitative vurdering. Jeg vil dog ikke afvise, at hun kan have oplevet kulturchok. Resultaterne fra de kvalitative interview bekræfter derfor på dette punkt min vurdering og analyse af resultaterne for den kvantitative undersøgelse.

Jeg vil i de følgende afsnit se på hvilke faktorer, der kan have spillet ind på kulturchokket for de tre interviewpersoner med kulturchok.

4.3.3. Afhængige variabler

4.3.3.1. Faktorer uden betydning for kulturchokket

Deltagelse i informationsmøder

To af de tre interviewpersoner med kulturchok deltog i forberedelsesmødet på CBS. De deltog alle tre i et velkomstmøde på partneruniversitetet.

Interviewpersonerne udtrykte delte meninger om vigtigheden af at deltage i disse møder. Tine mente, at det var vigtigt at gå til møderne uanset indholdet for ikke at risikere at gå glip af information. Derudover viste hun tilfredshed med den information, som hun fik på afrejsemødet af CBS omkring procedurer: "med hensyn til procedurer, så vidt jeg husker, så tror jeg nok, at jeg fik sådan mere eller mindre det, som jeg havde brug for på det tidspunkt" (Tine: 9). Hun var dog utilfreds med typen af information på

partneruniversitetet, som mindede hende mest om turistinformation. Anna udtrykte derimod stor utilfredshed med afrejsemødet: "Jeg synes, at det møde, der var på CBS, var ret dårligt generelt. [...] Altså, det var jo ikke vigtigt at komme til. [...] Altså der var meget praktisk information, som de godt kunne have sendt en seddel ud om, og så var det det. (Anna: 14). Mødet på partneruniversitetet mente hun dog var vigtigt at deltage i, hvorfor hun og Tine er meget uenige på dette punkt.

Respondenten Anna udtrykte desuden utilfredshed med, at informationsmødet var for uspecifikt, da de udrejsende, som skulle til Europa, alle deltog i samme møde.

Alle interviewpersonerne nævner, at de på de møder, som de deltog i, kun modtog praktisk information, men ingen information om begrebet kulturchok, symptomer på kulturchok, faser i kulturchok eller måder at forberede sig på. Det vil sige at hverken CBS eller partneruniversiteterne, oplyste dem om begrebet, hvilket også understøtter resultaterne af den kvantitative undersøgelse.

Tidligere ophold i udland

Som tidligere nævnt i afsnit 4.3.1. 'Undersøgelsens informanter' har de tre informanter med kulturchok tidligere boet ude i et andet land igennem længere tid, to har tillige boet i Spanien før. Alligevel har de tre informanter, som tidligere har boet ude af længere varighed, oplevet kulturchok, hvilket understøtter mit argument fra analysen af de kvalitative resultater om, at erfaring med at bo i et andet land, herunder Spanien, overraskende nok ikke virker forebyggende på kulturchokket.

4.3.3.2. Faktorer af betydning for kulturchokket

Kendskab til begrebet kulturchok

På trods af at jeg i analysen af de kvantitative resultater ikke har forsøgt at vurdere om respondenterne, som mente at have kendskab til begrebet kulturchok, rent faktisk havde dette kendskab, gav alle interviewpersonerne udtryk for, at de fandt det vigtigt at få information om kulturchok inden afrejsen og udtrykte ønske om, at CBS havde inddraget denne information afrejsemødet: "R: Det eneste, jeg manglede, var nok det med kulturforskelle. At man kan opleve kulturchok. [...] I: Så du ville altså gerne have vidst noget om både kultur og kulturchok? R: Ja, hvis jeg havde haft den information, var jeg bedre forberedt og indstillet på de ting, der kom i Spanien i stedet for at være negativ hele tiden." (Maria: 2-3). Denne information, mener de tre interviewpersoner med kulturchok, kunne have hjulpet dem under deres ophold og måske virket forebyggende på deres tilstande og reaktioner: "Efter at du har fortalt lidt om det, og hvad det eventuelt kan gøre, så kunne jeg da godt have tænkt mig at få noget at vide. Men også helt basalt at få af vide, at "Når I kommer frem til jeres destination, så kan det godt være, at I kommer til at opleve det her, det her og det her. For eksempel at I ikke er dårlige mennesker, fordi I irriterer jer over, at spanierne går

langsomt og at de gør sådan og sådan." [...] For så kan man også tænke "okay, det er ikke mig, der er fuldstændig unormal. Men at det faktisk er en naturlig reaktion."" (Anna: 15-16)

Som den eneste af respondenterne har Maria efter sit ophold opnået dybere kendskab til begrebet i faget 'Intercultural Business Communication' og dermed fået forståelse for de oplevelser og det kulturchok, som hun havde oplevet under sit ophold: "Og så tænkte jeg, at det fag kunne have været fedt at have, inden man tog afsted. [...] I: Havde det gjort nogen forskel? R: Ja helt sikkert. Jeg ville have været meget mere afslappet. Og ikke været så irriteret over den måde spaniere var på. Jeg ville have accepteret det og så var det det." (Maria: 4) Hun taler derfor af erfaring, når hun mener, at kendskabet kan hjælpe den udrejsende til at forstå kulturchokket, også efter opholdet, og muligvis være med til at forebygge udviklingen af kulturchokket.

Opholdets varighed

På trods af at respondenterne har det til fælles, at de har været afsted i ét semester, mener interviewpersonerne, at opholdets begrænsede varighed har betydning for tilpasningen.

Dette skyldes blandt andet, at opholdets korte varighed, ifølge respondenterne Maria, påvirker den udrejsendes lyst til at tilpasse sig værtskulturen: "I: Havde det været anderledes, hvis du skulle bo der permanent? [...] I: Ja helt sikkert. Så havde jeg nok prøvet lidt mere og ikke givet op så hurtigt." (Maria: 13). Derudover siger flere af interviewpersonerne, at den korte varighed i øvrigt indvirker på indgåelsen af venskaber med spaniere. Det er dog ikke kun den udvekslingsstuderende, som er påvirket af denne faktor, men også medlemmerne af værtskulturen. På den ene side påvirker det begrænsede ophold spaniernes interesse i at indgå venskaber med udvekslingsstuderende: "Fordi man er der bare et halvt år. Og så tager man væk igen. Og så er det det. Så gider de ikke skabe nogen nærkontakt med én. De ved, at man rejser igen." (Maria: 5), "de vidste, at man rejser om 5 måneder, så hvorfor bruge tid på at lære os at kende og hvorfor bruge nogle ressourcer på at lave gruppearbejde med os, når vi rejste igen." (Tine: 15). På den anden side mener informanterne selv, at den korte varighed bevirkede, at de ikke forsøgte at indgå spanske venskaber: "hvis jeg skulle være der et helt studieforløb med dem, og de vidste det fra starten af, så kunne man godt forestille sig, at man havde haft mere med hinanden at gøre, for så havde man kunnet se en fremtid sammen med dem på en eller anden måde." (Tine: 15). Varigheden påvirkede derfor kontakten imellem spanierne og interviewpersonerne negativt.

Derudover kan opholdets varighed også påvirke valget af bolig, ifølge Anna, som slog sig til tåls med sin bolig grundet den korte varighed af opholdet: "Jeg ville gerne have fundet et andet sted, men det kunne ikke have betalt sig for de der 5 måneder, jeg skulle være i Madrid. Men havde jeg skullet være der i et år, havde jeg fundet et andet sted at bo." (Anna: 8)

Informanterne er sig derfor bevidste om, at opholdet kun er midlertidigt, hvorfor de ikke gør samme forsøg på at falde på plads, som hvis de skulle bo der i længere tid eller permanent: "Det at man tilpasser sig noget, gør jo ikke at man bliver en del af det overhoved. Også i og med at jeg hele tiden havde i baghovedet, at jeg lige om lidt skulle hjem." (Anna: 21).

Venskaber

Som allerede nævnt, tilbragte de tre interviewpersoner med kulturchok under deres ophold meget tid sammen med andre danskere. Tine havde hovedsageligt kun danske venner, Anna var mest sammen med sine danske venner og Maria brugte meget tid sammen med sin danske veninde. Informanterne fandt derfor social støtte i danske ligestillede venner, hvor de kunne få bekræftet og udtrykt deres danske værdier og identitet. Respondenten Tine mener selv, at hun i disse venskaber med andre danskere fandt stabilitet og tryk i det fremmede miljø: "Altså, jeg ville da gerne have mødt den spanske kultur lidt mere, men jeg gjorde måske heller ikke selv nok til at møde dem. Netop fordi vi var udveksling og var så mange afsted, så var det tryggere bare at holde fast i det, man havde" (Tine: 13). Ifølge teorien bør udrejsende ikke have for meget kontakt med medlemmer fra hjemkulturen, da det kan resultere i en distancering til værtskulturen, hvorved de isolerer sig selv fra samfundet og gør tilpasningen svær eller umulig. Denne distance hænger sammen med, at deres oprindelige identitet bliver styrket ved disse venskaber, hvilket også afspejles i Tines tilfælde. Eftersom denne interviewperson heller ikke følte, at hun tilpassede sig værtskulturen, mener jeg derfor, at den store kontakt med andre danskere har påvirket hendes tilpasning negativt.

Respondenterne Maria og Anna havde dog også nogle spanske venner, om end få, og spanske samboer. Maria betragter sin ven fra Peru som spanier, selvom dette ikke er tilfældet, hvorfor det er svært at vurdere, hvor meget kontakt hun har haft med spaniere. Respondenten Anna derimod tilbragte en del tid sammen med sine samboer, hvilket, hun selv mener, hænger sammen med, at hun begyndte at tilpasse sig den spanske kultur. Disse spanske venskaber bevirkede derfor til hendes begyndende tilpasning, og hun er også den af de tre interviewpersoner med kulturchok, som har oplevet færrest symptomer på kulturchok.

Respondenterne havde alle nogle få venskaber med udvekslingsstuderende fra andre lande, men ingen tilbragte meget tid sammen med andre udvekslingsstuderende.

Ligesom af resultaterne for den kvantitative undersøgelse ses der af disse resultater et mønster i, at for stor kontakt med medlemmer fra hjemkulturen kan besværliggøre tilpasningen og dermed fremme udviklingen af kulturchokket. Respondenten Anna var den informant, der tilbragte mest tid med spaniere, og er også den eneste som nåede til tilpasningsfasen, hvilket understøtter mit argument i teorien om, at denne type

venskaber er af betydning for tilpasningen. For meget kontakt med andre danskere og for lidt kontakt med spaniere kan derfor være en medvirkende årsag til udviklingen af kulturchokket.

Kulturmæssige faktorer

Ifølge teorien kan for mange eller for få ændringer i den udrejsendes identiteten føre til kulturchok. Tilpasningen til en fremmed kultur kræver, at den udrejsende forstår og accepterer den onstage kultur, hvilket forudsætter, at denne tilegner sig en dybere forståelse for den fremmede kultur og de bagvedliggende årsager til adfærden. Dette kræver desuden en erkendelse af, at dennes eget verdenssyn ikke er universelt eller overlegent. Hvis den kulturelle distance er meget stor imellem de to lande, vil den udrejsende desuden finde det svært at tilpasse sig kulturen.

Ændringer i identiteten

Hverken Tine eller Maria oplevede nogen ændring i deres danske kultur og følte heller ikke, at de tilpassede sig den spanske kultur. Anna var den eneste, som følte, at hun i slutningen af sit ophold begyndte at tilpasse sig. Eftersom hun selv mente, at denne tilpasning skyldtes, at hun boede sammen med spaniere og havde kontakt med dem, bekræfter hun, at denne tilpasning hang sammen med hendes kontakt med spaniere. Respondenten Tine mener også, at sociale relationer med spaniere fremmer tilpasningen: "kultur ligger jo så dybt i en. Det er ikke noget, man får. Det er noget, man er opvokset med og noget, man har indgroet i sig. Det er noget, man tilegner sig ubevidst, føler jeg i hvert fald. Så jeg tror, at det er svært at tilpasse sig en anden kultur helt. Men man skal bare være meget mere sammen med de mennesker, som bor i landet og som er spaniere." (Tine: 13), men giver samtidig udtryk for, hvor svært det kan være at tilegne sig en ny kultur. Interviewpersonerne tilbragte til gengæld meget tid med danske venner og i Tines tilfælde også med familie, hvorfor de derfor nemmere kunne holde fast i deres danske kultur: "Jeg tror bare, at fordi jeg har været afsted med familie alle gangene [...] så tror jeg bare, at det har været nemmere at holde fast i min danske måde at leve på og den daglige rytme, som man havde herhjemme, passede man ind dernede" (Tine: 12). Hun følte desuden, at hendes danske identitet blev styrket, mens hun var afsted "mens jeg var ude [...] har jeg måske følt lidt stærkere, at jeg var dansk. Men efter at jeg er kommet hjem, føler jeg mig ikke mere dansk, end jeg var før." (Tine: 16). Interviewpersonerne bekræfter derfor både kulturchokteorien samt resultaterne af den kvantitative undersøgelse, om at venskaber med andre danskere kan hjælpe den udvekslingsstuderende med at bevare og måske styrke sin danske identitet, hvilket dog kan resultere i en ringe tilpasning til den spanske kultur og dermed i udviklingen af kulturchokket.

Både Anna og Tine nævner, at medbragte billeder og personlige ejendele ligeledes kan hjælpe den udrejsende med at fastholde og huske sin oprindelige identitet og det sociale netværk derhjemme.

De tre interviewpersoners kulturchok kan derfor ikke være opstået som følge af for store ændringer i deres kultur og identitet, men modviljen til at ændre på deres identitet og tilpasse sig kulturen kan derimod have haft betydning. De mange danske venskaber, de har, gør derfor denne modstand mulig, da de i disse venskaber kan få bekræftet deres danske identitet.

Etnocentrisme

Som følge af deres egen etnocentriske verdenssyn, har interviewpersonerne alle følt irritation over spanierne og spansk mentalitet: "så jeg tror, at de fleste jeg var afsted med, oplevede det lidt, som jeg gjorde. At vi en gang imellem blev irriteret. "Kan de ikke bare gøre, som vi gør?" (Anna: 17) Informanterne mener derfor selv, at deres egen måde at gøre ting på er den bedste, så andre burde gøre på samme måde. Respondenterne Tine og Anna har dog begge opnået erkendelse af deres eget etnocentriske verdenssyn: "det giver rigtig meget at møde en anden kultur, og så får man også set sig selv på en anden måde og Danmark på en anden måde. [...] man bliver mere opmærksom på, hvordan man måske skal agere i forhold til folk fra andre kulturer og bliver mere tolerant overfor andre" (Tine: 5), og Anna mener, at hendes verdenssyn har ændret sig lidt "Ubevidst har jeg jo haft min måde at tænke på og tænkt, at det var den rigtige måde at gøre på, og det er jeg jo så kommet videre fra. Altså, jeg har lært, at der er andre måder at se tingene på. Og at det er okay at gøre tingene på en anden måde og at være anderledes end at være dansker.[...] Det ændrede mit verdensbillede en smule" (Anna: 26-27). Hun føler derfor en ændring i sit etnocentriske verdenssyn som følge af erkendelsen af, at hendes verdenssyn ikke er universelt eller det eneste rigtige. Selvom respondenterne har opnået denne erkendelse, har hun alligevel opfattet den spanske kultur ud fra sit eget verdenssyn under sit ophold, hvilket viser, at en erkendelse ikke er nok til at opfatte den fremmede kultur objektivt. Man vil altid være præget af sin egen etnocentrisme. Denne etnocentrisme mener jeg derfor kan være med til at gøre tilpasningen svær, og være medvirkende årsag til interviewpersonernes kulturchok.

Onstage og Backstage kultur

Da respondenterne som nævnt alle har haft om spansk kultur og historie som en del af deres undervisning på CBS, må man gå ud fra, at de kender til såvel den onstage adfærd som til de bagvedliggende årsager til denne adfærd og kultur.

Informanterne giver dog ikke udtryk for en dybere forståelse for den bagvedliggende kultur til den onstage adfærd, som de har oplevet, med undtagelse af respondenterne Anna. Hun oplevede blandt andet spanierne som meget nationalistiske og forsvarende overfor deres kultur. Hun observerede derfor deres onstage adfærd og mener at forstå de bagvedliggende årsager til denne adfærd: " Jeg oplevede, at spanierne var meget sådan "vi elsker vores kultur utrolig højt og vores måde at være på, og der er ikke nogen, der skal

komme og tage det fra os". Jeg tror også, det er sådan, fordi de, efter deres diktatur, holder meget fast i den måde, de er på, her efter diktaturet." (Anna: 22). Respondenterne Anna og Tine mener, at udrejsende inden afrejsen bør kende til kulturelle forskelle for at undgå konflikter, men Anna tilføjer at også viden om historie og politik, det vil sige den backstage kultur, er vigtig at kende til for at forstå de bagvedliggende årsager til adfærden i den fremmede kultur: "jeg synes, det er vigtigt at vide lidt om historien og hvad der er sket. [...] R: Bare lige lidt om, hvad der er foregået. For det giver jo også et billede af, hvorfor de er, som de er. Og hvorfor de tænker og agerer, som de gør." (Anna: 24-25). Anna siger også, at hun var glad for, at hun havde kendskab til spansk kultur i forvejen, da det gjorde det lettere for hende at basere sine meninger på denne forhåndsviden: "der var jeg glad for, at jeg havde den baggrund, som jeg havde. Vi har jo haft en masse her på CBS om spansk kultur og diktaturet osv., så jeg var glad for at jeg havde noget baggrund, så jeg havde noget at komme med og noget at basere mine meninger på." (Anna: 24). Anna er derfor den eneste interviewperson, som virkelig viser forståelse for og accept af den onstage og backstage spanske kultur. Da de andre respondenter ikke viser større forståelse for de oplevelser, som de har haft af den spanske kultur og spanierne, kan man derfor begynde at spekulere på, om dette skyldes, at de ikke har haft et godt nok kendskab til den spanske kultur og de bagvedliggende årsager eller om de har haft svært ved at bruge deres forhåndsviden om spansk kultur i praksis. Man skal jo også huske på, at der er forskel på teori og praksis. Disse resultater bekræfter derfor blot endnu en gang, at kendskabet til en kultur i sig selv ikke er nok til at kunne forebygge kulturchokket. Jeg mener derfor, at det har stor betydning, at den udrejsende virkelig forstår og accepterer den backstage kultur.

Kulturel distance

Alle respondenterne giver udtryk for, at de har mærket den kulturelle distance imellem spansk og dansk kultur: "Jeg var jo slet ikke var forberedt på, at der var så store forskelle, som der nu en gang er. Altså at de små forskelle gør så stor en forskel." (Anna: 17). Ifølge Anna og Maria gjorde denne distance det svært for dem at tilpasse sig den spanske kultur: "Jeg tror, at det var en af grundene til, at jeg havde det så svært i starten, med at tingene gik så langsomt. At det er så forskelligt fra den danske måde at være på." (Anna: 21), "Jeg tror bare, der var mange kulturforskelle, som gjorde, at man ikke rigtig kunne sammen nogle gange" (Maria: 11). Ifølge kulturchokteorien er det nemmere for udrejsende at tilpasse sig kulturer med lav kulturel distance, hvilket respondenterne Tine bekræfter: "I Tyskland var det helt klart nemmere at tilpasse sig og falde til end i Spanien. Det er tættere på vores kultur og nemmere sprog. Man passer bare bedre ind i den tyske kultur end i den spanske." (Tine: 1). Som udrejsende grupperer man sig, derfor med mennesker fra kulturer med lav kulturel distance til ens egen kultur: "så har danskere ret let til at relatere til hollændere og tyskere. Det er i hvert fald sådan jeg har oplevet det. At vi har nemmere ved at forstå

hinanden [...]den måde de tænker på og ser verden på, er for mig ret meget den samme måde, som vi ser verden på og oplever tingene på.” (Anna: 12).

Den kulturelle distance som de tre informanter med kulturchok oplever, kan derfor have gjort deres tilpasning til den fremmede kultur svær.

Miljømæssige faktorer

Forandringer i hverdagen

Flere af interviewinformanterne forsøgte at bibeholde deres danske hverdag i det fremmede miljø. Respondenten Tine oplevede ifølge hende selv ingen forandringer i sin hverdag. Hun mener, at hun kunne fortsætte med den hverdag, som hun havde haft i Danmark, fordi hun boede sammen med andre danskere: ”Rytmen var rimelig meget den samme faktisk. [...] Hvis jeg havde boet sammen med nogle spaniere eller en spansk familie, så tror jeg at den var blevet anderledes. Det tror jeg helt klart.” (Tine: 11).

Respondenten Anna kunne også bedre bibeholde sin danske hverdag, fordi hun tilbragte meget tid med andre danskere: ”fordi jeg havde de andre danskere tæt på, så kunne jeg ligesom fortsætte i min danske rytme i Spanien.” (Anna: 4). I takt med tilpasningen begyndte Anna dog at lave lidt om på sin danske rytme og tilpasse sig mere til den spanske livsstil: ”I og med at jeg boede sammen med de her spaniere, så blev det jo også til til sidst [...] at jeg fik vænnet mig til at være der og fik tilpasset mig lidt til deres måde at leve på. Så begyndte jeg også at spise sent og sådan og blev mere tilbagelænet” (Anna: 21).

Den respondent, som oplevede flest forandringer i sin hverdag, var respondenterne Maria. Hun oplevede sin hverdag som meget mere ensformig end i Danmark, da hun følte, at hun ikke lavede andet end at gå i skole. Hun isolerede sig derudover meget fra omverdenen nogle gange med sin danske veninde ”så sad jeg rigtig meget foran computeren i det hele taget. [...] Og så mange film sammen med hende den anden danske pige om natten, når vi ikke kunne sove.” (Maria: 8). Derudover lavede hun flere lektier end i Danmark. Hendes spisevaner blev også påvirket, da hun spiste mindre, fordi hun ikke kunne lide den spanske mad.

Derudover følte såvel Maria som Anna sig ikke afslappede i deres midlertidige bolig. De havde begge problemer med at skulle vænne sig til at dele bolig med andre. Eftersom de følte forandringer og usikkerhed i deres hjemlige omgivelser, var deres hverdag derfor også på dette punkt påvirket.

Forandringer i socialt miljø

Eftersom informanterne er flyttet til et nyt land, har de selvsagt oplevet nogle forandringer i deres sociale miljø. Nogle mere end andre. Alle respondenterne havde danske venner, som de kunne søge social støtte hos og som kunne bekræfte deres danske identitet, imens de var afsted.

Respondenten Tine havde både noget familie og nogle venner med sig, som hun boede sammen med, men fik dog også nogle nye venner, som især var danske. Respondenten Anna havde ligeledes danske venner, som hun kendte hjemmefra. Hun boede dog ikke sammen med danskere, hvorfor hendes sociale miljø i hjemmet var meget præget af spansk kultur. Udover hendes danske venner var resten nye bekendtskaber, hvorfor hun oplevede en del forandringer i sit sociale miljø. Respondenten Maria havde ligeledes en dansk veninde fra CBS, som hun brugte meget tid med, men resten af hendes sociale netværk var nyt. Hun delte derudover bolig med en spanier og udlændinge fra andre lande. Denne respondent, har derfor også oplevet store forandringer i sit sociale miljø.

Forandringer i fysiske omgivelser

De fysiske omgivelser er naturligvis anderledes, eftersom informanterne befinder sig i et andet land. Udover disse åbenlyse forandringer giver respondenterne også udtryk for forandringer i deres boligmæssige omgivelser. De tre interviewpersoner oplevede alle boligmæssige bekymringer og irritationer. Respondenten Tine var den eneste af de tre, som følte sig hjemme i sit midlertidige hjem i en forstad til Madrid. Dette, mener hun selv, kan hænge sammen med, at hun boede hos sin far og at hun havde boet i samme hus før. Alligevel oplevede hun dog boligmæssige irritationer over hendes to danske samboer, da hun aldrig havde boet sammen med andre end familie før.

Anna og Maria følte sig dog ikke hjemme i deres midlertidige boliger: "Jeg følte det ikke som et hjem. Jeg følte ikke, når jeg kom hjem fra skole, at jeg var hjemme. [...] det var bare sådan et sted, jeg var midlertidigt" (Anna: 5). Begge havde de svært ved at dele bolig med så mange andre mennesker: "Jeg tænkte altid, at der var andre folk. Jeg kunne høre dem ved siden af hele tiden. [...] jeg følte ikke, at jeg kunne have et privatliv. Jeg var ikke afslappet. Og følte hele tiden, at det var nogen, som kunne komme ind af døren" (Maria: 16). Anna sammenligner sin bolig med et hostel og mener selv, at hvis hun skulle have boet der i længere tid end de 5 måneder, havde hun fundet sig en anden bolig. Hun beskriver sit værelse således: "Jeg følte, at der var en seng, et skab, en kommode og et skrivebord. Og jeg manglede sådan kontakt med omverdenen. [...] det var meget indelukket og jeg kunne ikke sætte mig ned og bare sidde eller et eller andet" (Anna: 5). Derudover oplevede hun også utilfredshed med boligens tilstand, da den skulle deles med så mange mennesker: "Jeg oplevede også generelt, at dem, som jeg boede sammen med, var nogle grisebasser. Der var nogle ting, som jeg kunne gå og hidse mig op over" (Anna: 18)

Respondenten Tine boede i en forstad til Madrid, mens Anna og Maria boede centralt i Madrid. Selvom Anna var vant til at bo i København, følte hun, at Madrid var langt mere overvældende: "Man har jo ikke begreb om, når man kommer fra København, hvor stor Madrid er. Det er jo en gigantby altså." (Anna: 8).

Respondenten Maria havde intet rosende at sige om Madrid, men oplevede byen som: "meget støjende og larmende. En meget grim by og forurenede og beskidt" (Maria: 14)

Selvom de alle oplevede forandringer i de fysiske omgivelser, var det dog især Anna og Maria, som oplevede de største forandringer, og havde sværest ved disse.

Psykologiske faktorer

Forventninger

Som udrejsende kan man ifølge teorien opleve at have høje urealistiske forventninger, hvilket kan resultere i skuffelse og utilfredshed.

Respondenterne Tine og Maria fortæller begge i interviewene, at de havde for høje forventninger til opholdet. Da de indså, at deres forventninger ikke blev opfyldt, oplevede de skuffelse og utilfredshed: "Alt var godt og jeg havde store forhåbninger [...] jeg troede, at jeg skulle få det rigtig godt, at jeg skulle feste rigtig meget, at jeg skulle møde rigtig mange spaniere og at det skulle være fedt på universitetet. Men det var det ikke. I: Så dit ophold levede ikke op til forventningerne? R: Nej." (Maria: 6).

Hvorvidt respondenterne Anna ligeledes har oplevet skuffelse, fremgår ikke af hendes svar, dog giver hun i interviewet udtryk for sin utilfredshed og irritation blandt andet over de boligmæssige forhold. Man kunne derfor forestille sig, at hun også har haft for høje forventninger i forhold til de virkelige omstændigheder.

Bekymringer og problemer

Det er ikke ualmindeligt at opleve bekymringer i forbindelse med forandringer i ens liv, selv om disse kun er midlertidige. Som nævnt i kulturchokteorien kan udrejsende opleve bekymringer og problemer indenfor deres arbejdsmæssige/uddannelsesmæssige, bolig-mæssige, sproglige, kulturelle, personlige og sociale forhold.

De tre respondenter oplevede alle bekymringer og problemer inden for hvert af disse områder. Nogle bekymringskategorier er dog mere fremtrædende.

Alle oplevede de i forbindelse med de studiemæssige forhold bekymringer og irritationer enten inden eller under opholdet. Herunder bekymringer om ændringer i undervisningsformen og godkendelse af fag "Så det er en masse masse papirarbejde og blod, sved og tårer inden, fordi man tror, at man ikke må komme afsted, hvis man ikke har valgt sine fag, og så skal man igennem det igen, når man sidder dernede og skal have forhåndsgodkendt sine fag igen" (Anna: 15) samt bekymringer om beståelse af fagene "I: Var du så i den forbindelse også lidt urolig for det studiemæssige? R: Ja det var jeg. Man skulle jo også bestå, så det var man også nervøs for dernede, og om man kunne få fagene godkendt, når man kom hjem" (Tine: 8). Disse

studiemæssige bekymringer opstod for Anna og Tine allerede inden selve afrejsen: "Jeg synes bare stadigvæk, at man manglede lidt mere sikkerhed, for jeg kan huske, at vi mailede sammen med konsulenten på Det Internationale Kontor og man var meget usikker helt frem til afrejsedatoen omkring nogle bestemte ting [...] man står med mange tanker og bekymringer selv, plus at man skal stå for alt den praktiske koordinering med universitetet selv" (Tine: 9). Derudover oplevede de som tidligere nævnt alle problemer og bekymringer i forbindelse med at dele bolig med andre mennesker. De sproglige og kulturelle bekymringer og problemer, som de alle oplevede i større eller mindre grad, blev ligeledes nævnt af flere af interviewpersonerne: "I: Havde du andre bekymringer? R: Ja sproget havde jeg det meget med, fordi man skulle gå på et spansk universitet og man var meget bekymret for om man kunne forstå lærerne og hvordan eksamenerne ville være, fordi det er et helt andet skolesystem. Så det var jeg meget bekymret for, vil jeg sige, i starten " (Tine: 8). Respondenterne oplevede derudover forskellige personlige bekymringer. Respondenten Maria havde blandt mange økonomiske bekymringer, som hun følte begrænsede hende meget. Alle oplevede de at få uholdbare og usædvanlige venskaber, hvilket må have givet anledning til usikkerhed og bekymringer omkring deres sociale forhold.

4.3.4. Delkonklusion

I analysen af undersøgelsens resultater fremgik det, at tre af undersøgelsens fire interviewpersoner havde oplevet kulturchok under deres udvekslingsophold. To af disse tre interviewpersoner vidste ikke selv, at de havde haft kulturchok og forbandt begrebet med nogle negativt ladede konnotationer. På basis af kulturchokteorien og interviewpersonernes udsagn, vurderede jeg ikke desto mindre, at de havde oplevet kulturchok. Eftersom disse tre informanter ligeledes hørte til gruppen af informanter med kulturchok for den kvantitative undersøgelse, understøtter resultaterne samt mine vurderinger derfor hinanden.

Undersøgelsens resultater viste ligesom resultaterne for den kvantitative undersøgelse, at informationsmøderne, erfaring med at bo i udlandet, erfaring med at bo i Spanien og kendskab til sproget og kulturen alle var faktorer, som ikke havde betydning for udviklingen af kulturchokket.

Mens nogle var utilfredse med den information, som de modtog på de forskellige informationsmøder, gav alle interviewpersonerne med kulturchok udtryk for, at de følte, at der manglede information om begrebet kulturchok. Denne information mente flere kunne have en forebyggende virkning på kulturchokket, da de udrejsende studerende i så fald kunne føle sig forberedte på, at kulturchokket kunne udvikle sig under opholdet samt genkende dette, når det opstod. Dette understøtter påstanden i kulturchokteorien om, at kendskab til begrebet kan være en forebyggende faktor for kulturchokket.

Hvor det af den kvantitative undersøgelse fremgik, at opholdets varighed hørte til blandt de uafhængige faktorer, som var uden betydning for udviklingen af kulturchokket for respondenterne, viste resultaterne for den kvalitative undersøgelse dog noget andet. Ifølge interviewpersonerne påvirkede opholdets midlertidige varighed ikke blot den udvekslingsstuderende lyst til at tilpasse sig værtskulturen og indgå venskaber med spaniere men også spaniernes lyst til at interagere med de udvekslingsstuderende. Eftersom opholdets midlertidige varighed derfor har betydning for tilpasningen, kan dette være en medvirkende faktor på udviklingen af kulturchokket.

Venskaberne viste sig også at have betydning. Interviewpersonerne med kulturchok havde stor kontakt med andre danskere, og mindre kontakt med spaniere og andre udvekslingsstuderende. Dette understøtter derfor mit argument fra analysen af de kvantitative resultater om, at for stor kontakt med andre danskere samt for lidt kontakt med spaniere kan påvirke tilpasningen negative og således have betydning for udviklingen af kulturchokket.

Resultaterne af undersøgelsen bekræftede desuden, at der fandtes nogle kulturmæssige, miljømæssige og psykologiske faktorer, som kunne have betydning for kulturchokket. Interviewpersonerne med kulturchok forsøgte alle at holde fast i deres danske kultur og identitet, hvilket også afspejledes af deres valg af venskaber. Mens kun en enkelt af dem følte en lille ændring i sin kultur og identitet i takt med sin tilpasning til den spanske kultur, var der ingen ændring at se hos de andre interviewpersoner. Disse resultater bekræfter derfor ligeledes resultaterne af den kvantitative undersøgelse og påstanden om, at manglende ændringer i identiteten kan være en medvirkende årsag til den ringe tilpasning og dermed kulturchokket.

Af resultaterne for den kvalitative undersøgelse var det desuden muligt at gå i dybden med faktorer, som ikke afspejledes af resultaterne for den kvantitative undersøgelse.

Det viste sig, at interviewpersonernes etnocentriske verdenssyn påvirkede deres syn på den spanske kultur og mentalitet, og de oplevede alle den kulturelle distance imellem dansk og spanske kultur. De udrejsendes etnocentriske verdenssyn og den kulturelle distance kan derfor ligeledes være medvirkende faktorer til udviklingen af kulturchokket, da de kan have påvirket tilpasningen til den spanske kultur negativt. Ligesom kendskabet til kulturen, som nævnt, var uden betydning for kulturchokket, var heller ikke det dybere kendskab til den spanske onstage og backstage kultur i sig selv nok til at kunne forebygge kulturchokket. Kun én af interviewpersonerne gav udtryk for sin dybere forståelse af den spanske onstage og backstage kultur og forsøgte at bruge sin viden i praksis, da hun observerede og interagerede med spanierne. Denne interviewperson, var desuden den eneste, som begyndte at tilpasse sig den spanske kultur. Dette bekræfter derfor endnu en gang at kulturskabelighed i sig selv ikke er nok, hvis den udrejsende ikke forsøger at anerkende og bruge sin viden om kulturen i de enkelte situationer.

Interviewpersonerne med kulturchok oplevede alle forandringer i såvel hverdagen, det sociale miljø og i de fysiske omgivelser, selvom de bevidst forsøgte at undgå disse forandringer. Som det fremgik af kulturchokteorien er nogle forandringer nødvendige for tilpasningen, hvorfor interviewpersonernes forsøg på at undgå forandringer kan have haft betydning for udviklingen af kulturchokket.

Resultaterne viste desuden, at for høje urealistiske forventninger kunne føre til skuffelse og utilfredshed hos interviewpersonerne. At de studerendes oplevelser ikke lever op til forventningerne kan derfor have påvirket deres lyst til at tilpasse sig den spanske kultur negativt, og derved udviklingen af kulturchokket. Som en sidste faktor skal nævns at alle interviewpersonerne med kulturchok oplevede bekymringer og problemer under deres ophold af forskellig art. Da de mange bekymringer og problemer kan have bragt dem ud af ligevægt i den i forvejen usikre situation, kan disse have påvirket tilpasningen og de studerendes udvikling af kulturchokket.

Kapitel 5 - Konklusion

Mens den kvantitative undersøgelse fokuserede på den samlede gruppe, tog den kvalitative undersøgelse udgangspunkt i nogle enkelte respondenter. Disse var jævnaldrende, bachelorstuderende på CBS, som havde været på udveksling i efteråret 2008 i Spanien, havde et vist kendskab til sproget og kulturen og havde fået samme informationer fra CBS ved afrejsemødet.

I begge undersøgelser viste det sig, at en pæn andel af respondenterne havde oplevet kulturchok. Af de kvantitative resultater fremgik det, at 38 % af respondentgruppen havde oplevet kulturchok, mens det samme var tilfældet for tre af de fire interviewpersoner i den kvalitative undersøgelse.

Da disse tre interviewpersoner også var vurderet til at opleve kulturchok i analysen af de kvantitative resultater understøttede resultaterne, som var opnået på forskellig vis, derfor hinanden. Jeg kan således konkludere, at nogle danske CBS studerende oplever kulturchok under deres udvekslingsophold i Spanien til trods for deres gode forhåndskendskab til det spanske sprog og den spanske kultur.

Ved nærmere analyse af de forskellige mulige medvirkende faktorer fandt jeg frem til, at mens nogle faktorer kunne have betydning for udviklingen af kulturchokket, viste andre sig overraskende nok at være uden betydning. Derudover var der nogle faktorer, som kunne medvirke til udviklingen af kulturchokket, mens andre muligvis kunne have en forebyggende virkning på kulturchokket.

Den mest overraskende faktor, som viste sig at være uden betydning, var de studerendes kendskab til sproget og kulturen. Til trods for deres store forhåndsviden og kendskab til den spanske onstage og backstage kultur viste resultaterne, at de studerende alligevel oplevede kulturchok. I analysen påstod jeg derfor, at dette kulturkendskab i sig selv ikke var tilstrækkeligt til at kunne forebygge kulturchokket, hvis de studerende ikke viste dybere forståelse for og anerkendelse af kulturen. De studerende lader derfor til at have svært ved at bruge deres teori på de faktiske situationer.

Derudover oplevede de studerende kulturchok, selvom de deltog i informationsmøderne på henholdsvis CBS og partneruniversiteterne, selvom de havde erfaring med at bo i udlandet og selvom de havde erfaring med at bo i Spanien. Disse faktorer viste sig derfor at være uden betydning for udviklingen af kulturchokket.

Blandt faktorerne af betydning for udviklingen af kulturchokket var der var dog også nogle uforudsete faktorer. Det viste det sig blandt andet, at mens størstedelen af de studerende, som boede i Madrid oplevede kulturchok, var der ingen af de studerende, som boede i Barcelona, der oplevede kulturchok. Dette kunne hænge sammen med størrelsesforskellene i de to byer, men ikke desto mindre oplevede

informanter, som havde boet i mindre byer også kulturchok. Valget af værtsby lod derfor til at kunne være en faktor af betydning for kulturchokket.

Selvom opholdets varighed var ens for alle respondenterne, fremgik det af resultaterne, at bevidstheden om denne midlertidige varighed kunne påvirke den udrejsendes lyst til at tilpasse sig værtskulturen samt spaniernes lyst til at indgå venskaber med disse midlertidigt besøgende, hvorfor opholdets begrænsede periode kan have haft betydning for udviklingen af kulturchokket.

I teorien fremgik det, at de udrejsende under opholdet kunne indgå forskellige typer af venskaber, som havde forskellig betydning for og virkning på tilpasningen til værtskulturen. Af resultaterne viste det sig, at for stor kontakt med andre danskere og for lidt kontakt med spaniere kunne være af betydning for denne tilpasning. Selvom en vis kontakt med andre danskere, ifølge kulturchokteorien, kan yde den udrejsende stabilitet og tryghed i denne foranderlige situation, fremgik det af resultaterne at for stor kontakt styrkede den udrejsendes danske identitet og kultur, og gjorde dermed tilpasningen sværere.

Udover de nævnte faktorer, påstod jeg i teorien, at der fandtes såvel kulturmæssige, miljømæssige samt psykologiske faktorer, som kunne spille ind på udviklingen af kulturchokket.

Ifølge kulturchokteorien, er den udrejsende nødt til at foretage ændringer i sin identitet og kultur for at kunne tilpasse sig værtskulturen. Selvom ændringer i kulturen og identiteten var svære at måle efter så kortvarigt et ophold, sås der dog en sammenhæng imellem tilpasningen til kulturen og de udrejsendes ændring i kultur og identitet. Mens en del af de studerende med kulturchok følte en styrkelse af deres danske identitet, følte en del af de studerende uden kulturchok, at deres kultur bar præg af den spanske kultur. Det lod derfor til, at de studerende, som forsøgte at undgå ændringer i identiteten og dermed ikke tilpassede sig, oplevede kulturchok.

Af de kvalitative resultater kunne det desuden ses, at de studerende var meget påvirkede af deres eget etnocentriske verdenssyn og den kulturelle distance, som de oplevede imellem den danske og spanske kultur. Disse to faktorer kan, ifølge kulturchokteorien, også have betydning for den udrejsendes tilpasning til kulturen.

Selvom de studerende oplevede mange forandringer i hverdagen, det sociale liv og de fysiske omgivelser, som kan have påvirket dem meget, viste det sig også dog også, at de studerendes forsøg på at undgå disse forandringer og dermed tilpasningen, kan have været medvirkende faktor på udviklingen af kulturchokket.

I forbindelse med denne store omvæltning oplever de udrejsende nogle psykologiske faktorer, som kan spille ind såsom for høje uopnåelige forventninger til opholdet samt bekymringer og problemer som opstår inden og under opholdet.

For høje urealistiske forventninger, som ikke stemte overens med de faktiske oplevelse, førte for nogle af de studerende til utilfredshed og skuffelse, hvorved deres lyst til at tilpasse sig værtskulturen kan være blevet påvirket.. Derudover oplevede de studerende mange forskellige bekymringer og problemer, som alle kan have påvirket de studerendes sindstilstand og tilpasning til værtskulturen.

Både teorien og de studerende mente, at information om kulturchok kunne være en faktor af betydning for kulturchok, i den forstand at kendskabet til kulturchokket kunne virke forebyggende. Ikke desto mindre fremgik det af analysen, at de studerende ikke havde modtaget information om begrebet kulturchok, faser i kulturchok, symptomer på kulturchok eller måder at forberede sig på for at undgå kulturchok på hverken afrejssemødet på CBS eller et velkomstmøde på partneruniversitetet.

Af resultaterne kan det derfor konkluderes, at CBS ikke forbereder de studerende på kulturchokket, hvorfor denne forberedelse ingen betydning har for kulturchokket.

Jeg har derfor i afhandlingen vist, at der findes en lang række faktorer, som kan spille ind på udviklingen af kulturchokket, hvorfor kulturchok ikke blot skyldes en enkelt faktor eller blot mødet med den fremmede kultur. For at forstå, hvorfor de studerende kan have oplevet kulturchok, er man derfor nødt til at se kulturchokket som en kompliceret reaktion på de mange indvirkende faktorer og omstændigheder.

Litteraturliste

Bøger:

Varner, Iris & Beamer, Linda (2008), *Intercultural Communication – in the Global Workplace*, McGraw-Hill Irwin, 4. Udgave

Ward, Colleen, Bochner, Stephen & Furnham, Adrian (2001), *The Psychology of Culture Shock*, Routledge, 2. udgave

Tony Proctor (2003), *Essentials of Marketing Research*, Pearson Education Limited, 3. udgave (chap. 7, p.176-206)

Kvale, Steinar Brinkmann, Svend (2009), *InterView*, Hans Reitzels Forlag, København, 2. udgave, 1. oplag

Flick, Uwe, (2009) *An Introduction to Qualitative Research*, Sage Publications Ltd., 4. udgave (Chap. 32, p. 443-454)

Bochner, Stephen Furnham, Adrian (1986) *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*, Methuen

Bennett, Milton, J. (1998), *Basic concepts of intercultural communication: selected readings*, Intercultural Press, Inc.

Rasmussen, Erik, Østergaard, Per & Beckmann, Suzanne (2006), *Essentials of Social Science Research Methodology*, University Press of Southern Denmark

Artikler:

Oberg, Kalervo (1954), *Culture Shock*, hentet fra St. Mary's College of Maryland d. 28. Maj 2010 på internetsiden: <https://www.smcm.edu/academics/international/Pdf/cultureshockarticle.pdf>

Schnell, Jim (1996), *Understanding the shock in "culture shock"*, Education Resources Information Center, hentet d. 1. maj 2010 på internetsiden: <http://eric.ed.gov/PDFS/ED398616.pdf>

Christel, (11. marts, 2007), *Stress, Søvn og Søvnproblemer*, Uni Coaching, hentet d. 25. maj 2010 på internetsiden: <http://weblog.unicoaching.dk/stress-soevn-og-soevnproblemer-58.html>

Netterstrøm, Bo, *Symptomer på stress*, hentet fra netdokter.dk d. 21. maj 2010 på internetsiden:

http://www.netdokter.dk/sundhed/symptomer_stress.htm

Andre:

Defgo.net, hentet fra defgo.dk d. 20. Juli 2010 på:

<http://defgo.dk/>

Oversigt over figurer

Figur 1. W-kurven for faserne i kulturchok baseret på Gullahorn & Gullahorn (1963) (Egen produktion)

Figur 2. Procentvis aldersfordeling af respondenter.

Figur 3. Procentvis kønsfordeling af respondenter.

Figur 4. Procentvis fordeling af respondenter ud fra studieretning.

Figur 5. Procentvis fordeling af respondenter på spanske partneruniversiteter.

Figur 6. Procentvis fordeling af respondenteres udvekslingsophold fordelt på byer i Spanien.

Figur 7. Procentvis fordeling af respondenter, som tidligere har boet i et andet land før.

Figur 8. Procentvis fordeling af respondenter, som tidligere har boet i et andet land før, fordelt på henholdsvis Spanien og andre lande.

Figur 9. Antal symptomer for hver af de 29 respondenter.

Figur 10. Indgåelsen af uholdbare venskaber for hver af de 29 respondenter.

Figur 11 Indgåelsen af usædvanlige venskaber for hver af de 29 respondenter.

Figur 12. Respondenter med minimum 4 symptomer på kulturchok samt mange eller nogle uholdbare og usædvanlige venskaber, set ud fra antal symptomer.

Figur 13. Procentvis fordeling af varigheden af udvekslingsopholdet for den samlede gruppe af respondenter.

Figur 14. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i et andet land.

Figur 15. Procentvis fordeling af respondenter med kulturchok, som tidligere har boet i et andet land.

Figur 16. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i Spanien eller andre lande.

Figur 17. Procentvis fordeling af respondenter uden kulturchok, som tidligere har boet i Spanien eller andre lande.

Figur 18. Procentvis fordeling for deltagelse i informationsmødet på CBS inden afrejsen for respondenter uden kulturchok.

Figur 19. Procentvis fordeling for deltagelse i informationsmødet på CBS inden afrejsen for respondenter med kulturchok.

Figur 20. Procentvis fordeling for deltagelse i velkomstmøde på partneruniversitetet for respondenter uden kulturchok.

Figur 21. Procentvis fordeling for deltagelse i velkomstmøde på partneruniversitetet for respondenter med kulturchok.

Figur 22. Procentvis fordeling af information, som deltagende respondenter modtog på informationsmøde på CBS inden afrejse.

Figur 23. Procentvis fordeling af information, som deltagende respondenter modtog på informationsmøde på partneruniversitetet efter ankomst.

Figur 24. Procentvis fordeling af respondenternes kendskab til begrebet kulturchok for den samlede gruppe.

Figur 25. Procentvis fordeling af studerende på universiteter i Madrid og mindre byer for respondenter uden kulturchok.

Figur 26. Procentvis fordeling af studerende på universiteter i Madrid og mindre byer for respondenter med kulturchok.

Figur 27. Procentvis fordeling af tilpasningen til den spanske kultur for respondentgruppen uden kulturchok.

Figur 28. Procentvis fordeling af tilpasningen til den spanske kultur for respondenterne med kulturchok.

Figur 29. Procentvis fordeling af følelse af integration til den spanske kultur for respondentgruppen uden kulturchok.

Figur 30. Procentvis fordeling af følelse af integration til den spanske kultur for respondentgruppen med kulturchok.

Figur 31. Procentvis fordeling af ændring i kultur for respondenterne uden kulturchok.

Figur 32. Procentvis fordeling af ændring i kultur for respondenter med kulturchok.

Figur 33. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende for respondenter uden kulturchok.

Figur 34. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende for respondenter med kulturchok.

Figur 35. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende fra Danmark eller andre lande for de respondenter uden kulturchok, som har indgået venskaber med andre udvekslingsstuderende.

Figur 36. Procentvis fordeling af venskaber med andre udvekslingsstuderende fra Danmark eller andre lande for de respondenter med kulturchok som har fået venskaber med andre udvekslingsstuderende.

Figur 37. Procentvis fordeling af venskaber med spaniere for respondenter uden kulturchok.

Figur 38. Procentvis fordeling af venskaber med spaniere for respondenter med kulturchok.

Figur 39. Symptomer for de fire interviewpersoner.

Bilagsoversigt for CD-rom

Interview

Bilag 1. Transskription af interview med Tine

Bilag 2. Transskription af interview med Maria

Bilag 3. Transskription af interview med Anna

Bilag 4. Transskription af interview med Sarah

Bilag 5. Optagelse af interview med Tine

Bilag 6. Optagelse af interview med Maria

Bilag 7. Optagelse af interview med Anna

Bilag 8. Optagelse af interview med Sarah

Bilag 6. Interviewguide for Tine

Bilag 7. Interviewguide for Maria

Bilag 8. Interviewguide for Anna

Bilag 9. Interviewguide for Sarah

Spørgeskemaundersøgelse

Bilag 10. Introduktion til spørgeskemaundersøgelsen i mail til de studerende

Bilag 11. Spørgeskemaundersøgelsen

Bilag 12. Resultater af den kvantitative spørgeskemaundersøgelse

Bilag 13. Fysiske og psykiske symptomer hos respondenterne

Bilag 14. Symptomerne for informanterne med kulturchok

Bilag 15. Universitets og Bygningsstyrelsens notat om kønsfordeling i forbindelse med optag 2009